

“ દુઃખની નિવૃત્તિને સર્વ જીવ ઇચ્છે છે, અને દુઃખની નિવૃત્તિ, દુઃખ જેનાથી જન્મ પામે છે એવા રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાનાદિ દોષની નિવૃત્તિ થયા વિના સંભવતી નથી. તે રાગાદિની નિવૃત્તિ એક આત્મજ્ઞાન સિવાય બીજા કોઈ પ્રકારે ભૂતકાળમાં થઈ નથી, વર્તમાનકાળમાં થતી નથી, ભવિષ્યકાળમાં થઈ શકે તેમ નથી; એમ સર્વ જ્ઞાની પુરુષોને ભાસ્યું છે માટે તે આત્મજ્ઞાન માટે જીવને પ્રયોજનરૂપ છે તેનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય સદ્ગુરુ વચનનું શ્રવણુ કે સત્શાસ્ત્રનું વિચારવું એ છે જે કોઈ જીવ દુઃખની નિવૃત્તિ ઇચ્છતો હોય-સર્વથા દુઃખથી મુક્તપણું જેને પ્રાપ્ત કરવું હોય-તેને એ જ એક માર્ગ આરાધ્યા સિવાય અન્ય બીજો કોઈ ઉપાય નથી, માટે જીવે સર્વ પ્રકારના મતમતાંતરનો, કુળધર્મનો, લોકસંસારરૂપ ધર્મનો ઉદાસભાવ ભણી, એક આત્મવિચાર-કર્તવ્યરૂપ ધર્મ ભજવો યોગ્ય છે

દીર્ઘ કાળ સુધી યથાર્થ બોધનો પરિચય થવાથી બોધ-બીજની પ્રાપ્તિ હોય છે, અને એ બોધબીજ તે પ્રાપ્તે “ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ ” હોય છે ”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર (પત્ર ૨૫૮ ગુ. આવૃત્તિ)

પરદ્રવ્યે ચિતામ્નતતકરણાદાભવમહો ।

પરદ્રવ્યં મુક્ત્વા વિદ્યતિ ચિદાનનિલયે ।

નિજદ્રવ્યે ચો વૈ તમિહ પુરુષ ચેતસિ દયે ॥

પર દ્રવ્યોની સતતચિંતા, કરી મોહવશ અહો । અપાર !

ભગ્યો પુર્વથી આ ભવ મુખી હુ, જગત છવ પણુ તે જ પ્રકાર :

ચિદાનનમંદિર નિજદ્રવ્યે, જે વિદરે કરીને પરત્યાગ.

આતમરાની પુરુષ દવે હુ, ચિત ધરુ કરી પ્રેમ અથાગ.

(પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃષ્ઠ ૧૯૦)

અહો ! આમર્ષ ! અનાદિ કાળથી સસારમા પ્રેમ, સ્ત્રી, પુત્રાદિ
પર દ્રવ્યોની જ સતત ચિંતા કરના મોહવશી, બાનિથી, હુ આજ મુખી
ભગ્યો જગત પણુ તે જ પ્રકારે ભગમા ભૂંડુ છે । હવે આ પરિ-
ભ્રમણથી ધોડો, તેથી નિવર્તવાની પ્રતિજ્ઞાવાળો હુ, હવે જે મહાત્મા
પરદ્રવ્યોનો ત્યાગ કરીને ગુદ્ગજાનાનદના મંદિર-પ પોતાના ગુદ્ગ અતંત્ર
આતમન્ય પદમતમરવરપમા સદા વિદાર કરી રહ્યા છે, વિલાસ કરી
રહ્યા છે, એવા આત્મારામી જાની પુરુષને માગ હાથમા અપૂર્વ પ્રેમે
ધારણ કરું મ્હ તેના આશ્રયે માગ આત્માને મીઠુ હુ. સદા ગુદ્ગ
પવિત્ર બનાવું ॥

પ્રગટ આત્માનદની મર્તિરૂપ જાની પુરુષને ચિંતમા પ્રારણ કર-
વાથી તેમને પ્રગોથા અપૂર્વ આત્મિક શ્રોતો, અપૂર્વ આત્મચતુર્ભવ,
આત્મિક આત્મચતુર્ભવ ગદ પરમાત્માનાને જ આવી ગીતે હાથમા.
જ્ઞાન અપામરે જ પુરુષ, રમણ, ચિતરત ભગિ જનને, ગુરુગમ
કે રત પુરુષાદ્ય ચિત્તી તરતત, જે ગુદ આ મરુતપદ, જ તરતત હુ
મ્હો ॥ માગ કે સપદ્ય ગદ્ગ આત્મા, જ હો

મહો ॥ તે પુરુષ પોતાના ભવ, મર્તિમ ચિતરત કરતર,
તેમ, પોતા કરતર ॥ મર્તિમ કરતર ॥ મર્તિમ કરતર ॥ મર્તિમ કરતર ॥
મર્તિમ કરતર ॥ મર્તિમ કરતર ॥ મર્તિમ કરતર ॥ મર્તિમ કરતર ॥
મર્તિમ કરતર ॥ મર્તિમ કરતર ॥ મર્તિમ કરતર ॥ મર્તિમ કરતર ॥
મર્તિમ કરતર ॥ મર્તિમ કરતર ॥ મર્તિમ કરતર ॥ મર્તિમ કરતર ॥
મર્તિમ કરતર ॥ મર્તિમ કરતર ॥ મર્તિમ કરતર ॥ મર્તિમ કરતર ॥

દુર્લભોઽય જગન્મયો નિરૂપકચિત્કારકઃ ।
 તતોઽપિ દુર્લભં શાશ્વં ચિત્તેષ્વપ્રતિષ્ઠારકં ॥
 તતોઽપિ દુર્લભો લોકે ગુરુસ્તદ્દેશકઃ ।
 તતોઽપિ દુર્લભં મેદજ્ઞાનં ચિત્તામણિર્ગયા ॥

(પ્રસ્તાવ ૧૧૧ પા ૧૬૩)

દુર્લભ આ જગ મધ્ય અતિશય ગિદ્ધમાં રૂનિ પાને જે,
 તેથી અતિ દુર્લભ સત્શાસ્ત્રો, ગિદ્ધે અપજ પતાને જે,
 દુર્લભ તેથી પણ ગુરુ જ્ઞાની, ગિદ્ધે નિગદ્ધિને બોલે જે,
 સૌથી ચિંતામણિ સમ દુર્લભ બેદજ્ઞાન ઉર શાયે તે

આ જગતમાં સૌથી પ્રથમ (૧) શુદ્ધ, સદગ્ધ આત્મસ્વરૂપ
 પરમાત્મામાં પ્રીતિ, દુષ્ટિ કરે તેવા જીવો તથા કરાવે તે ॥ નિમિત્તો
 મળવાં દુર્લભ છે (૨) તેથી અતિ દુર્લભ શુદ્ધ, સદગ્ધ આત્મસ્વરૂપ અને
 તેની પ્રાપ્તિના ઉપાયોનું વર્ણન કરનાર અધ્યાત્મશાસ્ત્રની પ્રાપ્તિ છે કે
 જેના યોગે પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રત્યેની દુષ્ટિને, ભક્તિને નિરતર પોષા મળતો
 રહી વૃત્તિ તેમા જ વહન કર્યા કરે (૩) તેથી પણ અતિ અતિ દુર્લભ
 શુદ્ધ આત્માના અનુભવી તથા આત્મતત્ત્વના ઉપદેશક સાક્ષાત્ આત્મજ્ઞાની
 સદગ્ધ આત્મસ્વરૂપ એવા સદ્ગુરુની પ્રાપ્તિ છે એવા નિષ્કારણ કરુણાશીલ
 મહાત્મા સત, તેમના દર્શન, સમાગમ, બોધ અતિ દુર્લભ છે આ
 ત્રણેય દુર્લભ યોગમી પ્રાપ્તિ થતા, અંતરમા સાચી મુમુક્ષુતા પ્રગટી છે
 જેને એવા મહાભાગ્ય મુમુક્ષુને, જ્ઞાનીને બલ્લત બોધ અંતરમા ઝગઝગી
 હો છે, જેના પ્રતાપે, (૪) જ્ઞાનદશા, આત્મસાક્ષાત્કાર કરાવનાર ચિંતા-
 મણિ સમાન બેદજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે તે તો ત્રણે લોકમા ત્રણે
 કાળમા દુર્લભમા પણ દુર્લભ છે

નિવેદન

‘ખડું પુણ્ય ફેરા પુંજથી,
શુભ દેહ માનવનો મળ્યો;
તોયે અરે ! ભવચક્રનો,
આટો નહીં જોકે ટળ્યો !

મૃગ પ્રાપ્ત કરતા મુગ ટળે છે,
લેશ જે લક્ષે લહે;
દાણુ દાણુ ભય કર ભાવમરણે,
હા અહો રાચી રહો ?

.. . . .

રે ! આત્મ તારા ! આત્મ તારા !
સીધા જોઈને જોનારો
સર્વાત્મના અમરપિ રો
આ વચનને હાથે લેજો !

—૧૯૨૬ નવેમ્બર

કહેલો પુરુષાર્થ જાગૃત કરવા, તેજ આત્માર્થની સતત પ્રેરણા કરી, અપૂર્વ આત્મજાગૃતિ આપવા આ તત્ત્વજ્ઞાન તરગિણી અંથ અચૂક સહાયક થાય તેમ છે તેના એકે એક શ્લોકમા શુદ્ધ ચિદ્રૂપ, નિજ નિર્મળ શુદ્ધ સહજ આત્મસ્વરૂપનું જ માહાત્મ્ય, સ્મરણ, રટણ, લગની, લય લાગે અને પ્રાપ્તિવેદના જાગે તેવો અપૂર્વ ભાવ ભર્યો છે. તેથી આત્મસ્વરૂપની સાધનામાં સહાયક એવા આ અંથની આ દ્વિતીયાવૃત્તિ મુમુક્ષુઓના કરકમળમાં મૂકતાં આનંદ થાય છે

સત્પુરુષોનું યોગબળ જગતનું કલ્યાણ કરે।

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આશ્રમ;
પોસ્ટ બોરીઆ, રોશન અગાસ;
વાયા આણંદ. W Rly.
માર્ગશીર્ષ શુકલા પૂર્ણિમા, સં. ૨૦૨૩,
તા ૨૭-૧૨-૧૯૬૬

લિં
સંત સેવક
રાવજીભાઈ છગનભાઈ દેસાઈ

પ્રથમાવૃત્તિની પ્રતાવના

પ્રથમાવૃત્તિના સમયે
 “આત્મજ્ઞાનિત સમ શેગ નહિ, અદ્વિતુરૂં વૈધ મુક્તણ,
 શુરૂં આત્મા સમ પથ્ય નહિ. ઔપદ્ય વિચાર મ્યાન”
 —શ્રી આત્મસિદ્ધિસામ્ય
 એ ગોતા વિષેની જ ખાતિ ર

—શ્રી આત્મજી
 ગુરુ આજ્ઞા સમ પથ્ય નાનું.
 “અનંત કાળથી ચોતાને ચોતા વિષેની જ જ્ઞાતિ રહી
 ગઈ છે. આ એક અવાચ્ય અદ્ભુત વિચારજ્ઞાન રચ્ય છે.”
 જુવ ચોતાને ભૂતી ગયો છે અને તેથી સન્મુખનો
 તેને વિરોધ છે એમ સર્વ ધર્મ સંમત કહ્યું છે
 જે ભૂતી ગયાદ્ય અજ્ઞાન જ્ઞાન સમવાળી ના

જીવ યોનાને ભૂટી ગયાદેખ અજ્ઞાન જ્ઞાન મળવાની તાલ
 ને વિશેષ છે એમ અર્થ ધર્મ અમન કરું
 "યોનાને ભૂટી ગયાદેખ અજ્ઞાન જ્ઞાન મળવાની તાલ
 ધાય છે એમ નિશ્ચ માનવું.
 અગિ જ્ઞાની યાત્રી ધાય છે. એ સ્વાભાવિક
 ને વિદ્યાન્તે નથી =

[illegible][illegible]

1. 1970-1971

“આન્માદિ ચરિત્વના જેર નેરવ” પા ૪.
 પત્તણ મન્નુર યોગ નરિ, ના ગમ્મા ગમ્મા
 || પા ગર્મિ, ૫ ૪

જે તત્ત્વજ મહાન્માએ અનાદિની આત્મિ, સ્વાત્મ
 ભુદિને, અજ્ઞાનદગાને ગળીને, ના પમ કરિતવમા અતિ
 અતિ દુર્લભ એવા મહાત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરી, અર્થ
 આત્મજ્ઞાન, આત્મઆશ્વાસ, આત્મચર્ચન, આત્માનુભૂતિને
 પાળીને, શુદ્ધ મદ્યજ આત્મસ્વરૂપમા સમાપ્ત કરી, યોગે
 ધન્યરૂપ, દૃતાર્થરૂપ થયા, તે પન્નમ તત્ત્વજ મહાપુરુષનો
 બોધ, આજ્ઞા, આશ્રય એ જ મુમુક્ષુને અતરંગી બાજત
 કરવા, શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરવા, સમાગ્ની ત્રિવિધ
 તાપાગ્નિને શાંત કરવા, અનાદિના અનંત ભવબ્રમણના ભગ કર
 હુ બ પરંપરાનો અંત આપવા, એક પ્રબળ અનંતાંગન છે
 આત્મારામી, પરમ નિષ્કામી, મહાજ્ઞાની એવા તે સત્પુરુષની
 પ્રત્યક્ષ આજ્ઞા એ જ આ બીયણ અને ભગ કર એવા મન્નાર
 પરિભ્રમણમાંથી બચાવનાર, શાશ્વત શાંતિ અને સદ્ધાનદથી
 પરિપૂર્ણ સત્સુખમય પરમાત્મપદ પમાડનાર, મુમુક્ષુઓનો
 પરમ પ્રાણ-આધાર છે

જે મુમુક્ષુજનો મહાભાગ્ય યોગે, સંતના સમાગમે,
 એવા પ્રતાપી જ્ઞાની પુરુષની આજ્ઞાને પામ્યા છે, તે આજ્ઞાને
 આરાધવા અપૂર્વ ઉદ્ધાસથી ઉદ્ધમી થયા છે તે મહાભાગ્ય
 સત્પદ્માલિલાથી સર્જીતોને જ્ઞાનીની આજ્ઞાનુ અપૂર્વ અચિત્ત
 મહાત્મ્ય અત્યંત સમજાય, યથાર્થ લક્ષગત થાય, તેના
 આરાધનમાં અપૂર્વ રુચિ, પ્રેમ, ઉત્સાહ વધે, તે માટે આ

અથ કઈક ઉપકારી થશે એમ જાણી આ
 તરગિણી” અથનો અનુવાદ મુમુક્ષુઓના કરકમળમાં મૂકતાં
 આનંદ થાય છે.

કહ્યું છે કે, “અત્યુદયના એક એક વાક્યમાં, એક એક
 શબ્દમાં અનંત આગમ રહ્યા છે એ વાત કેમ લેશે ?”
 —શ્રીમદ ગણપદ

અનંત આગમ (શાસ્ત્રો) માત્ર એક નિજ દારૂ ગિદ્યપને
 ગદ્યવ્યવસ્થાને પ્રાપ્ત કરવા માટે જોધેલા છે એવું શાસ્ત્રોનો
 જોધવ્યવસ્થા એક દારૂ આત્મા જ છે તે દારૂઆત્મા, ગદ્યવ્યવસ્થા
 પ્રત્યે પ્રેમ પ્રીતિ, પ્રતીતિ જગાડે દારૂ આત્માસ્વરૂપનો
 દારૂ. જોધવ્યવસ્થા અનુભવ પગપાલે, એવું અચિત્ત સામર્થ્ય
 જાનીના પ્રત્યેક જોધવ્યવસ્થા દારૂને જાનીની આજ્ઞા, જાનીની
 પ્રત્યેક વાક્ય પ્રત્યેક વગત દારૂ આત્માને અત્યુદયીને દારૂ
 છે તે જાનીને રસ અને દારૂ - આત્મા ગદ્યવ્યવસ્થા પદ્મ ઉપરની
 ગદ્ય તે છે જાનીને દારૂની અત્યુદયી દારૂ વિદ્યાનારૂપે
 અતિ ની દારૂ છે.

શ્લોક, એક સહજાત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે રુચિ, પ્રીતિ, પ્રતીતિ, ભક્તિ, અપૂર્વ ભાવ જગાડી, સત્સંગના યોગે જે આત્મલક્ષ થયો છે તેને પોષણ આપી, વૃદ્ધિગત કરી, શુદ્ધ આત્મદશા વ્યક્ત કરવામા ઉપકારી થઈ અત્યંત આનંદપ્રદ બને તેમ છે.

જ્ઞાનીની આજ્ઞા આરાધકને આવા અધ્યાત્મપ્રધાન ઐશ્યો વિશેષ ઉપકારી થવા યોગ્ય છે એમ જે અત્રે કહ્યું છે, તે ઉપર વિશેષ ભાર મૂક્યો છે, તે એટલા માટે કે અધ્યાત્મશાસ્ત્રનું વાચન તથારૂપ યોગ્યતા વિના પ્રાપ્ત શાસ્ત્રરૂપ થઈ પડવા સંભવે છે, અર્થાત્ આત્મહિતને હણનાર થઈ પડે છે કારણ કે તેમા એક શુદ્ધ આત્માની જ વાત વારંવાર પ્રતિપાદન કરેલી હોવાથી, સાચી જિજ્ઞાસા વિના, જીવને તેમા રુચિ થવી, તેમા રસ પડવો, મુશ્કેલ થાય છે તેમ વારંવાર આ એક જ આત્માની વાત શી ? એમ ઉલટું તત્ત્વ ઉપર અભાવ થઈ તત્ત્વપ્રાપ્તિથી દૂર જઈ પડવાનો સંભવ થાય છે; અથવા સિદ્ધાંત જ્ઞાન પરિણમી શકે એવી પાત્રતા નહિ હોવાથી શુદ્ધજ્ઞાની થઈ અનંત સ સાર વધારવાનો પ્રસંગ આવે છે.

પરંતુ જ્ઞાનીની આજ્ઞા આરાધકને ઉપદેશ બોધ પગિણામ પામી, ત્રિવિધ તાપાશિથી બળી રહેલા ભીષણ અને ભયકર એવા આ સંસારનું સ્વરૂપ કારાગૃહ સમાન બધન-કારક સમજાય છે, તે સંસાર શરીર ભોગ આદિ સર્વ અસાર, અનિત્ય, અગરબૂરૂપ, અબંધવરૂપ, અમેયરૂપ, કેવલ દુઃખદાયી છે એમ યથાર્થ બોધ થઈ. તેથી છૂટવાની નેને તમન્ના, તીવ્રતા, સાચી મુમુક્ષુતા વળે છે; ત્યાગ વૈરાગ્ય ઉપશમાદિ ગુણો વળે છે. તત્ત્વ જાણવાની સાચી જિજ્ઞાસા ઉદ્ભવે છે.

પાન	લીપી	અંગ્રેજી	શબ્દ
૩૧૩	૨૦	ગોપા	ગોપ
	૨૪	સર્વોત્ક્રમ્યમાનિત્ય	સર્વોત્ક્રમ્યમાનિત્ય
૩૧૪	૧૫	જાગ્યોમમ	જાગ્યોમમ
૩૧૭	૨૩	માતન	માતન
૩૧૯	૧૧	મમ	મમ
૩૨૨	૫	મોનામનુષ્ય	મોનામનુષ્ય
	૧૮	મોનિષી	મોનિષી
૩૩૦	૨૪	અન્ય	અન્ય
૩૩૩	૨૪	મુદ્ધાસાત્મનોમા	મુદ્ધાસાત્મનોમા
૩૩૫	૧૩	મુદ્ધાસાત્મનોમા	મુદ્ધાસાત્મનોમા
૩૪૦	૨	મર્તિત્વ	મર્તિત્વ
૩૪૮	૧૫	કરીને	કરીને

ભદ્રારક શ્રી જ્ઞાનભૂષણ વિગ્રચિત

તત્ત્વજ્ઞાન તરંગિણી

ગુર્જર અનુવાદ.

અધ્યાય ૧ લો

મુદ્ર ચિદ્રૂપનાં લક્ષણ.

પ્રારનાવિક પદ્ય:- મ ગદાચરણ.

જાગે વિચાર, નિજતત્ત્વ વિલિન લાસે,
 ભાગે અનાદિ ભ્રમ મોહ મમત્વ નાસે;
 સત્શાતિધામ નિજરૂપ અનુભવાયે,
 સંસારકલેશ દુઃખ ત્રાસ સમસ્ત જાયે. ૩

તેથી લક્ષા કુબકી દેવી પ્રશસ્ત આજે,
 તત્ત્વજ્ઞવાણીમહી, જ્યાં શુચિ ભૂમિ ગાજે;
 રે ! શાત નિર્મલ રસે પરિપૂર્ણ જાણી,
 આ તત્ત્વજ્ઞાન સરિતા અવગાહ પ્રાણી. ૪

પ્રણમ્ય શુદ્ધચિદ્રૂપં સાનન્દં જગદુત્તમં ।
 તલ્લક્ષણાદિકં વચ્ચિમ તદર્થી તસ્ય લબ્ધયે ॥ ૧ ॥

હરિગીત ૭૬:-

આનંદનું જે ધામ સર્વોત્તમ જગતમાં જે સદા,
 તે જ્ઞાનમૂર્તિ શુદ્ધચિદ્રૂપ વંદું લક્ષિતથી મુદા,
 તે સ્વરૂપ પ્રાપ્તિ કારણે તેનો જ અર્થી સર્વદા,
 લક્ષણ વગેરે ભાષુ તેનાં, પામું ચિદ્રૂપ સંપદા ૧

નિરાકુળતારૂપ સત્સુખના અનુપમ આનંદને નિરતર ભોગવનાર
 સત્સુખના શાશ્વત ધામરૂપ, સમસ્ત જગતમાં સર્વોત્તમ શુદ્ધ ચિદ્રૂપ શુદ્ધ
 સ્વાભાવિક નિર્ભળ પરમાત્મસ્વરૂપને નમસ્કાર કરીને તે પરમાત્મસ્વરૂપની

સાનન્દ=આનંદથી પરિપૂર્ણ, જગદુત્તમ=જગતમાં સર્વોત્તમ, શુદ્ધ-
 ચિદ્રૂપ=શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ, પરમાત્મ સ્વરૂપને: પ્રણમ્ય=પ્રકરે, અત્યંત
 ભક્તિથી નમીને, તદર્થી=તેનો અભિજ્ઞાથી, તસ્ય લબ્ધયે=તેની પ્રાપ્તિ માટે,
 તલ્લક્ષણાદિકં=તે શુદ્ધ ચિદ્રૂપના લક્ષણ આદિકને, વચ્ચિમ=કહું છું ૧

પ્રાપ્તિનો અભિપ્રાયી હું (અથકાર), તે વચ્ચે પ્રાપ્તિને અર્થ નેનાં
વદાણુદિષ્ટ પ્રતિપાદન હતું છું.

નેમા જ્ઞાન દરવાથી, કીડા દરવાથી, નિમજ્જન દરવાથી,
દરના પાપ, તાપ, સતાપ અને વપનાદિના અજ્ઞાન વ્યાપ્તિ અર્થે દમ મત
દુઃખવિતર્કિયમ વિગતિ, પરમ વિશ્રાન્તિ અને પરમ શાન્તિ પ્રાપ્તિ આપ છે,
એવા તનુજાનરૂપ જાતસ્વમય શીતશ્રવણના તરંગો, લાલનીંગોનો પ્રસાદ
નેમા વસતપણ અવિચલપણ વળી સ્ત્રોતે એવી તનુ ગિણી એટલે તરીકે
અથ તનુ જાનતનુ ગિણી અથનો પ્રારભ દરના અથમાર મોહાભિવ્યતી
તરી જાનતમા ભાવક, સર્વ વ્યર્થ અથમાંની પ્રભાવિમા અવસા પાવ
તે રાત્રિ વિદ્ય પદમાત્મરૂપને પરમ ભક્તિ વડે નમદાર વ્યાપ્તિ વડે
અથ પ્રથમ તમા અગત્યરૂપે પ્રમાણે.

સ પૂર્ણ સહજ શુદ્ધ સ્વાભાવિક દશા જેણે પ્રગટ કરી તે સદગ આત્મસ્વરૂપ કે શુદ્ધ ચિદ્રૂપ તે જ ગુહાત્મા, પરમાત્મા, પગમપરુષ, પરમેશ્વર, પ્રભુ, વિભુ, નિરંજન, અહા, પરઅહા, અહા, વિજય, ગિવ, ગ કર, ગાદાદેવ, શુદ્ધ, સિદ્ધ, જિનેશ્વર, ઈશ્વર, અનંત, મુક્ત, પુરુષોત્તમ આદિ અનેકાનેક નામે એક જ શુદ્ધ ચિદ્રૂપ સર્વ મહાત્માઓએ, તે જ પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ છે એવો અંતર લક્ષ કરી, તન્મયપણે એક તેને જ ગાયુ છે, ધ્યાયુ છે, અનુભવ્યુ છે, પ્રકાસ્યુ છે તે જ મુક્ત સ્વરૂપ, શુદ્ધ ચિદ્રૂપને, સદગતમસ્વરૂપને ધ્યેયરૂપે સર્વ મહાત્માઓએ આગધીન, પરિણામે સર્વોત્તમ સિદ્ધિમુખ પ્રાપ્ત કર્યું છે, કંઈ છે અને કરશે

આકાશમા અત્યંત પ્રકાશથી ભરપૂર સદસરરિમ સૂર્ય પ્રખળ વાદળાંઓના સમૂહોથી ઢાકાઈ ગયેલો હોય, તેના પ્રગટ પ્રકાશને આવરણ આવી ગયું હોય, તેથી કરીને તેના પ્રકાશ ગુણનો કંઈ નાશ થઈ ગયો નથી, અદ્વિતીય નિરાવરણતા છે તેટલો પ્રકાશ અદ્વિતીય પણ ત્યાં પ્રગટ છે, ક્ષણ પછી પવનના ઝપાટાથી તે મેઘપટલ કયાંય દૂર તાણાઈ જતા તે સૂર્યનો સર્વ પ્રકાશ પાછો પ્રગટ દેખાય છે

તેવી રીતે સર્વ સસારી જીવો રાગદ્વેષ અજ્ઞાન આદિ કર્મરૂપ પ્રખળ વાદળાના સમૂહો કરી પોતાના અનંત જ્ઞાન દર્શન મુખ આદિ સ્વાભાવિક ગુણના પ્રકાશ ઉપર આવરણ પામ્યા છે. જતા અદ્વિતીય નિરાવરણતા છે તેટલું તે ગુણોનું અદ્વિતીય પ્રગટપણું સર્વ જીવોમાં છે જ

હવે તે સુખ, આનંદ ગુણનું સંપૂર્ણ પ્રગટપણું કયા છે ? તો કે સંપૂર્ણ નિરાવરણ એવા શુદ્ધ ચિદ્રૂપ કે પરમાત્મસ્વરૂપમાં

તેથી સગસ્ત વિશ્વમાં સર્વોત્તમ શુ ? જગતમાં જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાળ એ છ દ્રવ્યો છે તેમાં જીવ સિવાયના બાકીના પાંચેય જડ, અચેતન, જ્ઞાન રહિત છે. તે જડ પદાર્થોમાં તો જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, આદિનું વેદન, દત્ત્યાદિ ગુણ છેજ નહિ. તેથી તેને તો સર્વોત્તમ કહી શકાય

નેમ નથી જ્યાં જે એટલે ત્રિદૂષ, ચેતન્યરૂપ, જ્ઞાનરૂપ આત્મા તે
પોતાને અને પદને નજીકે, દેમે છે, અથવા આદિ અનુભવને પ્રમાણ છે,
તેથી તે જ્ઞાન દર્શન અથવા આદિ ઉત્તમ ગુણોના ધારકરૂપ ત્રિદૂષ ચેતન્ય
રૂપ આત્મા એ જ જગતમા સર્વ પદાર્થોમા ઉત્તમ છે

તમા પગ ચલાવી જુઓ તે આત્માદિથી પોતાના રૂપ-રંગ બદલીને
પદ્મના આરતી મંગલ્ય માર્ગે આદિથી પ્રવર્તતા મર્મરૂપ વાળોથી પોતાના
રૂપાભાસિત માર્ગ પ્રદાન પદ આપવાનું પામ્યા છે તે મર્મરૂપ આપવાને
રાખીને જાણે આત્માના સર્વ ગુણોનો સંપૂર્ણ પ્રમાણ ન્યાયનું દર્શો જ તે
મર્મ પ મેષપદ્યોનો નર્મથી નાના દર્શી, " મોહા દર્શા નિત્ય જલતા "
તે આત્મા જગતની પરિપૂર્ણ જાત પ મમતા રજા, મમિત પ્રાપ્ત દર્શી
જ તે જાત મિ પ પદ્મ મમતા રૂપ, પદ્મમત્ત રૂપ આત્માના
પ્રાપ્તમ

પશ્યત્યવૈતિ વિશ્વં યુગપદ્મોકર્મકર્મણામણિઃ ।
અતિલૈર્મુક્તો યોઽસૌ વિદ્યેયઃ શુદ્ધચિદ્રૂપઃ ॥ ૨ ॥

યુગપદ્મ જીવે જાણે જગત, તે શુદ્ધ ચિદ્રૂપ જાણજો,
સૌ કર્મ ને નોકર્મ પરમાણુથી મુક્ત પ્રમાણજો ૨

જે સમસ્ત જગતને એક સાથે જીવે છે જાણે છે, જે નોકર્મ અને કર્મના સર્વ પરમાણુથી મુક્ત છે તે શુદ્ધ ચિદ્રૂપ છે એમ જાણવું. તે શુદ્ધ ચિદ્રૂપને વિવેક વડે કરી જાણવા યોગ્ય છે જોળખવા યોગ્ય છે

(કર્મ બધાવા યોગ્ય) કર્મણુ જાતિની પુદ્ગલ વર્ગણાઓ લોકા-કાશમાં સર્વત્ર ભરેલી છે જેવી રીતે તેજ આદિથી ચીકણા થયેલા વસ્ત્રાદિ પદાર્થ ઉપર પવનથી ઉડેલી ધૂળ આદિના રજકણો આવીને ચોટી જાય છે તેવી રીતે મૂળ સ્વભાવે સ્ફટિકમણિ સમાન નિર્મળ છતાં રાગદ્વેષરૂપ ચીકણાઈથી યુક્ત આત્માની સાથે કર્મણુ જાતિની વર્ગણાઓ સબદ્ધ થઈ જાય છે અને તેના જ્ઞાન દર્શન આદિ સ્વભાવને ઢાકી દે છે

ઔદારિક, વૈક્રિયિક, આહારક એ ત્રણ શરીર તથા આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, શ્વાસોસ્છ્વાસ, ભાષા અને મન એ છ પર્યાપ્તિને યોગ્ય કર્મના પરમાણુ તે નોકર્મ છે, અને જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, આદિને યોગ્ય પરમાણુ તે (દ્રવ્ય) કર્મ કહેવાય છે

જે સમસ્ત નોકર્મ અને કર્મની વર્ગણાઓથી રહિત છે અને વિરોધી કર્મ (કેવળ) દર્શનાવરણ, (કેવળ) જ્ઞાનાવરણનો નાશ કરીને પોતાના

યો=જે, વિશ્વ=સમસ્ત વિશ્વને, યુગપદ્મ=એક સાથે, પશ્યતિ=જીવે છે, અવૈતિ=જાણે છે, નોકર્મકર્મણ=નોકર્મ અને કર્મના, અતિલૈ પરમાણુમિ = સમસ્ત પરમાણુથી, મુક્ત=મુક્ત (છે), અસૌ=તે, શુદ્ધચિદ્રૂપ=શુદ્ધચિદ્રૂપ, વિદ્યેય=વિશેષ (વિવેક) કરી જાણવો. ૨

આખ ૬ દર્શન અને આખ ૭ જ્ઞાનથી સમગ્ર લોકને એક સાથે દેખી જતાથી
જતા છે તે પૂર્ણ શુદ્ધ પરમ શુદ્ધ સિદ્ધ પરમાત્મા શુદ્ધ ચિદ્રૂપ છે.

આ પીત્ત પ્રયોક્ષમાં અર્થ દર્શન અને દેહાદિની મધ્ય પરમ બદ્ધ
પરમાત્મા વિના શરૂ સંસ્કારમય-પને શરૂ ચિદ્રૂપ દર્શન છે અને તે જ
સર્વ જ્ઞાન મુક્તિ-પ છે માટે તે જ અર્થ ગિહિસાધકને શિવ પદ પ્રાપ્ત
થતા નથી પરમ પ્રેમ વ્યાપકતા એવું જ પૂર્ણ પ્રેમ છે :

સર્વાંશ ચ્ચાચિચ્ચતાં શર્ચાંશ શ્વ જાનાતિ પર્યતિ ।

નિરાકલો મુર્ખો ચોડતો દુસ્તચિદ્રૂપ ઉચ્ચતે ॥ ૬ ॥

નર્મ પદાર્થ ચર્ચાર્થ સમયા ને સદા તો જો જોયે,

તે શરૂ ચિદ્રૂપ સ્વશુદ્ધિ નિર્ભર અખનિરાકલ અનુભવે ૬

આ પીત્ત પ્રયોક્ષમાં અર્થ દર્શન અને સર્વાર્થ ૫ પામેલા જે સદા
સમ પરમાત્મા અનિ નર્મ પર-પદ ૧ ચિદ્રૂપ ૫ ૧

તેથી જાણવામાં આવે છે કે આત્મા એક છે અને તેને
 પોતે જાણવા સીધા જોઈ શકાય છે. આત્મા એક છે અને તેને
 પરમાત્મા જાણે છે. આત્મા એક છે અને તેને પરમાત્મા જાણે છે.
 આત્મા એક છે અને તેને પરમાત્મા જાણે છે.

સ્વર્ગસ્થમનવર્ણો જાહેર હોઈ જાય છે. આત્મા
 તેનું ચંદ્રમાસોદયસ્થાનમાં જાય છે. આત્મા
 સત્તાના ધાતુનાં પિંડો જેવો પિંડો તેનો હેય.
 તન્મયસ્વરોડેલીશતેકમિત્ત મોં દિશ્વો દિશ્વ ॥ ૨ ॥

સ્વાત્માનિરજન સ્વર્ગ સ્થાનમાં જાય છે. આત્મા
 તેથી ન મન્દિરમાં જાય પણ અનુભવનાં જાય જાય,
 તનુ તે અંગેના જાણનાં ધાતુપિંડ તજવા જાય તે,
 તે મધ્ય રાત્રી જતાં જુલે જે તે જ, ચિદ્રૂપ મુજબ જાય ૪ ૫

શુદ્ધ ચિદ્રૂપના પદ્મમાં જળાયતા આત્મા છે કે અર્ધ આત્મા,
 ગદ્ય, ઉપ અને અર્ધ આત્મા જળના મુખો છે જળાનું નિરજન એટલું કહી
 મક્ક રહિત નિર્દોષ આત્મા તે તે જળના ગણિથી રહિત ચૈતન્ય આત્મા છે.

સ્વાત્મા=પોતાનો આત્મા, સ્વર્ગસ્થમનવર્ણો=સ્વર્ગ સ્થાનમાં જાય, ઉપથી,
 શબ્દ=શબ્દથી, મુક્ત=મુક્ત છે, નિરજન=અજન, દેવ, મહાનના રહિત છે,
 તેનું ચંદ્રમાસોદયસ્થાનમાં જાય, આત્મા=મન્દિરોપરે અર્ધ જાય જાય જાય નથી, અર્ધ=તે,
 અનુભવના ગૃહીતવ્ય=અનુભવના, આત્માઓધથી ઉત્પન્ન થયે આત્માનાના,
 તેના વાર વાર સતત અભ્યાસથી, અથવા અનુભવથી અર્ધ જાય જાય જાય છે ૪

દેહો=દેહ, સત્તાના ધાતુના પિંડ=સાત ધાતુનો સમૂહ છે પિંડોનો
 ચેતન રહિત જડ છે, હેય=તજવા જાય છે, તન્મયસ્વરોડેલીશતેકમિત્ત મોં દિશ્વો દિશ્વ
 જે, અખિલ=સમસ્ત, અર્ધ=અર્ધ છે, દેશ્વો=જુલે છે, મોં=તે (મુ),
 ચિત્ત=ચિદ્ સ્વરૂપ, જ્ઞાન સ્વરૂપ, ચૈતન્યમય આત્મા ૫

તેથી પ્રતિષ્ઠા કે જે જરૂરના ગુણોને પ્રદાન કરે છે તેનાથી તે ઘનીન્દ્રિય
અથવા આત્મા યથા શ્રવા યોગ્ય નથી. તે તો માત્ર આત્મગોષ્ઠી અને આત્મ
ભાવનાથી, આત્મવિકાસથી, આત્મઅનુભવથી આત્મ શ્રવા છે

“શ્રી સદગુરુએ પ્રભો છે એવા નિયત માર્ગનો અદ્ય આત્મ અભ્યાસ,
જે કોઈ અન્ય નથી કરે, તેથી પણ વધારે માર્ગ પાળવામાં નથી. ૧૯
નિત્ય અન્ય અભ્યાસથી એવો દુઃખ આત્મભાવના પ્રેરનાર
માર્ગનો કામ થાય.”

- શ્રીમાત્મ સત્ગુરુ

એમ આત્મગોષ્ઠીની ઉપનામની આત્મભાવનાના આત્મ
અભ્યાસથી આત્મભાવથી તે નિષ્કામ થાય. શ્રવા યોગ છે

પરંતુ માર્ગની ૨૧ અને માર્ગને અસાધ્ય રાખે આત્મ
ભાવનાથી જે આત્મ અભ્યાસ માર્ગમાં માન્યતા રાખે, આત્મ અભ્યાસ છે,
૧૦ શ્રવા, જેની અભ્યાસ આત્મ અભ્યાસના અભ્યાસ આત્મ અભ્યાસ, ૧૦
અભ્યાસ છે

આજન્મ યદનુભૂતં તત્સર્વં યઃ સ્મરન્ વિજાનાતિ ।
 કરરેષાવત્ પદ્યતિ સોઽહં વદ્ધોઽપિ કર્મણાઽત્યંતં ॥ ૬ ॥
 શ્રુતમાગમાત્ ત્રિલોકત્રિકાલજં ચેતનેતરં વસ્તુ ।
 યઃ પદ્યતિ જાનાતિ ચ સોઽહં ચિદ્રૂપલક્ષણો નાન્યઃ ॥ ૭ ॥

અનુભવ્યુ જે જે જન્મથી તે તે સકલ જાણે સ્મરે,
 કર રેખવત્ દેખે હું તે અતિ કર્મબદ્ધ છતાં ખરે;
 વસ્તુ ત્રિલોક ત્રિકાળવર્તી ચિદ્ અચિદ્ સુણી શાસ્ત્રથી
 જાણે જીવે જે તે હું ચિદ્રૂપ, મુજ લક્ષણ પર નથી. ૬-૭

જડ એવો દેહ પૂર્વની કાઈ ક્રિયાને સભારી શકતો નથી ન્યારે
 હું તો જન્મથી માડીને અસાર મુધીમા મુખ દુ ખ ગેગ સકરૂપ વિકરૂપ
 આદિ જે પૂર્વમા અનુભવ કર્યો છે તે બધાને જાણુ છું, સભારું છું
 હાથમાની હથેળીમાની રેખાની માફક મારી સ્મૃતિમા તે બધા સ્પષ્ટ
 જણાય છે જો કે કર્મથી હાસ બધાયેલો હોવાથી મારા સ્મૃતિ જ્ઞાન
 દર્શન આદિ સપૂર્ણ નથી. છતાં પણ તે જ્ઞાન આદિ સ્વરૂપ જ હું છું.
 કર્મથી અત્યંત બધાયેલો હોવાથી ભલે અત્યારે મારા જ્ઞાન આદિ
 અપૂર્ણ છે પરંતુ તે કર્મ આવરણ ન ટળી શકે તેમ નથી, તે દૂર થઈ

ય =જે, આજન્મ=જન્મથી માડીને, યદનુભૂત=જે અનુભવેલું, તત્સર્વં=
 તે સર્વને, સ્મરન્=યાદ કરતા વિજાનાતિ=જાણે છે, કરરેષાવત્=હાથમાની
 રેખા માફક, પદ્યતિ=જીવે છે, સોહં=તે હું (હું), કર્મણા=કર્મ વડે, અત્યંત
 વદ્ધોઽપિ=અત્યંત બધાયેલો છતાં ૬

આગમાત્=જ્ઞાની પુરૂષના વચનરૂપ શાસ્ત્રમાથી, શ્રુત=સાંભળેલ,
 ત્રિલોકત્રિકાલજ=ત્રણ લોક અને ત્રણ કાળ વર્તી, ચેતનેતરવસ્તુ=ચેતન અને
 જડ પદાર્થોને, યઃપદ્યતિ જાનાતિ ચ=જે જીવે છે અને જાણે છે, ચિદ્રૂપલક્ષણ
 સોઽહં=ચિદ્રૂપ લક્ષણવાળો તે હું છું, નાન્ય =અન્ય હું નથી ૭

શકે તેમ જ અને સપૂર્ણ કર્મ કરે થયે સપૂર્ણ જ્ઞાનાદિ પ્રકાશ પ્રગટ
થવા થાય છે, એમ જ્ઞાતીના વચન અનુસાર તે શારુ મળી કર્મમુક્ત
સ્વર્ગ સમાન શુદ્ધ ચિદ્રૂપ જ આ વાતેશ્વરી દિવ્ય જ્ઞાત્રી તેની અનુભવ,
તેનો મયાચિત્ર નિર્ધાર કરે છે

જાન વાદ અને ગ્રામ દાખાવતી જ ને જરૂરન્યાયગ્રા પદાંતો
વિશ્વમાન જ અને આગમોગા, માસ્ત્રોગા જ્ઞાતીએ પ્રમાણ જ તે સર્વ
જા શ્રેયસાભિલાષે ન નવો જ વર્ણ જ તે સંતત જ્ઞાન જ્ઞાત્રીના નિરૂપ
વક્તવ્યતા જ, જ ન્યાય જ નથી જ છે

મુ-સ્તિષ્ઠ દાનુકો દોષઃ પચાર્જિનાદયઃ ।

મનુકપિ તાલદા, ડા-દાદરમ પદમેદન. ॥ ૮ ॥

નો દક્ષ નો ધીર્ન વૃત્તં ન તપ ઝઘ્ઘતો નૈવ સૌમ્યં ન શક્તિ-
 નાદોષો નો ગુણીતો ન પરમપુરુષઃ શુદ્ધચિદ્રૂપતઃ ।
 નોપાદેયોઽપ્યહેયો ન ન પરરહિતો ધ્યેયરૂપો ન પૂજ્યો
 નાન્યોત્કૃષ્ટઃ તસ્માત્ પ્રતિસમયમદં તત્સ્વરૂપં સ્મરામિ ॥૧૥

એ શુદ્ધ ચિદ્રૂપ એ જ સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શન ચરણ છે.
 તપ સૌખ્ય શક્તિ પરમપુરુષ સ્વગુણથી પરિપૂર્ણ છે,
 નહિ ત્યાગ્ય પણ સુખાદ્ય, પર વિણ ધ્યેયરૂપ પ્રપૂજ્ય એ
 ઉત્કૃષ્ટ એનાથી અવર ના પ્રતિ સમય સ્મરુ સ્વરૂપ એ ૯

એ શુદ્ધ ચિદ્રૂપ એ જ સમ્યગ્ દર્શન, સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યક
 ચારિત્ર છે, તપ, સુખ, વીર્ય અને દોષોના અભાવરૂપ નિર્દોષ સ્વરૂપ છે.
 સ્વગુણથી પરિપૂર્ણ છે, પરમ પુરુષ છે ઉપાદેય એટલે ગ્રહણ કરવા
 યોગ્ય અને અહેય એટલે નહિ ત્યાગ્ય યોગ્ય છે પરપરિણતિથી ગહિત
 ને ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે પૂજ્ય અને સર્વોત્તમ છે કિંતુ શુદ્ધ ચિદ્રૂપથી
 ભિન્ન સમ્યગ્દર્શન આદિ બીજાને કોઈ પદાર્થ નથી એટલા માટે પ્રતિ
 સમય, સમયે સમયે હું તેનું સ્મરણ મનન કરું છું શુદ્ધ ચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિથી
 સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, સુખ આદિ સર્વની પરિપૂર્ણ પ્રાપ્તિ થાય છે
 માટે સમ્યગ્દર્શન આદિની પ્રાપ્તિના અભિલાષી જનોએ એક શુદ્ધ
 ચિદ્રૂપનું સ્મરણ મનન ધ્યાન કર્તવ્ય છે ૯

યત = જેથી, ઇદમ્ = અહીં, શુદ્ધચિદ્રૂપત = શુદ્ધ ચિદ્રૂપથી (બીજા), નો
 દક્ષ = દર્શન નથી, નો ધીઃ = જ્ઞાન નથી, ન વૃત્તં = ચારિત્ર નથી, ન તપ = તપ નથી,
 નૈવ = નથી જ, સૌમ્યં = સુખ, ન શક્તિ = શક્તિ, વીર્ય નથી, ન અદોષ = અદોષ
 નથી, નો ગુણીત = એ કરતા બીજા ગુણી નથી, ન પરમપુરુષ = પરમ પુરુષ
 નથી, ન ઉપાદેયો = ઉપાદેય નથી, અપિ અહેયો ન = અહેય (ન ત્યાગ્ય યોગ્ય)
 પણ નથી, ન પરરહિત = પરથી રહિત નથી, ધ્યેયરૂપો = ધ્યેયરૂપ, ન પૂજ્યો = પૂજ્ય
 નથી, અન્યોત્કૃષ્ટઃ = અન્ય બીજા ઉત્તમ નથી, તસ્માત્ = તેથી, પ્રતિસમય = દરેક
 સમયે, અદમ્ = હું તત્સ્વરૂપ = તે સ્વરૂપને, સ્મરામિ = સંભારું છું ૯

દ્રવ્યો દૃશ્યોઽપિ ત્રિદૃષ્ણો જ્ઞાતા દૃષ્ટા સ્વભાવતઃ ।

ન તથાઽન્યાનિ દ્રવ્યાણિ તસ્માદ્ દ્રવ્યોત્તમોઽસ્તિ તતઃ । ૧૦॥

એ જેથ દૃશ્ય છતા સ્વભાવે સ્વપક્ષને બતાવે બુદ્ધિ

જર અન્ય દ્રવ્ય ન બુદ્ધિ તેની, તેથી દ્રવ્યોત્તમ બુદ્ધિ ૧૦

અર્થાત્ ક્ષણે ત્રિદૃષ્ણો જેથ એટલે જ્ઞાનનો વિષય અને ન થ એટલે
જ્ઞાનનો વિષય ને, જ્ઞાતા પણ તે સ્વભાવથી જ પદાર્થોને જ્ઞાતવાને અને
જેણનાં ન પરંતુ અન્ય આર્થ પદાર્થ એવો નથી કે જે જેથ અને
દૃશ્ય એવા જ્ઞાતા પણ જ્ઞાતા અને દૃષ્ટા પણ તમા એટલા માટે ક્ષણ
ત્રિદૃષ્ણ સમગ્ર દ્રવ્યોમા ઉત્તમ ને

પર્યાય બહુવિધ, જલધિગિરિને, ઇન્દ્રિયાર્થ પ્રમુખને,
ત્રણ કાળને, નિજ પર વચનને, શબ્દ શાસ્ત્રાદિકને;
સુતીર્થ, શસ્ત્ર પ્રહાર દુઃખ, તરુ, દોષ ગુણને જે સ્મરે,
તે જ્ઞાન દગ રૂપ સ્વાત્મનો નિશ્ચય યથાર્થ સુધી કરે. ૧૧

જેની બુદ્ધિ નિર્મળ છે, સ્વ અને પરનો વિવેક કરવામાં નિપુણ છે
એવા મતિમાન જનોએ તો પોતાના આત્માનો વિશેષે કરી સારી રીતે
નિશ્ચય કરી લેવો ઘટે છે તે આત્મા કેવો છે ? તો કે દર્શન અને જ્ઞાન
સ્વરૂપ તે પોતાનો આત્મા છે બાહ્ય કુમાર વૃદ્ધ આદિ અવસ્થાઓને,
કોધ માન આદિ પર્યાયોને, પર્વત, સમુદ્ર આદિ પદાર્થોને, ઇન્દ્રિયોના
મનોરૂ, અમનોરૂ સરસ વિરસ વિષયોને, ભૂત વર્તમાન અને ભાવિ ત્રણે
કાળને, પોતાના કે પરના વચનોના વિસ્તારને, ન્યાય, વ્યાકરણ, આદિ
શાસ્ત્રોને, પોતે ન્યા પૂર્વે વિચર્યા છે એવા ઉત્તમ તીર્થસ્થાનોને,
શસ્ત્રાદિકથી પહેલા પોતાને થયેલા ધા, વ્યાધિ આદિને, વનરૂપિ
આદિને, તેના ગુણ દોષોને, પોતાના પરના દોષ અપરાધ કે ગુણ ઉપકારને
સ્મરિમા રાખે છે, સભારે છે, જાણે છે, તે કાણ ? તો કે એ સર્વને

પર્યાયાણા=અવસ્થાઓની અવનીમુત્=પર્વત જલમુત્=સમુદ્ર, અવની
જલમુત્=પર્વતો અને સમુદ્રોની, ઇન્દ્રિયાર્થાગમા=ઇન્દ્રિયોના વિષયો અને
પાપની, ત્રિકાળના=ભૂત, વર્તમાન અને ભાવિ ત્રણે કાળની, શાસ્ત્રોદિત-
વચનત્તે=પોતે અને બીજાઓએ ॥ વચનના વિસ્તારની, શબ્દશાસ્ત્રાદિ-
કાના=શાસ્ત્રોના આદિની, મુતીર્થાના=મત્સ્ય દેવોની, અષ્ટપ્રમુખકૃતક્રમા
=અષ્ટપ્રમુખથી કરાયે ॥ ૧૧, ગોળની, હમાશ્રયના=દેવોની, ગુણાના=ગુણોની,
ન=અને ક્રમે. =મતિ રંગે પી ભાવાથી, મુષિમગ્નિમિત્ત=એકજાનઉપ સમ્યક્
- ત્વ નિર્મલમતિ વર્તે જેના એ ॥ મતિમાનો વડે, દૃષ્ટોપકારૂપ=જ્ઞાન-
દર્શન કરનાર એવો આત્મા=પોતાનો આત્મા, વિનિશ્ચય=વિશેષે વિવેક
રૂપે નિશ્ચય કરનાર એવો ૧૧

याद वाग्वनाः ज्ञानदर्शनं अक्षयं येनानो आत्मा छे तेनो यथार्थं
निमित्तं नदी ओष्ठं अक्षयं गुह्यवाणा विद्वानो इती लभन्ते आत्मानो
अधुना विदिता इमे पश्येत् उच्यते यथार्थं आत्मानो यथा अनुभवः
अक्षयं इत्या अक्षयं अभिमतं यत् ॥ १॥

एतस्या लयः निश्चितिं तेन स्यात् अक्षयं यथार्थं यत् ॥
य तथोक्तोऽयमक्षयं मुक्तवान् भक्त इत्यर्थो ॥ १२ ॥
य एते अक्षयं न लभन्ते ततो नान्योऽपि निश्चितः ।
यत्किंचिदपि अक्षयं यत्किंचिदपि निश्चितं ॥ १३ ॥ मुक्तः ॥

જેમ મુવર્ણના પીનતા આદિ ગુણો ધારણ કરનાર મુવર્ણ કહેવાય છે અને અગ્નિ વડે તપાવ્યા પછી કીટ કાઢિમાદિ પર પદાર્થ ન્યારે તેનાથી બુદ્ધ થઈ જાય છે ત્યારે તે ગુદ મુવર્ણ કહેવાય છે: તેમ જેમા જ્ઞાન દર્શનરૂપ ચિત્ત શક્તિ ચૈતન્ય શક્તિ હોય તે ચિદ્રૂપ છે, અને સમસ્ત કર્મ આદિ પર દ્રવ્યોથી રહિત થયા છે. અથવા પોતાના આત્માને પર દ્રવ્યોથી ભિન્ન માનનારા થયા છે તેમને ગુદ ચિદ્રૂપ જાણવા તેવા ગુદ ચૈતન્ય સ્વરૂપ આત્મા હુ હુ શુદ્ધ ચિદ્રૂપોડહ એ છ અક્ષરની અર્થ નિરૂપિત કહી તે અનુસાર તે અર્થને સમજીને પોતાના ગુદ આત્મસ્વરૂપની ભાવના, મનન પરિણમનમા મોક્ષાર્થીએ ઉદયી થવું જોઈએ ૧૨-૧૩

દૃષ્ટૈર્જ્ઞાતૈઃ શ્રુતૈર્વા વિહિતપરિચિતૈર્નિદિતૈઃ સંસ્તુતૈશ્ચ
 નીતૈઃ સંસ્કારકોટિ કથમપિ વિકૃતિ નાશનં સંભવં વૈ ।
 સ્થૂલૈઃ સૂક્ષ્મૈરજીવૈરસુનિકરયુતૈઃ સાપ્રિયૈઃ સપ્રિયૈસ્તૈ-
 રન્યૈર્દ્રવ્યૈર્ન સાધ્યં કિમપિ મમ ચિદાનંદરૂપસ્ય નિત્યં ॥૧૪॥

દૃષ્ટ શ્રુત જ્ઞાત અનુભૂત નિદિત રૂડા.

હોય સંસ્કૃત, વિકૃત પદાર્થો,

દૃષ્ટ = જોયેલાથી, જ્ઞાત = જાણેલાથી શ્રુત = સાંભળેલાથી, વા = અથવા,
 વિહિતપરિચિતૈ = પરિચયમાં આવેલાથી, નિદિતૈ નિદિતથી, સંસ્તુતૈશ્ચ = અને
 વખણાયેલાથી, કથમપિ = કોઈ પ્રકારે, સંસ્કારકોટિ = સંસ્કાર કોટિને, વિકૃતિ =
 વિકારને, નાશન = નાશને, સંભવં = ઉત્પત્તિને, નીતૈ = પ્રાપ્ત થયેલાથી, સ્થૂલૈ =
 સ્થૂળથી, સૂક્ષ્મ = મુદ્દમથી અજીવૈ = અજીવ રહિત, ગુહ્યથી અનુનિકરયુતૈઃ = પ્રાણના
 સમૂહથી યુત (જીવો) થી, ન = નદ્રિય, ન સાપ્રિયે = નદ્રિયોને અપ્રિયથી
 નાપ્રિય = નદ્રિયોને પ્રિયથી તે અન્ય દ્રવ્યે = તે (સર્વ) અન્ય દ્રવ્યોથી,
 નિત્ય = સત્તા, ચિદાનંદસ્ય મમ = ચિદાનંદરૂપ મને, કિમપિ ન સાધ્યં = કંઈપણ
 સાધ્ય નથી, પ્રયોજન નથી ૧૪

તેા બલે ના બંધન રહીત મુક્ત છે,

એતનામુક્ત છે જરૂર કદા ભો,

તેા બલે પ્રિય અપ્રિય ઇન્દ્રિયને.

અન્ય એ, એય માનું ના ચાહે ?

તું જિજ્ઞાસુ આત્મ જાગૃત્ય આપે !

મામ ના અન્ય ઇન્દ્રિયોનું માનું ના ૧૪

યુક્ત જ્ઞાનાદિ નિજ ગુણુ જ્ઞાનંતે ગદા,
 તે ચિદાનંદ ચૈતન્યસ્વામી;
 સ્વગુણુગુણથી અનેકસ્વરૂપી છતા,
 એકરૂપી ગદા નિજ સ્વભાવે,
 ગમ્ય નહિ મોહીને, શીઘ્ર નિર્મોહી હા !

તત્ત્વજ્ઞાની અનુભૂતિ પાવે. ૧૫-૧૬

આ માટે ચિદાનંદ સ્વરૂપ આત્મા સમસ્ત શરીર અને તેના વિકારોથી, ફેરફારોથી, તેમજ કર્મકૃત સમસ્ત વિક્રિયાઓથી મુક્ત છે, લિપ્ત છે, અને અનંત દર્શન જ્ઞાન આદિ સ્વાભાવિક ગુણોથી યુક્ત છે, અલિપ્ત છે અનંત ગુણોની અપેક્ષાએ અનેકરૂપ હોવા છતાં તે એક ચૈતન્ય સ્વભાવવાળો હોવાથી એક સ્વરૂપને જ લગતો, એકરૂપ છે પરમા પોતાપણની ગાન્યતારૂપ મોહને વદા થયેલા જીવોને તે ચિદાનંદમય સ્વાત્માનો અનુભવ, સાક્ષાત્કાર થતો નથી પરંતુ પોતાના આત્માને પોતારૂપે માનનાર અને પગને પરરૂપે લિપ્ત જાણનાર મોહ-રહિત તત્ત્વજ્ઞાની મહાત્માઓને એ આત્મસાક્ષાત્કાર, આત્મદર્શન, શીઘ્ર, જરૂરી અતિ મુગમતાથી થાય છે ૧૫

પરદ્રવ્યોને પરભાવોને પોતાના માનીને નિરંતર તેમા અનુરક્ત રહેતા મોહી જીવોને આત્મદર્શન દુર્ગ્ધા હોવાથી, એ અનાદિ વ્યખ-દશાને લાંબે ઉત્પન્ન થયેલો એવો જીવનો અહ ભાવ ગમત્વભાવ તે નિવૃત્ત થવાને અર્થે, અપૂર્વ આત્મજાગૃતિ પામવાને અર્થે મોહત્યાગ કરવા માટે નિર્મોહી મહાત્મા જાનીઓ કે જેમની પાસે એ આત્મદર્શન

અનેકરૂપોડપિ=અનેકરૂપી હોવા છતાં પણ, સ્વમાવાદુ=સ્વભાવથી, ચૈતન્યસ્વભાવે કરીને, દુઃસ્વભાગુ=એકજ સ્વરૂપનું ભાગન, એકરૂપ, એકસ્વરૂપી, અસૌ=તે (વિદૂષ): મોહિના=મોહી (જીવો)ને, અગમ્ય=નહિ જાણવા યોગ્ય, નિર્મોહિના વિરા-નિર્મોહી જ્ઞાનીઓને, શીઘ્રગમ્ય=સત્વર જાણવા, અનુભવાવા યોગ્ય છે ૧૬

અથ ૯ તેમના આશ્રયને ખાલી તેમની દ્રષ્ટાંતે પાત્ર થઈ ને આત્મ-
કર્મિને વાળા થયા ન્યાયાર્થથીનો બોધ છે ૧૧

ચિદ્રૂપાઽયમનાથંતઃ સ્થિત્યુપસિદ્ધય્યાન્મક્રઃ ।

કર્મણાઽર્જિત ચુતોઽશક્તઃ ભાતઃ ધર્મોવર્ગોચ્ચનાત્ ॥ ૧૨ ॥

આદિ ૧૨ આત્મ વિગ્ન નિત્ય ચિદ્રૂપ એ,

ચિત્તિ રૂપસિ ન્યય ગ્રાહ્ય મુદ્ધમી,

ધર્મથી પુખ્ત ને શક્ત મહિ શક્ત ને,

ધર્મથી સમ્પન્ન સાર્વજનિકમદેવી ૧૨

શૂન્ય, નહિ શૂન્ય, સ્થૂલ સૂક્ષ્મ, અરૂપી રૂપી,
 અસ્તિ નાસ્તિ, ક્ષણિક ગર્વહા ને;
 મુખ્ય નિજ ધર્મયુત, મુક્ત પરધર્મથી,
 શુદ્ધ ચિદ્રૂપ મુજ મન વિરાજે ૧૮

આ ચૈતન્ય સ્વરૂપ આત્મા નિશ્ચયથી સર્વ કર્મથી સર્વથા રહિત છે તેથી શૂન્ય છે વ્યવહારથી કર્મથી યુક્ત છે તેથી અગન્ય પણ છે; સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ, સ્વભાવની અપેક્ષાએ અસ્તિ સ્વરૂપ છે, પરદ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ, પરભાવની અપેક્ષાએ નાસ્તિસ્વરૂપ છે. સ્વસ્વરૂપ સદા વિદ્યમાન રહે છે, એટલે દ્રવ્યાર્થિક નયથી નિત્ય છે, અને પ્રતિ સમયે તેના જ્ઞાન દર્શન આદિ ગુણોમા પરિણમન થયા કરે છે તેથી પર્યાયાર્થિક નયથી અનિત્ય પણ છે કર્મ, શરીર આદિની સાથે ક્ષીરનીરની પેઠે એકમેક યર્ષ ગયેલો હોવાથી કાઈ પ્રકારે મૂર્ત (રૂપી) પણ છે, અને નિશ્ચયનયથી કર્મથી સદાય જુદો છે તેથી કથંચિત અમૂર્ત પણ છે એ પ્રમાણે પોતાના અનંત ગુણોથી યુક્ત અને કર્મ આદિ પરદ્રવ્યોથી મુક્ત એવા શુદ્ધ ચિદ્રૂપ, સહજાત્મા, પરમાત્મા, મારા હૃદયમા સદાય વિરાજમાન હો

નિશ્ચયનયથી મારો આત્મા પરમાત્મા સમાન શુદ્ધ ચિદ્રૂપ છે, તે મારું શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ, તેનો સાક્ષાત્કાર, તેનો અખંડ અનુભવ મારા હૃદયમા સદાય વિરાજમાન હો તે શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપનો ન્યા સુધી મને અનુભવ ન હોય ત્યા સુધી તેનું પુષ્ટ કારણ તે શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ જેમને પ્રગટ થયું છે એવા મહાભાગ્ય જ્ઞાની—તેમનું

શૂન્યાશૂન્યસ્થૂલસૂક્ષ્મો=શૂન્ય, અશૂન્ય, સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ, અસ્તિનાસ્તિ-
 નિત્યાનિત્યાર્માર્મૃતમૃતિત્વમુચ્યૈ=અસ્તિત્વ, નાસ્તિત્વ, નિત્યત્વ, અનિત્યત્વ,
 અમૂર્તત્વ, મૂર્તત્વ, આદિ, ધર્મ=ધર્મથી યુક્તોઽપિ=યુક્ત છે છતાં,
 અન્યદ્રવ્ય=અન્ય દ્રવ્યોથી, વિમુક્ત=વિમુક્ત છે, અય ચિદ્રૂપો=એ ચિદ્રૂપ,
 મે માનસે=મારા મનમા, સદા=હંમેશા, અસ્તુ=હો-રહો-વિરાજે ૧૮

પ્રગટ થઈ ચિદ્રૂપ માત્રા જગતમાં અદ્યતન વિગતજમાન રહી પ્રગટ કે
કરી છે કે —

“ પ્રગટ તત્ત્વતા પ્રાયત્તા, નિગટ તત્ત્વનો પ્રયાત્તા આમ -

તત્ત્વરંગે જ એકમાત્રતા, પુરુષ તત્ત્વે એક સમાપ્ત - ”

શ્રી ૩૧-૬૦૦

એમ કિલ અર્થિતા ૩૦ જે પનો આશય માત્રા જગતમાં અદ્યતન
અવસ્થા વિગતજમાન રહી કે તત્ત્વ પ્રકાશન કે રંગ અર્થિતા નિગટ પ્રા
જિ પની ચત્ર સપ્રાપ્તિ રંગ તત્ત્વ રંગે પ્રગટ પ્રા અર્થિતા રંગે પ્રગટ પ્રા
અર્થિતા રંગે પ્રગટ પ્રા અર્થિતા રંગે પ્રગટ પ્રા અર્થિતા રંગે પ્રગટ પ્રા

જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં

જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં
જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં

જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં જગતમાં

भक्तविद्वत्पर्योत्तमिति मम दृष्टे मंदु विद्वत्पर्यं
 सिद्धयेनैव नित्यं सत्त्वमल्लभितुं नैव सिद्धपदाय ।
 विद्वत्पदाद् मुक्तियोग्यात् जगति घटतस्तत्परं विद्वत्परं
 गगान्तर्यं दैवि नाभ्यो विमलगुणगणं ज्ञानं सिद्धपदं ॥ २० ॥

પરિણામ કાળ મુજબ પરીક્ષણથી જ મોટા ભાગના
નવી મોડેલ મુજબની સાથે મેળો લેવામાં આવે છે. આથી મોટા
અને નાના મોડેલના અભેદ સાથે પરીક્ષણમાં મળેલી સામ્યતા
માથો પાડી જણાવી કરી શકાય છે. આથી જણાય છે કે મોડેલના
પરિણામ અભેદના સાથે મળે છે.

જેમના મોડેલમાં જ્યાં સામાન્ય માસરની કામગીરી મળે
તે જ્યાંના નીચડ માર્ગની સાથે મળે તે મળેલી, મળેલી
આમસાથે, ગુરુત્વાકર્ષણના નાનકડાં તરીકે તેના મળેલાં
માસરનાં તેથી તે જિલ્લાનાં સમજાવવામાં મળેલાં
એકાં તે જિલ્લાનાં, તે જ જિલ્લાની મળેલાં પાણીનાં મળેલાં
મળેલાં આમસાથે જ્યાંનાં સાંપડેલાં મળેલાં તે જિલ્લામાંથી, તે મળેલાં
જિલ્લાનાં મળેલાં મળેલાં સાંપડેલાં મળેલાં મળેલાં
ગુરુત્વાકર્ષણનાં જિલ્લામાં જ્યાંનાં મળેલાં નથી તેનાં આમસાથે
જ્યાંનાં તે જિલ્લાનાં મળેલાં મળેલાં નથી તેથી તે મળેલાં
પણ કેમ કરી શકાય છે અર્થાત્ નહીં કરી શકાય છે.

આ પ્રકારનાં જ કારક અને સાત વિભક્તિનાં મળેલાં જિલ્લાનાં
સહજતાને અસરકારક કર્યા છે ૨૦

આ પ્રમાણે મોક્ષાભિજ્ઞાની બદારક શ્રી જ્ઞાનજ્ઞાન વિગ્રહિત
તત્ત્વજ્ઞાન તરંગિણીમાં ગુરુ જિલ્લાનાં સહજતાને પ્રતિષ્ઠાનાં કરનાર પહેલો
અધ્યાય સમાપ્ત થયો.

अध्याय २ वेद

— — —

सुखं विद्रुपना ध्यानमां विद्याद प्रान

मृत्पिष्टेन विना पटो न न परस्वतुन विना चायतं
भातुर्नैव विना घृतं न दाहयः पाप विना गुह्यविद
साधनमपि साननेन न मधा भाग्यं न धीम विना
सत्तामसमण विना विद सत्तामसमण विद सत्तामसमण

દરેક કાર્યની સિદ્ધિ થવામાં સાધારણ કાગળો અનેક મળ્યાં હોય છતાં જો અસાધારણ કારણ ન મળે તો કદાપિ કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી જેમ અનાજ ઉગાડવું હોય તો ખેડૂન, ખેતર, ખાતર, વરસાદ આદિ સાધારણ કારણો ધણા મળે છતાં ખીજ ન વાવવામાં આવે તો અનાજ ઉગી શકે નહિ તેવી જ રીતે ઘડો કરવા માટી, વસ્ત્ર માટે સૂતર આદિના તતુ, ધાતુ માટે દસ, ગાડા માટે કાષ્ટ એ અસાધારણ કારણો મળ્યે જ કાર્ય છે તેવી જ રીતે મોક્ષરૂપ કાર્ય જે સાધકને સિદ્ધ કરવું હોય તેણે ખીજ બાહ્ય સાધારણ કાગળો કરતા અસાધારણ કારણ શુદ્ધ ચિદ્રૂપ, સહજાત્મ સ્વરૂપનું સતત સ્મરણ પ્રધાનપણે આરાધવા યોગ્ય છે તેથી મનુષ્યભવ, સદ્ગુરુનો યોગ, સદ્બોધનુ શ્રવણ, ત્યાગ, વૈરાગ્ય આદિ બધા ખીજ સાધારણ કારણોની પ્રાપ્તિ સંકળ થઈ મોક્ષરૂપ કાર્ય નિશ્ચયે સિદ્ધ થાય છે અને શુદ્ધ ચિદ્રૂપના સ્મરણનો સતત અભ્યાસ ન કરતા ખીજ હજારો સાધનો કરવામાં આવે તોપણ મોક્ષાભિલાષીને મૂળ અસાધારણ કારણની ન્યૂનતાને લીધે મોક્ષ પ્રાપ્તિ થતી સંભવતી નથી માટે વિચક્ષણ સાધકો તો નિરંતર અપ્રમત્તપણે મોક્ષના અસાધારણ કારણરૂપ પોતાના શુદ્ધ ચિદ્રૂપને સહજાત્મ સ્વરૂપને નિરંતર સભારે છે, ભાવે છે, ધ્યાવે છે

તે શુદ્ધ ચિદ્રૂપનું સ્મરણ કેવું અદ્ભુત માહાત્મ્યવાન છે તે હવેના પ્રયોગમાં જણાવે છે. ૧

વોજં મોક્ષતરોર્મવાર્ણવતરી દુઃખાટવીપાવકો

દુર્ગં કર્મભિયાં વિકલ્પરજસાં વાત્યાગસાં રોધનં ।

શશ્વં મોહજયે નૃણામશુભતાપર્યાયરોગૌપધં

ચિદ્રૂપસ્મરણં સમસ્તિ ચ તપોવિદ્યાગુણાનાં મૃદં ॥ ૨ ॥

ચિદ્રૂપ સ્મરણ છે સર્વ વિદ્યા તપ અને શુભગુણનિધિ,
એ મુક્તિતરુનું ખીજ, દુઃખવન દહન, નાવ ભવોદધિ;

અપૂર્ણ નામ શ્રી નમઃ ૯ અને આગ્રિમઃ એવીનમઃ અખની પ્રાપ્તિ
શાય ૧૦

નામે અચારી સ્વર ૩ અ ટાળવાનો અને મુદ્રિતના પદમ નામ
પામવાનો અભિનયવાયાના આત્માથી જનાએ તે ૧૮ મિદ્યુષની
અભિનય મિતર અભ્યત પગમ્ભ અ પ મ પામવી ૪

૧ આત્મ ૨ અને મિતરવામાં મન નયો મરત આમ ૪ આ
માત્ર મન તેસ ૩ આ તેમ પાત્ર તે આત્મ પૂર્વ ૫, સાવાન
નરિ એમ અપૂર્વ અમુલિ અને દેવ સીત સપ્ત મે નારિ પૂર્વમ્ ૬
૭ ૮ આ પદમ અચારી આત્મ વચારી આમ આમ ૯ મી ૧૦ ૧૧
મી અત્ત સારિત અને દવાતા અને અર્પિત ૩

૧૨ જોયિ પામ્યા અરિતવખ્યાતલો અરેદુ ૧

તદંબોયિ ન જાગેત નિહમત્તશમિત્વાર્ણિ ૧ ૧ ૧

'ନି' ଶବ୍ଦ ଗ୍ରହଣ 'ସା' ଶବ୍ଦ 'ନି' ଶବ୍ଦ ଗ୍ରହଣ ଅପରାଧ,
 ଗ୍ରହଣ ନିଷିଦ୍ଧ, ଏହା ଗ୍ରହଣ, ଗ୍ରହଣାଦି ଗ୍ରହଣ,
 ଗ୍ରହଣ ଗ୍ରହଣ ଗ୍ରହଣ ଗ୍ରହଣ ଗ୍ରହଣ ଗ୍ରହଣ ଗ୍ରହଣ
 ଗ୍ରହଣ ଗ୍ରହଣ ଗ୍ରହଣ ଗ୍ରହଣ ଗ୍ରହଣ ଗ୍ରହଣ ଗ୍ରହଣ

ચિતામણિ, સુરધેનુ, કેવલ, આપ્તમાં તીર્થ કરો,

ઉત્કૃષ્ટ જયમ, ત્યમ ધ્યાનમા શુદ્ધાત્મચિત્તન આહરો. ૯

જેવી રીતે પર્વતોમા મેરુ જ, ગ્હોમા કલ્પાદ જ, ધાતુઓમા સુવર્ણ જ, પીવા યોગ્ય પદાર્થોમાં અમૃત જ, મનોમા ચિંતામણિ જ, જ્ઞાનોમાં કેવલજ્ઞાન જ, ચારિત્રોમા સમતાડપ ચારિત્ર જ, આપ્તોમા તીર્થ કર જ, ગાયોમા કામધેનુ જ, મનુષ્યોમાં ચક્રવર્તી જ અને દેવોમા ઇન્દ્ર જ, મહાન અને ઉત્તમ છે, તેવી રીતે ધ્યાનોમા શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપનુ જ ધ્યાન, સ્મરણ, ચિંતન, સર્વોત્તમ છે

શુદ્ધ આત્મા એ જગતમા સર્વોત્તમ છે એ આપણે આગળ વાગી ગયા છીએ તેના ધ્યાનથી જગતમા સર્વોત્તમ મુક્ત પદ પ્રાપ્ત છે માટે તે ધ્યાન સર્વોત્કૃષ્ટ કૃત્ય છે શુદ્ધ આત્માના ધ્યાન સિવાય અન્ય પદાર્થોનુ ચિતવન સંસાર પરિભ્રમણનુ કારણ હોવાથી તે હેય જાણી આત્મચિતવનમા જગૃત રહેવા અર્થે અહીં ઉત્સાહ વધે તે અર્થે દૃષ્ટાત કહ્યા છે ૯

નિધાનાનાં પ્રાપ્તિર્ન ચ સુરકુરુહાં કામધેનોઃ સુધા-

ચાશ્વિતારત્નાનામસુરસુરનરાકાશનેશૈદિરાણાં ।

સ્વભોગાનાં ભોગાવનિભવનભુવાં ચાહમિન્દ્રાદિલક્ષ્મ્યા

ન સંતોષં કુર્યાદિહ જગતિ યથા શુદ્ધચિદ્રૂપલબ્ધિઃ ॥૧૦॥

इह=અહીં, જગતિ=જગતમા, યથા=જેવી રીતે; શુદ્ધચિદ્રૂપલબ્ધિ=શુદ્ધચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિ, સંતોષ કુર્યાત્=સંતોષ, તૃપ્તિ કરે (તથા=તેવી રીતે), નિધાનાના=ધનનિધિની, સુરકુરુહા=કલ્પવૃક્ષોની, કામધેનો=કામધેનુની, સુધાયા=અમૃતની, ચિતારત્નાનામ્=ચિતામણિઓની, અસુરસુરનરાકાશ-નેશૈદિરાણા=અમુર, નર, વિદ્યાધરના ઇન્દ્રની લક્ષ્મીની, ભોગાવનિભવનભુવા સ્વભોગાના=ભોગભૂમિ અને સ્વર્ગભૂમિમા પ્રાપ્ત થતા ઇન્દ્રિય ભોગોની, અહમિન્દ્રાદિલક્ષ્મ્યા ચ=અને અહમિન્દ્રાદિની લક્ષ્મીની, પ્રાપ્તિ.=પ્રાપ્તિ, સંતોષ ન કુર્યાત્=તેવે સંતોષ કરે નહિ ૧૦

હોય, કર્ણુહીન હોય, કદૂપો હોય અથવા નકટો, ખૂધો, કર્કશવાળી-
વાળો, ઠીંગણો, પાગળો, હૂંકો, નેનવીન. મૂગો, લગડો. નિર્ધન, અભાગ,
બહેરો, કે કોઠ વગેરે રોગ યુક્ત હોય તો પણ નિર્ગળ જ્ઞાનવાળો
જાનીજનો તેના શરીર તરફ ન જોતા તેના અદ્ભુત અનુપમ આત્મ-
ચિત્તરૂપ પુરુષાર્થ તરફ દૃષ્ટિ દેતા તેને જ પ્રશંસાપાત્ર ગણે છે. બીજો
મનુષ્ય સર્વાંગે સુંદર રૂપવાળો, મધુર વાગવાળો, ઘણાં શાસ્ત્રોનો
અભ્યાસી, ધનવાન, કે નિર્ભય હોય છતાં જો ચિદ્રૂપચિત્તરૂપી રહિત છે
તો તેને કોઈ જાની કદી પ્રશંસાપાત્ર ગણતા નથી.

જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ દરમિયાન પદાર્થને ગોણ કરી અતરંગ અદૃશ્ય આત્મ-
તત્ત્વ તરફ વળેલી છે એટલે એમની દૃષ્ટિમાં શરીર અને આત્મા સ્પષ્ટ
ભિન્ન ભામે છે. તેથી શરીર ગમે તેવું સુંદર યા અસુંદર હોય તેની કંઈ
કિંમત નથી. ગમે તેવા શરીરમાં રહીને પણ આત્મસ્વરૂપને સાધે છે
એવા સત્સાધકો પ્રશંસાપાત્ર છે, અન્ય નહિ. કારણ કે આત્મસ્વરૂપના
ચિત્તરૂપમાં લીન મુમુક્ષુ તો પરિણામે શરીર અને સંસારથી મુક્ત થઈ
અનુપમ શ્વાધ્ય સિદ્ધિમુખમાં વિરાજે છે. જ્યારે બીજા જીવો તો સંસાર
પરિભ્રમણમાં અને અનેક નીચ યોનિઓના નીચ શરીરોમાં જન્મ્યાદિના
દુઃખને જ વધારી રહ્યા છે તેથી જ્ઞાનીની દૃષ્ટિમાં તે કદી પ્રશંસાપાત્ર
ગણાતા નથી. ૧૧

इह=આ લોકમાં, दुर्वर्णो=કાળો, नकारा वर्णो, विकर्णो=કાન
વગરનો, गतनयनयुगो=અને નેત્ર ગયા છે એવો અંધ, वामन=ઠીંગણો,
कुब्जको=કુખજ, ખૂધો, छिन्नघ्राण=નકટો, नाक छेदायेडो, कुशब्द=કર્કશ
વાળીવાળો, विकलकरयुतो=હૂંકો, वाग्विहीनो=મૂગો, पंगु=પાગળો,
खज=લગડો, लूडो, नि स्व=ધનહીન, अनधीतधुन=વિદ્યા નહિ ભણેડો,
बधिर=બહેરો, वो=અથવા कुष्ठरोगादियुक्त=કોઠ, व्याधि वगेरे वाणो,
अपि=છતાં પણ, चिद्रूपचिन्तापरः=ચિદ્રૂપના ચિત્તરૂપમાં તત્પર, ना=નર,
सुज्ञानवद्भिः=સમ્યક્જ્ઞાનવાળા જ્ઞાનીઓ વડે श्लाघ्य=પ્રશંસા પામવા
યોગ્ય (છે) इतरजनो नैव=બીજો મનુષ્ય પ્રશંસાપાત્ર નથી જ ૧૧

અનિવાર્ય વિદ્યાર અર્થોનરૂપે પ્રેરણા સુદુર અનિરૂપ્ય સુદુર ઈશ્વરના અદ્વિતીયતાના
અનન્યતાને મુદ્દાઓને બાદ વિચારકાણે જાણેલા તે અર્થ આશરે અમુક કલ્પ
કેવળ નિરૂપ્ય થવામાંથી અનિવાર્ય અદ્યથા અનુભવના કલ્પે અર્થ તમ
ભર્યા જાનકરિયા જાણના અદ્યથા અનિવાર્ય અર્થોનરૂપે અનુભવ અનુભવ
મુદ્દા મુદ્દા પ્રાપ્તિ અર્થે દ્વારોપ-ભિન્ન ગુણો આપેલા ભાવના અનુભવ
અર્થે જોના અર્થે અનુભવ આપી જાણે જાણે નિરૂપ્ય અર્થે આશરે
અનિવાર્ય અનુભવ અનુભવ આપી જાણે જાણે અનુભવ અર્થે આશરે
અનુભવ અનુભવ આપી જાણે જાણે અનુભવ અર્થે આશરે અનુભવ
અનુભવ અનુભવ આપી જાણે જાણે અનુભવ અર્થે આશરે અનુભવ
અનુભવ અનુભવ આપી જાણે જાણે અનુભવ અર્થે આશરે અનુભવ
અનુભવ અનુભવ આપી જાણે જાણે અનુભવ અર્થે આશરે અનુભવ

સાધના સુદુર અર્થે અનુભવ આપી જાણે જાણે અનુભવ અર્થે આશરે અનુભવ

અનુભવ અનુભવ આપી જાણે જાણે અનુભવ અર્થે આશરે અનુભવ

અનુભવ અનુભવ આપી જાણે જાણે અનુભવ અર્થે આશરે અનુભવ

શુદ્ધસ્ય ચિત્સ્વરૂપસ્ય શુદ્ધોન્યોઽન્યસ્ય ચિતનાત્ ।
લોહં લોહાદ્ ભવેત્પાત્રં સૌવર્ણં ચ સુવર્ણતઃ ॥ ૨૨ ॥

લોહથી લોહમય પાત્ર સઘળાં બને,

કનકનાં પાત્ર સૌ કનકરૂપે;

શુદ્ધ ચિદ્ચિતને શુદ્ધ પદ સ પળે,

અન્ય ચિતન કરે અન્યરૂપે. ૨૩

જેમ લોહામાથી બધાય વાસણ લોહામય જ બને, અને સુવર્ણ-
માથી બધા ઘાટ સુવર્ણમય જ થાય પણ અન્ય ધાતુમય ન થાય,
તેમ શુદ્ધ ચિદ્રૂપના ચિતનથી આત્મા શુદ્ધ થાય છે, અને અન્ય અશુદ્ધ
સ્વરૂપના ચિતનથી અન્ય એટલે અશુદ્ધ સ્વરૂપ થાય છે. ૨૩

મગ્ના યે શુદ્ધચિદ્રૂપે જ્ઞાનિનો જ્ઞાનિનોપિ યે ।

પ્રમાદિનઃ સ્મૃતૌ તસ્ય તેપિ મગ્ના વિધેર્વિજ્ઞાત્ ॥ ૨૪ ॥

શુદ્ધ ચિદ્રૂપને જાણનારા મહા

જ્ઞાનીઓ મગ્ન ચિદ્રૂપમાંહી,

કર્મવશ સ્મરણમાં જો પ્રમાદી છતા

જ્ઞાની તેતો ગણે સમ્પત્યાહી ૨૪

(યયા=જેમ) લોહાદ્=લોહમાથી, લોહ પાત્ર મોત્=લોહપાત્ર બને,
ન=અને સુવર્ણત=સુવર્ણમાથી, ગૌવર્ણ=સુવર્ણમય પાત્ર બને, (તયા=
તેમ) શુદ્ધસ્ય નિત્સ્વરૂપસ્ય નિતનાત્=શુદ્ધ ચિત્ સ્વરૂપના ચિતનથી,
શુદ્ધો=શુદ્ધ (થાય), અન્યસ્ય=અન્ય (અશુદ્ધ)ના નિતનાત્=ચિતનથી,
અન્યો=અન્ય, અશુદ્ધ થાય ૨૩

યે=જે, જ્ઞાનિન=જ્ઞાનીઓ છે તે, શુદ્ધચિદ્રૂપે મગ્ના=શુદ્ધ ચિદ્રૂપમાં
મ ન છે, યે જ્ઞાનિનો અપિ=જે જ્ઞાનીઓ છે છતા, તસ્ય=શુદ્ધ ચિદ્રૂપના,
સ્મૃતૌ=સ્મરણમાં, વિધેર્વિજ્ઞાત્ પ્રમાદિન=કર્મવશ પ્રમાદી છે, તેડપિ=તે
પણ, મગ્ના=મગ્ન છે ૨૪

તે શુદ્ધ ચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિ કરે છે. અને તેથી તે મહાપુરુષ ઈન્દ્ર નગેન્દ્રાદિ
ત્રણ જગતના સ્વામીઓ વડે પૂજ્ય છે માટે હે સાધક ગંદા તમે
તે શુદ્ધ ચિદ્રૂપના નિરતર સ્મરણથી, ધ્યાનથી, અપવિત્ર દેહને પણ
જગપૂજ્ય બનાવો ૨૫

આ પ્રકારે મોક્ષાભિલાષી ભટ્ટારક શ્રી જ્ઞાનભૂષણ વિગચિત તત્ત્વજ્ઞાન
તરંગિણીમાં શુદ્ધચિદ્રૂપના ધ્યાનમાં ઉત્સાહ આપનાર બીજો અધ્યાય
સમાપ્ત થયો.

ચિદ્રૂપ પ્રાપ્તિ જગમાં જીવ વાંછતા જે,

સેવી ઉપાય ક્રમથી પદ પામતા તે. (યુગ્મ) ૧

વાસ્તવિક રીતે શુદ્ધ ચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિનો અનન્ય ઉપાય તો તેની ઉપલબ્ધિ અને પછી તેનું ધ્યાન છે. પરંતુ તે સદ્ધ્યાનનાં ઉપસદ્ગુણ બીજાં અનેક કારણો છે, તે કહે છે

જગતમા જે મનુષ્યો શુદ્ધ ચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિ ચાહે છે તેમણે ભગવાનનો અભિષેક, સ્તુતિ, પૂજા, જપ, મંદિરની અને પૂજનની રચના, પ્રતિમાની સ્થાપના, આહાર, ઔષધ, અભય અને શાસ્ત્ર (જ્ઞાન) એ ચાર દાન, શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ, ઇન્દ્રિયોનો જય, ધ્યાન, વ્રત, શીલ, તીર્થગમન, અને ઉત્તમ ક્ષમા આદિ ધર્મ, એ આદિ સેવવાથી ક્રમે કરીને તેની પ્રાપ્તિ થાય છે. એ સર્વ ગણેા ચિદ્રૂપ તરફ દષ્ટિ કરાવવાના નિમિત્તો છે, તેથી ચિદ્રૂપનું સ્મરણ યાય છે અને સ્મરણ, મનન, ધ્યાન આદિથી સાક્ષાત્ ચિદ્રૂપ પ્રગટ થાય છે ૧

देवं श्रुतं गुरुं तीर्थं भदंतं च तदाकृतिं ।

शुद्धचिद्रूपसद्ધ्यानहेतुत्वाद् भजते सुधीः ॥ ૨ ॥

સદેવ શાસ્ત્ર મુનિ તીર્થ ગુરુ સુજ્ઞાની,

કે મૂર્તિ તે તણી વિષે બહુ માન આણી

શુદ્ધાત્મ-ધ્યાન સદુપાય બધા વિચારી,

સેવે સદાય અતિ નિર્મલ ખુદ્ધિ ધારી. ૨

સત્ દેવ, સત્શાસ્ત્ર, સદ્ગુરુ, તીર્થક્ષેત્ર અને આત્મદશા સાધક સાધુ મુનિ તથા તે સર્વની મૂર્તિ પ્રતિમા શુદ્ધ ચિદ્રૂપના ધ્યાનમા કારણ છે

સુધી = સમ્યક્જ્ઞાની, દેવ શ્રુત ગુરુ તીર્થ ભદંત = દેવ, શાસ્ત્ર, ગુરુ, તીર્થરૂપ ભગવતને, તદાકૃતિં ચ = તથા તેમની પ્રતિમાને, શુદ્ધચિદ્રૂપસદ્ધ્યાન-હેતુત્વાદ્ = શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપના સદ્ધ્યાનના કારણે હોવાથી, ભજતે = ભજે છે ૨

નેત્રી પૂનઃ સ્થાપ્યો વિના જાતિદેવ સ્વરૂપે સ્થાપ્યો સ્વરૂપે જ
 ગાઉ ના - ૪ થી પ્રાપ્તિના અભિપ્રાયો અભિપ્રાયો અભિપ્રાયો ને ૪ થી
 આદિને પાછાં જાતિ ૫ -

જનિતાન સ્વરૂપમર્થાનિતાનિય મત્તચ્છેન ।
 મત્તચ્છેનમત્તચ્છેનમત્તચ્છેનમત્તચ્છેનમત્તચ્છેન ॥ ૫ ॥

ચિદ્રૂપ પ્રાપ્તિ જગમાં જીવ વાંચના છે.

સેની ઉપાય કમળી પદ પામના તે (સુખ) ૧

વાસ્તવિક રીતે શુદ્ધ ચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિનો જ્ઞાનના ઉપાય તો તેની ઉપસન્ધિ અને પંચી તેનું જ્ઞાન છે. પરંતુ તે સદ્જ્ઞાનના ઉપાયામાં જીર્ણ અને કાચના છે, તે કહે છે

જગતમા જે મનુષ્યો શુદ્ધ ચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિ ચાહે છે તેમણે ભગવાનનો અભિષેક, સ્તુતિ, પૂજન, જપ, ચરિત્રની અને પુત્રની રચના, પ્રતિમાની સ્થાપના, આદાર, આશીર્વાદ, અભય અને શાંતિ (જ્ઞાન) જે ચાર દાન, શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ, ઇન્દ્રિયોનો જપ, જ્ઞાન, નન, શીતા, તીર્થગમન, અને ઉત્તમ દામા આદિ નર્મ, જે આદિ સેવાથી ક્રમે કરીને તેની પ્રાપ્તિ થાય છે જે સર્વ કાચો ચિદ્રૂપ તરફ દૃષ્ટિ કરાવવાના નિમિત્તો છે, તેથી ચિદ્રૂપનું સ્મરણ થાય છે અને સ્મરણ, મનન, ધ્યાન આદિથી સાક્ષાત્ ચિદ્રૂપ પ્રગટ થાય છે ।

દેવં શ્રુત ગુરં તીર્થં મદંતં ચ તદાકૃતિ ।

શુદ્ધચિદ્રૂપસદ્ધ્યાનહેતુત્વાદ્ ભજતે સુધીઃ ॥ ૨ ॥

સદેવ શાસ્ત્ર મુનિ તીર્થં શુદ્ધ મુજાની,

કે મૂર્તિ તે તણી વિષે બહુ માન આણી

શુદ્ધાત્મ-ધ્યાન સદુપાય બધા વિચારી,

સેવે સદાય અતિ નિર્મલ બુદ્ધિ ધારી. ૨

સત્ દેવ, શાસ્ત્ર, સદ્ગુરુ, તીર્થક્ષેત્ર અને આત્મદશા સાધક સાધુ મુનિ તથા તે સર્વની મૂર્તિ પ્રતિમા શુદ્ધ ચિદ્રૂપના ધ્યાનમા કારણ છે

સુધી=સમ્યક્જ્ઞાની, દેવ શ્રુત ગુરુ તીર્થં મદંતં=દેવ, શાસ્ત્ર, શુદ્ધ, તીર્થરૂપ ભગવંતને, તદાકૃતિ ચ=તથા તેમની પ્રતિમાને, શુદ્ધચિદ્રૂપસદ્ધ્યાન-હેતુત્વાદ્=શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપના સદ્ધ્યાનના કારણે હોવાથી, ભજતે=ભજે છે ૨

મેની પૂજા ત્યાં થયી વિના કાંઈ વિદ્યુત નહીં આવી તરુ હરિજી હ
 મારે કાલે જાણ્યું પ્રાણિજાતી અધિવાસી અભિમાની સત્યના મેરુ જુ
 આદિને પામ્યાને બાજુ ૪ ૨

જાનિતાનુ જાનિતામર્થોગિતાર્થો અર્થોગિતાનુ ૧

જાનિતાનુજાનિતામર્થોગિતાર્થો અર્થોગિતાનુ ૧ ૩ ૧

પરો અભિજ્ઞ મન કિંદ્રુએને જાણે છે,
 (જાણે અભિજ્ઞ મન કિંદ્રુએને જાણે છે,
 ૧. જેણે કાંઈ મન કિંદ્રુએને જાણે છે,
 ૧૧. જેણે કાંઈ મન કિંદ્રુએને જાણે છે,

ચિદ્રૂપના રમરણુમા હિતકારી ધારે,
જે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર વળી કાળ સુભાવ ચારે;
તેને પ્રયત્ન કરી પ્રાજ્ઞજનો સુસેવે,
તેમાં અહિતકર શીઘ્ર તજે, ન સેવે. ૪

જે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ શુદ્ધ ચિદ્રૂપના રમરણુમા અહિત-
રૂપ, વિઘ્નરૂપ જણાય તે સર્વને પ્રાજ્ઞજનોએ શીઘ્ર તથા દેવા જોઈએ,
અને જે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવ શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપના રમરણુમા અનુકૂલ
હિતરૂપ અને તેનો પરમ પ્રયત્ન આશ્રય કરવો જોઈએ ૪

સંગં વિમુચ્ય વિજને વસંતિ ગિરિગહ્વરે ।
શુદ્ધચિદ્રૂપસંપ્રાપ્ત્યૈ જ્ઞાનિનોઽન્યત્ર નિઃસ્પૃહાઃ ॥ ૫ ॥

જાનીજનો પર વિષે, અતિ નિઃસ્પૃહી જે,
પ્રાપ્તિ સદા વિમલ ચિદ્રૂપની ચહી તે,
સૌ સગ આસ્રવ મહા ગણીને તજે એ,
એકાત વાસ ગિરિ ગહ્વરને લજે એ. ૫

જાનીજનો તો શુદ્ધ ચિદ્રૂપની અખંડ પ્રાપ્તિ માટે, આત્માના
અખંડ અનુભવ રસમા નિરતર ઝીંઝવા માટે સર્વ પર પદાર્થો, પર-

મુઘી=પ્રાજ્ઞ, શુદ્ધચિદ્રૂપસ્મરણે=શુદ્ધ ચિદ્રૂપના રમરણુમા અહિત=
અહિતકારી, દ્રવ્યાદિકચતુષ્ટય=દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ એ ચારને,
પ્રયત્નેન મુચેત્=ગાળપૂર્વક તથા દે, હિત દ્રવ્યાદિચતુષ્ટય=હિતરૂપ, અનુકૂળ,
દ્રવ્યાદિક ચારને, પ્રયત્નેન=પ્રયત્ન પૂર્વક, સમાશ્રયેત્=સારી રીતે સેવે.
અન્યત્ર ૪

જ્ઞાનિન=આત્મ જાનીઓ, અન્યત્ર નિઃસ્પૃહા=અન્યમા નિમ્મૂલ
થઈને, શુદ્ધચિદ્રૂપસંપ્રાપ્ત્યૈ=શુદ્ધચિદ્રૂપની સંપ્રાપ્તિ માટે, સગ વિમુચ્ય=
સગ તજીને, વિજને ગિરિગહ્વરે=એકાત ગિરિ ગહ્વરમા, વસંતિ=અમે છે ૫

હરિગીત ૭૬:-

દિવ્ય વસ્ત્રો મહેલ સુરતડ કે સુધા કંચન મણિ,
જિનેન્દ્રવાણી આત્મસુખને જ્યાં સુધી પામ્યા નથી;
ત્યાં સુધી વલ્કલ પર્ણકુટી કરીર કાજી લોહને,
પત્થર કુશ્રુતિ વિષયસુખ અતિ રમ્ય લાગે લોહને ૧૫

જ્યાં સુધી જીવોને ઉત્તમ વસ્તુ પ્રાપ્તિ થતી નથી ત્યાં સુધી
ગમે તેવી તુચ્છ વસ્તુમાં પણ સતોષ સુખ માની જીવ તેને મેળવવા
દોડ્યા કરે છે; પરંતુ ઉત્તમ વસ્તુ મળતા તુચ્છ વસ્તુને તરત તજી દે છે

વલ્કલના વસ્ત્રો, પર્ણકુટિ, કેરડાનું વૃક્ષ, રામ, હિંગ, લોહ, પત્થર,
નિપાદ (હાથી બોલે તેવો) સ્વર અને કુશ્રુત એટલે અજ્ઞાનીની વાણીરૂપ
અસત શાસ્ત્રો જીવને પ્રિય, રમ્ય અને પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય કયા સુધી
જાણાય છે ? તો કે તેનાથી અત્યંત અધ્યાના પદાર્થો જેવા કે અનુક્રમે
દિવ્ય વસ્ત્રો, સુદર મહેલ, કંચનપદ્મ, અમૃત, કપૂર, મુવર્ણ, મણિરત્ન,
પદ્મસ્વર (કાચલનો) અને સર્વજ્ઞ વીતરાગ ભગવાનના વાણી જ્યાં
સુધી પ્રાપ્ત થઈ નથી ત્યાં સુધી જ તે હલકા પદાર્થો મેળવવા જીવની
દોડ ચાલુ રહે છે; પરંતુ જ્યાં આ ઉત્તમ પદાર્થો મળે છે ત્યારે
આપોઆપ હીન પદાર્થો મેળવવા કામ પ્રયાસ કરતું નથી તેમ જ્યાં
સુધી સદગ, સ્વાભાવિક, નિર્મળ સ્વાધીન સ્વતંત્ર સતોષમય, પરમ

જેનીપાત્ર=જિનેન્દ્રની દિવ્ય વાણીને, ન યાતિ=પામતો નથી,
તાવદ્=ત્યાં સુધી, અહો=આશ્ચર્ય છે કે, વલ્કલપર્ણમદિરકરીર=વલ્કલના
વસ્ત્રો, પર્ણકુટિ ને કરીર (કેરડા) ને, વાજિત્ત=રાખને, રામઠં=હિંગને,
લોહ=લોહને, પ્રાવનિપાદકુશ્રુતમ્=પત્થરને, નિપાદ (હાથીના) સ્વરને અને
કુશ્રુતને (અજ્ઞાનીની વાણીને) રમ્ય એટલું=રમ્ય (ગણીને તે લેતા તે)
તરત્ ભટકે, તથા=તેવી રીતે, યાત્ત નિજાત્મોદ્ભવ મુગ ન યાતિ=જ્યાં
સુધી નિજ આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ થતી નથી, તાવદ્=ત્યાં સુધી (જીવ),
શ્ચિદ્રમય મૌમ્ય એટલું=મનિય જનિત સુખ તરત્ ભટકે ૧૫

ઔષધ શયન કીડા શરીર-પોષણ મનુજ સુર રંજને,
સૌ વ્યર્થ કાલ વીતાવતા, વિરલા જ ચિદ્રૂપ ચિંતને. ૧૬

જગતમા પ્રાપ્તે સર્વ હવે અમૂલ્ય સમયને વ્યર્થ ગુમાવી દે છે, માત્ર વિરલા જ પુરુષો આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ માટે ઉઘમવંત થઈ સમયનો સદુપયોગ કરી આત્મહિત સાધી રહ્યા છે

રાજકથા, સ્ત્રીકથા, ભોગકથા અને દેશકથા એ ચાર વિક્રયામા જ કેટલાક સમયને વ્યર્થ ગુમાવી રહ્યા છે. કેટલાક ધન્દિય વિષયોમાં પ્રેમ, કળા કીર્તિ ધનપ્રાપ્તિ આદિની ચિંતામા વખત વ્યર્થ ખોઈ રહ્યા છે કેટલાક સતાન ઉત્પત્તિના ઉપયોગમા, કેટલાક પશુ, વૃક્ષ, પક્ષી ગાય બળદ આદિ પાળવામાં, કેટલાક અન્યની નોકરી સેવા કરવામાં, કેટલાક નિંદા, કીડા, ઔષધ આદિમા, અને કેટલાક દેવ અને મનુષ્યોનાં મનરંજન કરવામા કે દેહને પોષણ કરવામાં જ બધો વખત ગુમાવી દે છે

માત્ર કાઈક મહાભાગ્ય ધણા જ અલ્પ હવે સત્સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ માટે પુરુષાર્થ કરી રહ્યા છે. સર્વ તેની પ્રાપ્તિ માટે પ્રવર્તી શક્તા નથી માટે સત્સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ અત્યંત દુર્લભ જાણી, મુમુક્ષુઓ તો તે પ્રાપ્ત કરવાના આ અપૂર્વ અલ્પ અમૂલ્ય અવસરને સફળ કરી લેવામા પ્રમાદ કરતા નથી.

“ સમસ્ત વિશ્વ ધણુ કરીને પરકથા અને પરવૃત્તિમાં વહ્યુ જાય છે. તેમા રહી સ્થિરતા કયાથી પ્રાપ્ત થાય ? આવા અમૂલ્ય મનુષ્યપણાનો એક સમય પણ પરવૃત્તિએ જવા દેવો યોગ્ય નથી અને કંઈ પણ તેમ થયા કરે છે તેનો ઉપાય કંઈ વિશેષે કરી ગવેપવા યોગ્ય છે. જ્ઞાની પુરુષનો નિશ્ચય થઈ અતર ભેઃ ન રહે, તો આત્મપ્રાપ્તિ સાવ સુલભ છે એમ જ્ઞાની પોકારી ગયા છતાં કેમ લોકો બૂલે છે ? ” ૧૬

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

વાચાંગેન હૃદા શુદ્ધચિદ્રૂપોદમિતિ દુવે ।

સર્વદાનુભવામીદ સ્મરામીતિ ત્રિધા ભજે ॥ ૧૭ ॥

ધ્યાનમા કારણરૂપ ગુરુદેવની પ્રતિમાદિનાં અવલંબન, સ્તુતિ આદિ સર્વ મન એકાગ્ર કરી, તે ગુરુ સ્વરૂપનો લક્ષ લઈ તેમાં જાગૃત રહેવા પ્રથમ આવશ્યક છે. ધ્યાનમા જાગૃતિ થયા પછી પર કારણોનું અવલંબન આપોઆપ છૂટી જાય છે. બાહ્ય સર્વ નિમિત્તો આત્મસ્વરૂપમા તરીકે થવા માટે છે તે તક્ષીનતા થઈ ત્યાં પછી નિમિત્તોની આવશ્યકતા રહેતી નથી, પરંતુ તે તક્ષીનતા થતાં મુઘી તે સદ્ નિમિત્તોને મુમુક્ષુ પરમ ઉપકારી જાણી સનાય આદરપૂર્વક સેવે છે. ૧૭-૧૮

અંગસ્યાવયવૈરંગમંગુલ્યાદૈઃ પરામૃશેત્ ।

મત્યાદૈઃ શુદ્ધચિદ્રૂપાવયવૈસ્તં તથા સ્મરેત્ ॥ ૧૯ ॥

જ્ઞેયે દૃશ્યે યથા સ્વે સ્વે ચિતં જ્ઞાતરિ દૃષ્ટરિ ।

દદ્યાચ્ચેન્ના તથા વિદેત્ પરં જ્ઞાનં ચ દર્શનં ॥ ૨૦ ॥

હરિગીત ૭૬:-

જન્યમ શરીર-અવયવ અંગુલિ આદિથી તન લક્ષાય છે, ચિદ્-અંગ મત્યાદિ સુજાને સ્વરૂપ સ્મૃતિ પમાય છે; પર જ્ઞેય-દૃશ્યે જન દિયે મન તેમ જ્ઞે સ્વરૂપે લીએ, જ્ઞાતા તથા દૃષ્ટા વિષે તો જ્ઞાન દર્શન વર લીએ. ૧૯-૨૦

અગસ્ય=શરીરના, અંગુલ્યાદૈ=આંગળી આદિ, અવયવૈ=અવયવો વડે, અગ=શરીરનો, પરામૃશેત્=વિચાર અનુમાન થાય છે અને પછી સ્પર્શાય છે, તથા=તેમ, શુદ્ધચિદ્રૂપાવયવૈ=શુદ્ધ ચિદ્રૂપના અવયવો, મત્યાદૈ=મતિજ્ઞાન આદિ વડે, ત=તે ગુરુ ચિદ્રૂપને, સ્મરેત્=સ્મરણ થાય, ધ્યાન થાય, સ્મરી શકાય. ૧૯

યથા=જેવી રીતે, ના=મનુષ્ય, સ્વે=પોતાના, જ્ઞેયે દૃશ્યે=જ્ઞેય અને દૃશ્યમા, ચિત્ત દદ્યાત્=ચિત્ત જ્ઞેયે (છે), તથા=તેમ, જેત્=જ્ઞે (તે), જ્ઞાતરિ દૃષ્ટરિ સ્વે=જ્ઞાતા અને દૃષ્ટા એવા સ્વમા, (ચિત્ત જ્ઞેયે તો), પર જ્ઞાન ચ જ્ઞાન=ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન અને દર્શનને, વિદેત્=પામે. ૨૦

જન્માદિ લીતિ પરમેવ પ્રયાગના ના,
ના પાપ તાપ બુધ ! આદર કાં ધરો ના ? ૧

ચૈતન્યગ્વરૂપ પોતાના ગુદ આત્મગ્વરૂપની સ્મૃતિ કરવાથી આ અનત સસાર પરિભ્રમણના દુઃખની નિવૃત્તિ અને અનત આત્મિક મુખ-મય મોક્ષરૂપ આત્મજ્ઞાનગ્વરૂપ સંપૂર્ણ સ્વાભાવિક ગુદ દશા પ્રાપ્ત થાય છે તે ગુદાત્માનુ સ્મરણ કરવામા કાંઈ પણ ક્ષેત્ર ઉઠાવો પડતો નથી; કાંઈ ધન ખર્ચવું પડતું નથી, દેગાતરમા જવું પડતું નથી, કાંઈની પ્રાર્થના, યાચના કરવી પડતી નથી, શક્તિની હાનિ થતી નથી, કાંઈ પણ ભય, કે પરથી પીડા થતી નથી, કાંઈ પાપ, રોગ, જન્મ, મરણ કે અન્યની સેવારૂપ પરાધીનતા પ્રાપ્ત થતી નથી અગેખર ! કાંઈ જાલ્ય કારણ કર્મોની તેમા જરૂર નથી, એમ ગુદાત્મચિત્તનમા કટ્ટ કાંઈ નથી જ્યારે ક્ષત્ર અત્યંત અનત મુખ પમાય છે ત્યારે હે વિવેકી આત્માર્થી ગુજગ્નો ! તમે તે ચિદ્રૂપના નિરંતર અતરસ્મરણમા આદર કેમ કરતા નથી ? અર્થાત્ અનત મુખપ્રદ તે આત્મસ્મૃતિ, આત્મવિચાર, આત્મમનન, આત્મસ્મરણ, આત્મભાવનાના સતત અભ્યાસથી અપૂર્વ આત્માનુભૂતિ આત્મજ્ઞાન, આત્મદર્શન, આત્મસ્મરણારૂપ સ્વાભાવિક દશા પામવા આ અપૂર્વ જોગ મળ્યો છે ત્યા અરૂપ પણ પ્રમાદ કેમ કરો છો ?

સત્સાધકો તો સ્વદશા સાધવામા નિરંતર સત્પુરુષાર્થ સન્મુખ જ રહે છે ૧

દુર્ગમા ભોગભૂ. સ્વર્ગભૂમિવિદ્યાધરાવનિઃ ।

નાગલોકધરા ચાતિસુગમા શુદ્ધચિદ્રા ॥ ૨ ॥

ભોગભૂ=ભોગભૂમિ, સ્વર્ગભૂમિ=સ્વર્ગલોક, વિદ્યાધરાવનિ=વિદ્યાધરાની ભૂમિ; નાગલોકધરા=નાગલોકની પૃથ્વી, દુર્ગમા=પ્રાપ્ત થવી મુશ્કેલ છે. શુદ્ધચિદ્રા=શુદ્ધ ચિદ (ચૈતન્ય) રૂપ ભૂમિ દશા, ચ=અને, અતિ સુગમા=અતિ સુગમ, સહેલી છે ૨

તે જ રીતે હવે એમ સમજાવે,
 જે પાપોને જાણીને પાપ કરે તે
 તે જુદેમાનસના પાપ કરે,
 કલ્યાણી પાપ નથી કરે એમ જાણે ૩૭

અમરપાત્રના પાત્રમાં જે જે પાપ લખાયાં છે તે પાપ
 ગુણોનિવારણના પાત્રના પાપના મગામગીસ તે જાતના પાપ
 અનુભવગળની પાત્રના પાપના મગામગીસ તે જાતના પાપ
 સમૂહો પાત્રના પાપના મગામગીસ તે જાતના પાપ
 તેને નિરતર મનુષ્ય સમુદાયના પાપના નિર્માણરતે, જાતના પાપ
 અને અમરપાત્રના પાપના મગામગીસ તે જાતના પાપના નિર્માણરતે

તે મુમુક્ષુનો જ્યાં તેના ફાળ પાપ-પાત્રના પાપના અનુભવને
 અનુભવને આગળે છે, મુદ્દ આત્મસંસ્કારના અનુભવ નિર્માણરતે
 પાપો છે, ત્યારપછી મુદ્દ આત્મસંસ્કારના અનુભવ નિર્માણરતે
 નહિ રજા પાપો તેનું આત્મસંસ્કાર તેમને મનુષ્યની જાત છે કારણકે
 નિરાકળી, સ્વાતંત્રી, પરમરત્ન, આત્મીય, અનુભવ આત્મપરિવર્તન
 શુદ્ધ સદ્ગતિ દ્વારા પાપો પછી પરનિર્માણના અનુભવની કૃષ્ણ આત્મ
 શ્રદ્ધતા રહેતી નથી ૬-૭

પરમાત્મા પરંબ્રહ્મ ચિદાત્મા સર્વેષ્વ શિવઃ ।
 નામાનીમાન્યહો શુદ્ધચિદ્રૂપસ્યૈવ કેવલ ॥ ૮ ॥

મૂલશ્લોક ૭૬ -

સર્વ દેષા પરબ્રહ્મ પરમાત્મા,
 તે ચિદાત્મા પ્રભુ શિવ કહાયે;

જાણીને પણ પ્રમાદને વશ થઈ શુદ્ધ ચિદ્રૂપના ચિંતનને તજીને અન્ય કાર્યોમાં પ્રવર્તે છે તે તો અમૃતને છોડીને ગહાન દુઃખદાયી વિષનું પાન કરે છે માટે તત્ત્વજોએ શુદ્ધ ચિદ્રૂપનું સદા ધ્યાન કર્તવ્ય છે પ્રમાદવશે તે નજવા યોગ્ય નથી ૧૮

તત્ત્વજ એવા સત જનોને વિષયોના અનુભવમાં વ્યાકુલતા હોવાથી તેમાં દુઃખ સમન્વય છે, અને શુદ્ધ આત્માના અનુભવમાં નિરાકુલતા હોવાથી મુખ જણાય છે ૧૯

રાગદ્વેષાદિજં દુઃખં શુદ્ધચિદ્રૂપચિંતનાત્ ।

યાતિ તર્ચિનનં ન સ્યાદ્ યતસ્તદ્રમનં વિના ॥ ૨૦ ॥

આનંદો જાયતંત્યંતઃ શુદ્ધચિદ્રૂપચિંતને ।

નિરાકુલત્વરૂપો હિ સતાં યત્તન્મયોઽસ્ત્યસૌ ॥ ૨૧ ॥

રાગદ્વેષાદિથી ઉપજે દુઃખ જે,

શુદ્ધ ચિદ્રૂપ ચિંતનથી જાય;

કેમકે તે ગયા વિષુ ચિંતન કરી,

શુદ્ધ ચિદ્રૂપનું ના પમાયે;

શુદ્ધ ચિદ્રૂપના ચિંતને સંતને,

કોઈ અત્યંત આનંદ આવે;

રાગદ્વેષાદિજં દુઃખં=રાગદ્વેષાદિથી ઉત્પન્ન થતું દુઃખ, શુદ્ધચિદ્રૂપ-ચિંતનાત્=શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપના ચિંતનથી, યાતિ=દૂર થઈ જાય છે. યત=કારણે, તદ્રમનં વિના=તેના દૂર થયા વગર, તર્ચિનનં ન સ્યાત્=તે (ચિદ્રૂપ)નું ચિંતન થાય નહિ ૨૦

સતાં હિ=સ તોને નિશ્ચયે, શુદ્ધચિદ્રૂપચિંતને=શુદ્ધ આત્માનું ચિંતન કરતાં, નિરાકુલત્વરૂપા=નિરાકુલતાપ, અત્યંત આનંદો=અત્યંત આનંદ પ્રગટે છે યત્=કારણે, અમૌ=તે ચિદ્રૂપ, તન્મયઃ અસ્તિ=તન્મય, તે આનંદમય છે ૨૧

પથિક જે નગરનો માર્ગ લઈ સંચરે,
ત્યાં જ પહોંચે, નહીં અન્ય ગ્રામે.

શુદ્ધ ચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિ દુર્ગમ અહા !

મોહવશપ્રાણીને સુગમ કયાંથી ?

મોહના વિજયથી, વિષ્ણુ ક્રિયાકાંડ પણ,

પ્રાપ્તિ તેની અતિ સુગમતાથી. ૨૨-૨૩

જેમ વર્તમાનુજો જે ગામનો માર્ગ ગ્રહણ કરી પ્રયાણ કરે
છે તે ગામે તે પહોંચે છે, જીમ્મ ગામે પહોંચના નથી, તેમ જે મનુષ્ય
શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને ઉપદેશથી થઈ તેનું સ્મરણ, મનન, ચિંતન, ભાવના,
ભક્તિ કરે છે તે શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને પામે છે, અને તેથી નિપરીત
જે તા. ધન, સ્વજન આદિ સસારમાર્ગને આરામે છે તે સસાર
પરિભ્રમણની શક્તિને જ પામે છે આત્માથી ભુત અન્ય પદાર્થોનું
સ્મરણ, ચિંતન, મનન, ધ્યાન કરે અને આત્મપ્રાપ્તિ થાય એમ તો
કદાપિ મન્યુ નથી, યતનુ મલવનુ નથી

માટે આત્મસ્વરૂપના અભિગ્રાહી જનોએ તો માલને દૂર કરી શુદ્ધ
આત્મ । પનુ જ સ્મરણ મનન ચિંતન ધ્યાન આરાધના યોગ્ય છે

શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ મોહાધીન પ્રાણીઓને પરમ દુર્લભ
છે એ કદાચ મોહ મહા વળસાન છે તે મોહ દર્શનમોહ અને
અનિદ્રા જે નુ બે પ્રકાર છે દર્શનમોહ ગણા વિના ચાગ્રિમોહ
નિનગા નિનગા નથી આત્મત વિનગા પ્રકારે ઉપચારી ડાળા, પાખણ
... નથી ન જના જના મમતાથી જે ઉભેરી નાખસામ
... નથી નથી દુર્ગમ નીકળના સાર નાગની નથી તેમ
... સ્વરૂપ, વિરૂપ, વનસા, મોનસા પ્રાણીયમ,
... અને નાથનો અને નાથનો નિયમો,
... આત્મસાર કરી જના દાનુ તે
... અવસા નથી જ રૂ

કર્ચું છે, ત્રણ યોકમાં સારરૂપ તે આત્મદર્શનજનિત અનુપમ આત્મ-
આહ્વાદને પ્રગટ જે આત્વાદી રહ્યા છે, તે દેહ છતાં વિદેહી દશામાં
વિચરતા પુરુષરૂપ ભગવાન જ્ઞાની સદ્ગુરુના આશ્રય વિના બીજા કોઈ
ઉપાયે કદાપિ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવું મુશ્કેલ નથી એવા જ્ઞાની મહા-
પુરુષનું શરણુ એ જ મોહ હાય કરવા માટે સર્વોત્તમ બળવાન નિમિત્ત
છે ત્રણ જગતને કલ્યાણકારી વિશ્વના આધારરૂપ નિષ્કારણ કૃણામૂર્તિ
એવા પરમ પુરુષ મહાભાગ્યે જ મળે છે એમ અતરમા નિર્ધાર કરી,
આત્માનુભવી સદ્ગુરુને શોધી, તેનું શરણુ પામી, તે મહાભાગ્ય જ્ઞાની
પામેથી મોહ આદિ સર્વનું સ્વરૂપ, અને તેને હાય કરવાના સર્વ
સદુપાયને જાણે છે પરમ પ્રેમે તે સદુપાયોને સેવી અનુક્રમે કૃતાર્થ થાય છે

અનતકાળથી પોતાને પોતાના સ્વરૂપની ભ્રાન્તિ છે, વિસ્મૃતિ છે,
અને તેથી દેહ આદિ સર્વ જડ પર પદાર્થોમાં પોતાપણાની માન્યતા
છે આ વિપરીત માન્યતારૂપ બૂઝ એ મિથ્યાત્વ કે દર્શનમોહ છે
તેના કારણે પરમા રાગ દ્વેષ મોહ આદિ પ્રવર્તન ધર્મ ન્હોતું છે તે
ચારિત્રમોહ છે માન્યતામાં બૂઝ હોવાથી પ્રવર્તનમાં પણ નહીં છે
આ મિથ્યા માન્યતા મટીને યથાર્થ માન્યતા થયા પછી જ મિથ્યા
પ્રવર્તનરૂપ ચારિત્રમોહ નિર્મૂળ કરી શકાય છે

આ વિપરીત માન્યતા અથવા દર્શનમોહ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની અમૃત-
સમાન ગાનરસપ્રધાન વાણીરૂપ સદ્ગોષ્ઠથી સહેજે દૂર થાય છે તે
સદ્ગોષ્ઠના આરાધનથી, વિપરીત માન્યતા દૂર થતા, પોતાનું મૂળગુહ
આત્મસ્વરૂપ કેવું છે તે સમજાય છે, પ્રતીત થાય છે, અનુભવાય છે

આ મિથ્યા માન્યતા અથવા દર્શનમોહ સસારદૃક્ષાનું મૂળ છે
સદ્ગુરુના ચમાગમથી, સદ્ગોષ્ઠ ત્રવણથી, તેના એકાગ્ર આરાધનથી, તે
મૂળમોષથી માન્યતા ટળીને યથાર્થ માન્યતા થાય છે સર્વોત્તમ ભગવાને
જેવું ગુહ ચિદ્રૂપ જ્ઞેયુ, જ્ઞરૂપ, અનુભવ્યુ, પ્રકાર્યુ, તેવું જ આ પરમ-
રૂપાળું સદ્ગુરુ ભગવાને પણ તે ગુહ ચિદ્રૂપ જ્ઞરૂપ, જ્ઞેયુ, અનુભવ્યુ.

શુદ્ધચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિ કદી પૂર્વે કોઈ નાગ શક્તિ નથી

રત્નાનામોષધીના નસનરસકજામજ્જવાતવલ્લાનાં

સ્ત્રીમાશ્વાના નરાણા જાતનરવયસાં ગોમહિષ્યાદિકાનાં ।
નામોત્પર્યવર્તાર્થાન્ વિશદમતિતયા જ્ઞાતવાન્ પ્રાયશોકં

શુદ્ધં ચિદ્રૂપમાત્રં કથમહદ્ નિજં નેન પૂર્વં કરાચિત્ ॥ ૧ ॥

મૂલશ્લોક ૭૬ :-

રત્ન ઔષધિ બહુ વસ્તુ રસ વ્યાધિઓ,

અન્ન પત્થર અને ધાતુઓનાં;

પુરુષ સ્ત્રી અશ્વ ગજ પદ્મિ જલચર તથા,

ગાય ભેંસાદિ પર વસ્તુઓનાં;

નામ, ઉત્પત્તિ, કિંમત, પ્રયોજન બધું,

તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ કરી બહુય જાણ્યું,

રત્નાના=રત્નોના, ઔષધીના=ઔષધોના નસનરસકજામ=વસ્તુ, રસ, રોગના, અન્નધાતુ ઉપલાના=અન્ન ધાતુ, પત્થરોના, સ્ત્રીમાશ્વાના=સ્ત્રી, હસ=હાથી અને અશ્વોના, નરાણા=મનુષ્યોના, જગ્ગચરવયસા=જળચર અને નલચર (પક્ષી) ના, ગોમહિષ્યાદિકાના=ગાય, ભેંસ આદિના નામોત્પત્ત્યર્થતાર્થાન્=નામ, ઉત્પત્તિ, મૂલ્ય, પ્રયોજન, વિશદમતિતયા=તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ વડે કરી, અહ=(હુ) મે, પ્રાયશ=ધણું કરીને, જ્ઞાતવાન્=જાણ્યાં, કથમહદ્=અહો ખેદ છે કે કોઈ રીતે, નિજંશુદ્ધ ચિદ્રૂપમાત્ર=માત્ર પોતાના શુદ્ધ ચિદ્રૂપને, પૂર્વ=પૂર્વમા, કદાચિત્=કદી પણ, નવ=ન જ જાણ્યું ૧

ક્ષેત્ર નદી આદિ સૌ જગત મંગૂર્ણના,

જાળવા ભાગ હું બહુપ શાળો,

તીવ્ર મોહ છતા ભવ વિશે હા ક્ષત્રી,

શુદ્ધ ગિદ્રૂપ હું ધ્રુવ ન જાણો. ૧૪

સસારમા લોક, જાતિ, શાસ્ત્ર, દેવ અને રામગોની સપત્તિ, રામગોની મેલા, ઉપકાર અને તેની રીતિનીતિ, ઉત્તમના આદિ પ્રાણે મે સર્વ જાણ્યા; દેશ, નગર, નદી આદિ બુદ્ધ બુદ્ધ ખડને તેમ સમસ્ત જગતના વિનિધ ભાવેને પણ મે જાણ્યા. પરંતુ તીવ્ર મોહવશે “હું શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ છું” એમ નિયમે કહી જાણુ નહિ ૧૪

શીતકાલે નદીતીરે વર્ષાકાલે તરોરવઃ ।

ગ્રીષ્મે નગશિરોદેશે સ્થિતો ન સ્વે ચિદાત્મનિ ॥ ૧૫ ॥

વિહિતો વિવિધોર્ણયઃ કાયફલેશો મદત્તમઃ ।

સ્વર્ગાદિકાક્ષયા શુદ્ધં સ્વસ્વરૂપમજાનતા ॥ ૧૬ ॥

અધીતાનિ ચ શાસ્ત્રાણિ ઘટવાસ્મજેરુશઃ ।

મોહતો ન કદા શુદ્ધચિદ્રૂપપ્રતિપાદક ॥ ૧૭ ॥

શિખરિણી હંદ :-

શિયાળામાં ઊભો સરિતતટમાં શીત સહુનો,

વળી વર્ષાકાળે તરુવરતળે સ્થિતિ ધરતો,

શીતકાલે=શિયાળાની ઋતુમાં, ઠંડીના વખતમાં, નદીતીરે=નદીના કાંઠા ઉપર, વર્ષાકાલે=વરસાદના વખતમાં, તરો અવ=વૃક્ષની નીચે, ગ્રીષ્મે=ઉનાળામાં, ગ્રીષ્મના પ્રચંડ તાપમાં, નગશિરોદેશે=પર્વતના તપેલા પથરવાળા શિખર પ્રદેશમાં, સ્થિત=મે સ્થિતિ કરી, હું રહ્યો, પરંતુ, સ્વ ચિદાત્મનિ=પોતાના ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મામાં, ન સ્થિત=સ્થિત ન થયો ૧૫

શાશ્વત મનુષ્યનું ધામ છે અને કટ સાધ્ય સ્વર્ગાદિ મુખ તો વિનાશી છે, એમ પણ કી જાણ્યું નહિ, તેથી તે અનત અનીદ્રેય અત્મિક મુખની ભાવના પણ કદી થઈ નહિ

અનત ભવોમા અનતવાર કઠિન એવા અનેક શાસ્ત્રોતો અનેક નયે મે જાહુ જાહુ અભ્યાસ કર્યો છતાં મોહવશે, શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપનું નિરૂપણ કરનાર શાસ્ત્ર હું ભણ્યો પણ ગણ્યો નહિ, અને શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ ધર્મની પ્રાપ્તિની રૂચિ એળખાણ કદી જાગી નહિ ૧૫-૧૬-૧૭

ન ગુરુઃ શુદ્ધ ચિદ્રૂપસ્વરૂપપ્રતિપાદકઃ

લબ્ધો મન્યે કદાચિત્તં વિનાઽસૌ લભ્યતે કથં ॥ ૧૮ ॥

સચેતને શુમે દ્રવ્યે કૃતા પ્રીતિરચેતને ।

સ્વકીયે શુદ્ધચિદ્રૂપે ન પૂર્વે મોહિના મયા ॥ ૧૯ ॥

શુરુ જ્ઞાની શુદ્ધ સ્વરૂપ નિજ બોધે પ્રવીણ જે,
મળ્યા ના તો કયાથી સ્વરૂપ નિજ પામું હું વિણ તે ?
કરી પ્રીતિ સારા જીવ અજીવ દ્રવ્યે પર છતાં,
કરી ના મોહે મે, વિમલ નિજ રૂપે કરી જતાં ૧૮-૧૯

“કોઈપણ પ્રકારે જીવ પોતાની કલ્પનાએ કરી ‘સત્’ને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી સજીવનમૂર્તિ પ્રાપ્ત થયે જ ‘સત્’ સમગ્ર થઈ.”

મન્યે=મને લાગે છે, કે શુદ્ધચિદ્રૂપપ્રતિપાદકઃ ગુરુ=શુદ્ધચેતન્ય સ્વરૂપ આત્માનું નિરૂપણ કરનાર સદ્ગુરુ, કદાચિત્=કદીય, ન લબ્ધ=મળ્યા નથી ત વિના=ને સદ્ગુરુ વિના, અસૌ (શુદ્ધ ચિદ્રૂપ) કથં લભ્યતે=આ શુદ્ધચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિ કેમ કરીને થાય ? ૧૮

સચેતને અચેતને શુમે દ્રવ્યે=મનને પ્રિય એવા સચેતન, અચેતન, સારા પ્રિય દ્રવ્ય (પદાર્થ)મા, મયા મોહિના પૂર્વ પ્રીતિ કૃતા=મેં મોહીએ પૂર્વમા પ્રીતિ કરી, સ્વકીયે શુદ્ધચિદ્રૂપે ન=પણ આત્માને પ્રિય એવા શુદ્ધ ચિદ્રૂપમા ન (કરી) ૧૯

20
1
2 3 4

5 6 7

ક્રિયા પૂર્વે જે જે શકતા કરી મો મોડ ઉઠે,
 રતિ વિસ્તારી ત્યા અતિશય મદા મૂલ નતિયે;
 હવે ભાસે તે સૌ વિન મમ મને મોડ નિવડે,
 સ્વરૂપે લાગ્યો હું નિરીક્ષ પરમાં, મોડ ધિક એ
 મને વ્યક્તાવ્યક્ત પ્રતિપળ વિકલ્પે પૂર્ણને,
 મળી ના નિવૃત્તિ નિજ વિમલ ગિદ્ગપ મનને ૨૦-૨૧-૨૨

જાની ગુરુની ઉપાસના સિવાયના, બીજા મળ્યા ગુભ અગુભ
 કઠિન કાર્યો મેં કર્યા છે પણ શુદ્ધ ચિદ્રૂપનું ચિન્તન તો જાની સિવાય
 બીજો કયાયથી મળવું મુશ્કેલ હોવાથી એક તે આત્મચિન્તા મેં કરી
 કર્યું નથી ૨૦

પહેલા મહામોહના ઉદયથી મદમતે એના મેં જેમા અત્યંત
 પ્રીતિ વિસ્તારી મૂકી છે એવી ઘણી ક્રિયાઓ અહીં કરી છે કે જે
 ક્રિયાઓ હવે અન્યારે મને મોહની મંદતા થવાથી, શુદ્ધગિદ્ગપમાં
 અત્યંત પ્રેમ પ્રીતિ થવાથી, અને નિજ નિર્મળ આત્મા સિવાય સર્વ
 પરમા નિરપૃથક્ ભુદ્ધિ થવાથી ખરેખર ઝેર જેવી અનર્થકારક તજવા
 યોગ્ય જણાય છે, સમગ્રય છે માટે એ મોહના ઉદયને ધિક્કાર છે કે
 જેમા જીવને સાર, અસાર, કર્તવ્ય અકર્તવ્ય, હિત અહિત એવું
 કાંઈ લાન રહેતું નથી ૨૧

વ્યક્ત અને અવ્યક્ત, સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ, એના અનંત વિકલ્પોથી
 હું સદાય ભર્યો છું તેથી મને શુદ્ધ આત્મચિન્તાનનું ચિન્તાન કરવાને
 કદી અવકાશ મળ્યો નથી શુદ્ધ આત્મચિન્તાન તો નિર્વિકલ્પ દશાનું
 કારણ છે અનંત વિકલ્પથી પરિપૂર્ણ ચિત્ત અસ્થિર છે ત્યા આત્મ-
 ચિન્તાન કેમ સંભવે ? તે માટે સકલ્પવિકલ્પની મદના થાય તો જ મન
 સ્થિર થાય અને આત્મચિન્તાનો અવકાશ પ્રાપ્ત થાય

“ ઉપયોગ શુદ્ધ કરવા જગતના સકલ્પવિકલ્પને ભૂલી જામે ”

અધ્યાય ૬ કો.

શુદ્ધચિદ્રૂપનાં સ્મરણમાં નિશ્ચળતાનો બોધ

જાનંતિ અભિલે હૃત ગ્રહગણેર્ગ્રસ્તં વિશાનૈરુજા
મગ્નં ભૂરિ પરીગદ્દેવિકલતાં જીતં જરાચેષ્ટિતં ।
મૃત્યુપ્રાપ્તતયા ગતં તિરુતિતાં ચેદ્ આંતિમંતં પરે
નિદ્રુપોઽહમિતિ સ્મૃતિપ્રવચનં જાનંતુ મામગિનઃ ॥ ૧ ॥

પદ્યરૂપે બોલીય પ્રદાનિષ્ઠ પદ સેવાથી શુદ્ધ જ્ઞાન થયે — એ દેશી
નિદ્રુપ ચિંતન તત્પર મુજને હુર્બાજ અમિત બહે જન કહે,
કે ઉન્મત્ત, ગિણાં વીડિત, વ્યાધિગ્રસ્ત વિપરીત ગણે,
મદ પ્રભાવ પરિપાતી નિદ્રુત જરા મગ્ન મન્મુખ ગણે,
નિદ્રુપ નં, એ સ્મૃતિ વચનડા, કે । જન જાણે તથાપણે ૧

અધ્યાય ૬ કો.

શુદ્ધચિદ્રૂપનાં સ્મરણમાં નિશ્ચળતાનો બોધ

જાનંતિ મતિલં હત પ્રહમણેર્મસ્તં વિશાનૈઋજા

મગ્નં ભૂરિ પરીગદૈર્વિકલતાં વીતં જરાચેષ્ટિત ।

મૃત્યુપ્રાપ્તતાયા મગ્નં વિઠ્ઠલિતા ચેદ્ આંતિમંતં પરે

નિઃપ્રોઽહમિતિ સ્મૃતિપ્રવચનં જાનંતુ મામગ્નિઃ ॥ ૧ ॥

જાનંતુ, એા પિય પ્રહનિઠ પદ એાથી શુદ્ધ જ્ઞાન થયે — એ દેશી
વિદ્યુત ચિંતન તત્પર મુજને દુર્ભાગ બ્રમિન ભલે જન કહે,
એ નમસ્ત, વિશાનો વીડિત, વ્યાપિમગ્ન વિપરીત પ્રલે,
મદ પ્રણય પલિદુગ્ધી વિદ્યુત જગ માં ગુ સન્મુખ ગણે,
નિઃપ્રોઽહ એ સ્મૃતિ વાનડાય, રે ! જન ગણે તથાપો ! ૧

શુદ્ધ આત્મદર્શન હીન જગ આ ભેદ જ્ઞાનીને ચિત્ત નીસે,
હા ! ઉન્મત્ત ભ્રમિત નેત્રહીણુ દિગ્મૂઢ ગાઢ સુપુત્રિ વિગે;
પાગલ મૂર્છાગત અવિચારી, જલપ્રવાહમાં વહી જતું,
અજ્ઞ બાલસમ મોહકગોને વશ વ્યાકુલ વિશેષ થતું ૨

આનમાંથી બહાર આવેલી તરવાર પેઠે જેને સ્વ અને પરતુ
ભેદજ્ઞાન થયું છે, પોતાના શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ તરફ વૃત્તિની એકાગ્રતા થઈ
છે, અને સર્વત્ર પોતાનો શુદ્ધ આત્મા જોવાની (સ્વરૂપે જન્યૂત રહેવાની)
અંતર દૃષ્ટિ થઈ છે એના તત્ત્વદર્શી જ્ઞાનીને આ જગત શુદ્ધ આત્મ
દૃષ્ટિ રહિત હોવાથી કેવું લાગે છે ? તો કે આખું જગત જાણે ઉન્મત્ત,
બ્રાત જેવું જણાય છે. તત્ત્વને જોવાની દૃષ્ટિ નહિ ખુટી હોવાથી, છતાં
નેત્રાએ અધ જેવું જણાય છે, આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરવા માટે પ્રયાણ
ન કરતાં સસાર દુઃખના દરિયા ભણી દોડતું દેખીને દિશા ભૂલેલું
દિગ્મૂઢ જેવું જણાય છે. સ્વરૂપચિંતન, સ્વરૂપ વિચાર, સ્વરૂપ લક્ષ,
સ્વરૂપ અનુભવ આદિ આત્મહિત પ્રત્યે ઉપેક્ષાવાળું બેદરકારવાળું
અજ્ઞગૃત હોવાથી ગાઢ નિદ્રામાં સુતેલું જણાય છે

या निशा सर्वभूताना तस्या जागर्ति सयमी ।

यस्या जाग्रति भूतानि सा निशा पश्यतो मुने. ॥

—શ્રી ભગવદ્ગીતા

જે સર્વ પ્રાણીઓને રાત્રિ છે, ત્યાં સર્વ ઉઘી રહ્યા છે, ત્યાં
આત્મદર્શનમાં સયમી જન્યૂત છે. જેમાં પ્રાણીઓ જન્યૂત છે, એવા
માયિક વ્યવહારમાં આત્મદર્શી મુનિને ઉપેક્ષા હોવાથી તે તેમને રાત્રિ' છે.

व्यवहारे सुप्तो यः स जागर्त्यात्मगोचरे ।

जागर्ति व्यवहारेऽस्मिन् सुप्तधात्मगोचरे ॥

—શ્રી સમાધિશતક

ચાતકને જલધર, દેવોને સ્વર્ગ, જનોને પ્રિય સુધા,
પ્રિય વિમલ ચિદ્રૂપ મુજ ચિત્તે, રોગાતુરને વૈદ્ય યથા. ૩

જેમ સ્ત્રીઓને પોતાના હૃદયમાં પોતાના સ્વામી પ્રિય છે, બલ-
ભદ્રોને જેમ નારાયણ અત્યંત પ્રાણસમાન પ્રિય છે, રાગઓને પૃથ્વી,
ગાયને વંતસ, ચક્રવાકને તિમિરારિ એટલે સૂર્ય, ચાતકને મેઘવૃષ્ટિ,
જળાયરોને તળાવ આદિ, મનુષ્યોને અમૃત અને દેવોને પોતાના સ્વર્ગ-
નિવાસ, તથા રોગાતુરને વૈદ્ય જેમ અત્યંત પ્રાણસમાન પ્રિય હોય છે
તેમ મને શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ, શુદ્ધ ચિદ્રૂપ આત્મા પ્રાણસમાન પ્રિય
છે માટે એ શુદ્ધ ચિદ્રૂપ, શુદ્ધ સહજાત્મસ્વરૂપ મારા હૃદયમાં સદાય
વિરાજમાન હો. ૩

શાપં વા કલયતિ વસ્તુહરણં ચૂર્ણં વધં તાડનં

છેદં મેદગદાદિદાસ્યદહનં નિંદાઽઽપદાપીડનં ।

પવ્યગ્ન્યબ્ધ્યગપંકકૂપવનભૂક્ષેપાપમાનં મયં

કેચિન્નચેત્ કલયન્તુ શુદ્ધપરમબ્રહ્મસ્મૃતાગ્નિવંહં ॥ ૪ ॥

પરમ બ્રહ્મ ચિંતન તડતીન હું મને કોઈ લય શાપ દીએ,
વસ્તુ હરણ, ચૂરણ, વધ, તાડન, છેદ, લેદ, બહુ દુ.ખ દીએ,
ગિરિ અગ્નિ અગ્નિધ વન કૂપે ફેડે વળે હલે લલે,
ભલે હાસ્ય નિંદાદિ કરો, પણ અદ્ય ચિત્ત મુજ નહિ ચળે ૪

શુદ્ધપરમબ્રહ્મસ્મૃતૌ=શુદ્ધ પરમાત્માની સ્મૃતિમા, અગ્નિવંહ=સર્વદા,
નિરતર, કેચિન્ન ચેત્=કોઈ દુર્જનો જે, શાપ કલયન્તિ=શાપ આપે છે,
વા=અથવા, વસ્તુહરણ=વસ્તુહરણ, ચૂર્ણ=ચૂર્ણ, વધ=વધ, તાડન=તાડન,
છેદ=છેદ, મેદગદાદિદાસ્યદહન=મેદ, ગદાદિ, હાસ્ય, દહન, નિંદાઽઽપદા
પીડન=નિંદા, આપના, પીડા, પવિ અગ્નિ અગ્નિ અગ પક કૂપ વનભૂ
ક્ષેપાપમાન=વજ્ર, અગ્નિમા, સમુદ્રમા, પર્વત કે ત્વં ઉપરથી, દાપ્ય,
કૃપા, વન, ભુમિ ઉપર ફેડે, અપમાન, મય=મય, કલયન્તિ=આપે,
કરે, કલયન્તુ=તો ભલે કરો. ૪

લોક નીચે ધન આદિ પવનવત, જલમાં કમલોત્પત્તિ યથા, ચિદ્રૂપસ્મરણ નિરતર ચિત્તે શિવદાયી મુજ જનો તથા ૫

જેમ આ લોકમાં મર્્યા ગદ્ર આદિ કરતા રહે છે, ગગાનનીનો પ્રવાહ નિરતર અખ્યક્ષિતપણે (અટક્યા વગર) વળા કરે છે, પગ, ધડી, દિવસ, માસ આદિ વ્યવહારકાળ નિરતર વળી રતો છે, દ્રવ્યના પર્થાઓ (અવચ્ચાઓ) લાગે લાગે સમયે સમયે નિરતર ગદનાયા કરે છે, લોકના અધોભાગમાં ધનવાત, તનુવાત, અને ધનોદયિ (અથુ) વાત એ ત્રણ પવનના સમૂહો સદા એક સરખા ફરતા રહે છે, સરોવર આદિમાં કમળો જેમ સદાય ઉગતા રહે છે, તેમ મારા મનમાં પણ શુદ્ધ આત્માનુ સ્મરણ સદાય નિરતર કાયમ રહો કે જેથી મને મોક્ષરૂપ પરમકૃત્યાણની પ્રાપ્તિ થાય. ૫

इति हृत्कमले शुद्धचिद्रूपोऽहं हि तिष्ठतु ।
द्रव्यतो भावतस्तावद् यावदंगे स्थितिर्मम ॥ ६ ॥
दृश्यंतेऽतीव निःसाराः क्रिया वागंगचेतसां ।
कृतकृत्यत्वतः शुद्धचिद्रूपं भजता सता ॥ ७ ॥

દ્રવ્ય ભાવથી તન કારાગૃહ વિષે સ્થિતિ છે ત્યાં સુધી તો,
'હું સહજાત્મસ્વરૂપ' સ્મરણ એ હૃદયકમલમાં નિત્ય રહો,

યાવદ્=જ્યાં સુધી, મમ=મારી, દ્રવ્યત ભાવત=દ્રવ્યથી અને ભાવથી, અંગે=શરીરમાં, સ્થિતિ=સ્થિતિ છે, તાવત્=ત્યાં સુધી, શુદ્ધ-ચિદ્રૂપોઽહં=શુદ્ધ ચિદ્રૂપ હું છું, ઇતિ=એમ (એ સ્મરણ), હૃત્કમલે=હૃદય કમળમાં, હિ તિષ્ઠતુ=નિશ્ચયે રહો ૬

શુદ્ધચિદ્રૂપ ભજતા સતા=શુદ્ધ ચિદ્રૂપને ભજતા થતા, કૃતકૃત્યત્વત=કૃતકૃત્યતા પ્રાપ્ત થવાથી, વાગંગચેતસા ક્રિયા=વચન, શરીર અને મનની ક્રિયાઓ, અતીવ નિઃસારા=અત્યંત અસાર, દૃશ્યંતે=જણાય છે ૭

ચિદ્રૂપોઽહં સ મે તસ્માન્તં પશ્યામિ સુખી તતઃ ।

ભવદ્વિનિર્દિતં મુક્તિર્નિર્વાસોઽયં જિનાગમે ॥ ૧૧ ॥

ચિદ્રૂપ હું તે મારું તેથી તે, જોઈ તેા સુખ થાય;
ભવક્ષય મુક્તિ શ્રેય પમાય, તે સાર જિનાગમમાં. નિર્મળ૦૧૧

હુ શુદ્ધ ચિદ્રૂપ છું તેથી હું તેને જ જોઈ છું, જાણું છું, અનુભવું છું, તેને જ સર્વથી પ્રથમ આગળ જોઈ છું, તેથી હું પરમ સુખી થાઉં છું. તે સિવાય બીજું સર્વ અન્ય અને અસાર જણાવાથી ત્યાં રાગદ્વેષ કે (આકર્ષણ) ન થતા સમતા ભાવ જાગૃત રહેવાથી નિરાકુળતામય આત્મસુખ અનુભવું છું આ આત્મદર્શનથી જન્મમરણાદિ ૩૫ ભવનો દાય અને પરમ શ્રેયસ્ય મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે એ જ જિનાગમનો સાર છે ૧૧

ચિદ્રૂપે કેવલે શુદ્ધે નિત્યાનંદમયે યદા ।

સ્વે તિષ્ઠતિ તદા સ્વસ્થં કથ્યતે પરમાર્થતઃ ॥ ૧૨ ॥

ચિદ્રૂપ કેવલ શુદ્ધ સ્વરૂપ એ નિત્યાનંદ પ્રપૂર્ણ,
તે નિજ સ્વરૂપેરે સ્થિર તેા નિશ્ચયે, સ્વસ્થ કહ્યો સ પૂર્ણ. નિર્મળ૦૧૨

ચિદ્રૂપોઽહં=હું અન્ય સ્વરૂપ છું સ મે=તે આત્મા મારો છે, તસ્માન્તં=માટે, ત=તેને, પશ્યામિ=જોઈ 'છું, તત=તેથી, મુક્તિ=મુખી ('છું), ભવદ્વિનિ=મરણો દાય, દ્વિન મુક્તિ=આત્મદિન મોક્ષ (છે), અય જિનાગમે નિર્વામ=એ જિનાગમમાં રહેવા સાર છે ૧૧

નિત્યાનંદમયે કેવલે એ શુદ્ધ ચિદ્રૂપે=નિત્યાનંદમય કેવળ પોતાના શુદ્ધ ચિદ્રૂપમાં, યદા તિષ્ઠતિ=ત્યાં (આત્મા) ગિયર થાય છે, તદા=ત્યારે, પરમાર્થતઃ=પરમાર્થથી, સ્વસ્થ=સ્વચ્ચમણે સમાનિત્ય સ્વસ્થ=કહેવાય છે ૧૨

નિર્મલ નિજ ચિદ્રૂપ વિષે સદા, મુજ પરિણતિ હો અકંપ;
 જેમ વિરાજે રે અષ્ટમી ભૂમિમાં, સિદ્ધશિલા નિષ્કંપ નિર્મળ ૦૧૪

જેમ આઠમી ભૂમિરૂપ લોકાગ્રે અત્યંત પવિત્ર સિદ્ધશિલા નિશ્ચય-
 રૂપે વિરાજમાન છે તેવી રીતે મારા મનની પરિણતિ પણ આ
 શુદ્ધચિદ્રૂપ નિજ આત્મામાં નિશ્ચયરૂપે સ્થિત રહેા ૧૪

ચલંતિ સન્મુનીન્દ્રાણાં નિર્મલાનિ મનાંસિ ન ।

શુદ્ધચિદ્રૂપસદ્ધ્યાનાન્ સિદ્ધક્ષેત્રાચ્છિન્ના યથા ॥૧૫॥

નિર્મલ ચિદ્રૂપ ધ્યાન થકી કદી સત મુનિવચ્ચ ચિત્ત;
 લેશ ચળે ના, સિદ્ધિક્ષેત્રથી સિદ્ધા જ્યમ ત્યા મુસ્થિત. નિર્મળ ૦૧૫

સિદ્ધક્ષેત્રથી જેમ કયાણુમૂર્તિ સિદ્ધ ભગવત કદી ચત્રાયમાન થતા
 નથી, સદાય ત્યા નિશ્ચયપણે આત્માનંદ પ્રપૂર્ણ નિજ-સુખમાં મગ્ન,
 સ્વભાવમાં મુસ્થિત, વિરાજે છે, તેમ સત્ત્વરે પરિણમી ગએલા સત
 મુનિવચ્ચના ચિત્ત પણ નિશ્ચયપણે શુદ્ધચિદ્રૂપના ઉત્તમ ધ્યાનમાં જ
 સદાય મગ્ન રહે છે કદાપિ ચત્રાયમાન થતા નથી ૧૫

મુનીશ્વરૈસ્તવામ્યાતો દઢઃ સમ્યગ્વિધીયતે ।

માનસં શુદ્ધચિદ્રૂપે યથાડત્યતં સ્થિતીમવેત્ ॥૧૬॥

અષ્ટમી ભૂમિનામગ્ય=આઠમી ભૂમિના અથ ભાગે મોહાધ્યાનમાં,
 યથા=જેમ, શુભા નિદ્રાજાગ=પવિત્ર સિદ્ધશિલા (નિશ્ચય છે તેમ),
 શુદ્ધચિદ્રૂપે=શુદ્ધ ચિદ્રૂપમાં, મે પરિણામ=મારા પરિણામ, ભાવ, સદા
 અત્યંત સમ્યગ્=સમ નિશ્ચય રીતે ૧૬

યથા નિદ્રાજાગ જાગરા=જેમ નિદ્રાક્ષેત્રથી સિદ્ધો (ચળતા નથી
 તેમ) શુદ્ધ ચિદ્રૂપમાં મારા-શુદ્ધ આત્માના ઉત્તમ ધ્યાનથી, સન્મુનીન્દ્રાણા
 નિર્મલ ન રાગાં =૧૨ મુનીન્દ્રોના નિર્મળ મન, ન ચલંતિ=ચળતા
 નથી ૧૫

વેદનામા ઉપયોગ એકાગ્ર ન થાય તેથી તે દુઃખોતો અનુભવ ન થતાં આત્મસ્વભાવના અનુભવમાં પરમ અખંડ જાગૃતિ થાય અને શ્રી ગજસુકુમાર આદિ મહાપુરુષોની માફક કેવળજ્ઞાન આદિ અનંત આત્મ-
અશ્વર્ય વ્યક્ત થઈ પરમ કૃતકૃત્ય થવાય ૧૭.

નિશ્ચલં ન કૃતં ચિત્તમનાદૌ ભ્રમતો ભવે ।

ચિદ્રૂપે તેન સોઢાનિ મહાદુઃસ્તાન્યહો મયા ॥ ૧૮ ॥

નિજ ચિદ્રૂપમા રે નિશ્ચલ ચિત્ત હો ! ન ધર્યું મે કોઈવાર;
ભ્રમતાં ભવમાં રે, તેથી અનાદિથી દુઃખ પામ્યો હું અપાર.

નિર્મળ ૦૧૮

અહો હો ! ખેદ અને આશ્ચર્યની વાત છે કે અનાદિ કાળથી સસારમાં ભ્રમતા મેં કદી પણ મારા ગુદા ચૈતન્ય સ્વરૂપ આત્મામા ચિત્તને નિશ્ચલ, સ્થિર, તદ્દલીન કર્યું નહિ કેવલ બાહ્ય પરપદાર્થોમા જ ભ્રમતું રાખ્યું, તેથી સર્વ દેહાદિક બાહ્ય પરપદાર્થોમાં અહંત્વ મમત્વ તથા રાગદ્વેષ કરી, તેના ફળરૂપે અનંત જન્મમરણાદિની પરંપરારૂપ સસારના અનંત અપાર દુઃખ મારે ભોગવવાં પડ્યા હવે એ દુઃખ મારે ન ભોગવવા હોય, દુઃખપૂર્ણ સંસારથી નિવૃત્તિ જોઈતી હોય, અને પરમ સુખરૂપ મોક્ષપદ પામવું હોય તો તો ગમે તે પ્રકારે મનને, વૃત્તિઓને, સકંડપ વિકલ્પોને રોકવા, ક્ષય કરવા, આત્મભાવમાં વાળી મનને આત્મસ્વરૂપમાં નિશ્ચળપણે ધારણ કરવું તો જ વિભાવદશાજન્ય સસારદુઃખ ટળી ગુદ સ્વભાવદશારૂપ પરમ સમાધિજન્ય આત્મસુખ પ્રગટી મોક્ષપદ પ્રાપ્ત થાય ૧૮

ये याता यांति यास्यंति निर्वृतिं पुरुषोत्तमाः ।

માનસં નિશ્ચલં કૃત્વા સ્વે ચિદ્રૂપે ન સંશયઃ ॥ ૧૯ ॥

અનાદૌ ભવે=અનાદિથી સંસારમા ભ્રમત=ભ્રમતા, મયા=મારા વડે ચિદ્રૂપે ચિત્ત નિશ્ચલ ન કૃત=ચિદ્રૂપમાં ચિત્તને નિશ્ચલ ધારણ કરાયું નહિ તેન=તેથી, અહો=અહોહો ! સખેદ આશ્ચર્ય છે કે, મયા=મારા વડે, મહા દુસ્તાનિ ઘોડાનિ=મહાન દુઃખ સહાયા. ૧૮

વર્ધમાન થાય છે અને અત્યંત અભ્યાસબળે મહા પુરુષની આજ્ઞાના વિચારમાં મન અત્યંત તદ્દલીન થઈ જાય છે. પરભાવમાંથી મન પાછું હટી આત્મભાવમાં એકાગ્ર થાય છે. સ્થિર થાય છે

રાગદ્વેષાદિક્લોભૈરલોભં ચન્મનોજલં ।

સ પશ્યત્યાત્મનસ્તત્ત્વં તત્ત્વ નેતરો જનઃ ॥

—શ્રી સમાધિશતક

શુદ્ધ આત્મતત્ત્વનું દર્શન કેને થાય છે ? જેનું મનરૂપી જળ, મળ વિદ્વેષ અને અજ્ઞાન કે મિથ્યાત્વ અને તત્ જનિત રાગદ્વેષરૂપ મોઝાથી ચક્રાયમાન થતું અટકી જાય, અત્યંત સ્થિર થઈ જઈ સ્વભાવમાં સમાઈ જાય કે તત્કાળ તેને તે (પવિત્ર) આત્મતત્ત્વનું દર્શન થાય છે તે સિવાય અન્યને તેનું દર્શન થતું નથી જે કોઈ મહાભાગ્ય, સિદ્ધ થયા છે, થાય છે અને થશે તે આ પવિત્ર દર્શન પામીને

સદ્ગુરુની આજ્ઞામાં, બોધમાં, સ્મરણમાં, ચિત્તવનમાં મનને જોડેડું રાખતા અભ્યાસ બળ વધે છે અને ક્રમ કરી તે આજ્ઞાના નિચારમાં જ એકતાના ચતાં આત્મસ્થિરતા પામે છે મુમુક્ષુઓ સદ્ગુરુના આશ્રયે એ જ મનોજયના ક્રમને આરાધી મનને આત્મસ્વરૂપમાં લીન કરી ફતાર્થ થાય છે ૧૬

નિશ્ચલોઽગ્રી યદા ગુહચિદ્રૂપોઽહમિતિ સ્મૃતો ।

તદૈવ ભાવમુક્તિઃ સ્વાત્ક્રમેણ દ્રઢ્યમુક્તિભાગ્ ॥ ૨૦ ॥

‘નિર્મલ ચિદ્રૂપ હું’ જન એમ જ્યાં સ્મરણે નિશ્ચલ થાય;

ભાવમુક્તિ તો ત્યાં જ ક્રમે પાંચી દ્રઢ્યે મુક્તિ વગાય નિર્મળ ૦ ૨૦

‘હું ચિદ્રૂપ છું’ ‘ગુહ ચૈતન્ય અગ્નિ અવિનાશી એવો હું આત્મા ’ ’ એમ શુદ્ધ આત્માના સ્મરણમાં જ્યારે શુદ્ધ નિશ્ચલ નિશ્ચલ થાય ત્યારે ભાવમુક્તિ તો ત્યાં જ તે સ્મરણમાં તત્લીન ચતા જ

શ્રી ગોપી પદ્યો અરુણપ્રભા ની હાથે મુદ્રિત મુદ્રા ૧૯૦૭

જ ગામિ જન્મિદેવને નાં ગાવત્તે નામ
 જ મગધામ પદ્યો ગાવત્તે ગવત્તે ગવત્તે
 નિર્મલ વિપ્રમા નિર્મલમા, નામ ગોપી નામ ગવત્તે,
 તાં ગોપી અવત્તે ગવત્તે, ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે
 (નિર્મલ વિપ્રમા નામ ગોપી નામ)

જગત્તે ગોપી નામ ગવત્તે વિપ્રમા નામ ગોપી નામ ગવત્તે
 ગોપી અવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે
 ગદ્ય ચેતન્યમર્તિત્તે ગવત્તે ગોપી નામ ગવત્તે ગવત્તે
 ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે
 એક જ ગવત્તે આત્મગિત સમાજ ગોપી પરત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે
 આત્મગત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે
 ત્યાં ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે
 સગાત્તે, સદ્ગોપ, સદ્ગોપ ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે
 ગોપગાગ ગવત્તે, અનુભવ ગવત્તે, ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે ગવત્તે
 દારણે છે. તેથી શુદ્ધાત્મગત્તે, ગુદ્ધ આત્મઅનુભવ ગવત્તે ગવત્તે
 સદ્વ્યવહારાત્તે સાધનો છે. ગોપી ગોપી ગોપી ગોપી ગોપી ગોપી
 અગાત્તે છે. આત્મગત્તે અભિજ્ઞાપાવાળા સત્ સાધકા કાર્ય થયા

શુદ્ધચિદ્રૂપે=શુદ્ધ ચિદ્રૂપમા, યાવત્=ત્યા સુધી, અર્થે લય ન ગામિ=
 હુ દહ લય ન પામુ, તાવત્=ત્યા સુધી, વ્યવહારાવલવન=વ્યવહારનો
 આશ્રય, ક્ષણ ન મુચામિ=દાણુ છોકુ નહિ ૧

અશુદ્ધં કિલ નિદ્રૂપં લોકે સર્વત્ર દૃશ્યતે ।
વ્યવહારનયં શ્રિત્વા શુદ્ધં બોધદશા મનન્તિ ॥ ૨ ॥

અસહજ ચિદ્રૂપ લોકવિગે બધે, વ્યવહારે તો જણાય;
નિશ્ચયનયરૂપ જ્ઞાન દષ્ટિ થકી, શુદ્ધ કનગિત્ દેખાય. નિર્માળ ૦ ૨

આ સંસારમાં બાવદાર નાના આલબનથી આ ચિદ્રૂપ સર્વત્ર
અશુદ્ધ દેખાય છે પરંતુ નિશ્ચય નયથી, શુદ્ધ નયથી જોતાં સર્વ
ચિદ્રૂપ હમેશાં શુદ્ધ છે છતાં તે શુદ્ધ દષ્ટિથી જોનાર વિરલા જ છે

જ્ઞાની ગુરુ પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલા પરમાર્થને ગ્રેરક અહ્બુત વ્યવહાર
નયને નિરતર સેવી, સત્બોધ દષ્ટિવડે બોધદશા આરાધી, પામી, બોધ-
સ્વરૂપ થયેલ શુદ્ધ ચિદ્રૂપ ક્રોધકિ જ વખતે ક્રોધ વિરલ જ દેખાય છે.
અપૂર્વ એવા જ્ઞાનીપુરુષ અને તેના અપૂર્વ બોધ વચનરૂપ સદ્વ્યવહાર-
રૂપ અવલબનને અપૂર્વ દષ્ટિએ મેવતા જ્ઞાનીપુરુષના અપૂર્વ નિરાલબ
એવા જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્માનો નિશ્ચય આવે છે, ત્યારે જ્ઞાનીના જેવો જ
પોતાનો આત્મા છે એવો લક્ષ, ઓળખાણ, અનુભવ, નિર્ધાર થવો
સુગમ બને છે

જે શુદ્ધનયનુ અવલબન કરે છે, જે શુદ્ધ દષ્ટિથી જુવે છે, તે
ચિદ્રૂપ યથાર્થ શુદ્ધ સ્વરૂપને જુવે છે જે શુદ્ધ ચિદ્રૂપને જોવાની નિશ્ચય
દષ્ટિ સાધ્ય કરે છે તે સ્વય શુદ્ધ ચિદ્રૂપ બને છે નિશ્ચય દષ્ટિ એ
તત્ત્વદષ્ટિ છે તેના આશ્રયથી જ તત્ત્વનુ યથાર્થ દર્શન થાય છે. ૨

વ્યવહારનય શ્રિત્વા=વ્યવહારનયે જોતા, વ્યવહારનો આશ્રય કરીને,
લોકે સર્વત્ર કિલ=લોકમાં સર્વત્ર ખરેખર, અશુદ્ધચિદ્રૂપ=અશુદ્ધ ચિદ્રૂપ
દેખાય છે બોધદશા=નિશ્ચય દષ્ટિથી, જ્ઞાન દષ્ટિથી, શુદ્ધ=શુદ્ધ ચિદ્રૂપ
ઘવચિત્=કયાક કયારેક જવદેને જ (ક્રોધ વિરલા જ જ્ઞાનદષ્ટિવાળા છે
તેમને કયારેક અનુભવ કાળે શુદ્ધ ચિદ્રૂપ જણાય છે) ૨

સંપર્કાન્ત કર્મણોઽનુત્તમ મહત્ત્વ તત્ત્વં યથા ।
વ્યવહારેણ ચિદ્વ્ય ગુણ સંજિગ્ધયા વગર્ ॥૯॥

મહત્ત્વ મળ ધે રે વસ્ત્ર મહત્ત્વની સીમે, ત્યામ વ્યવહારે અશુદ્ધ;
કર્મ સળ ધે રે ચિદ્વ્ય ગુણ સંજિગ્ધ, નિર્મળ દૃષ્ટિથી શુદ્ધ. નિર્મળ ૦૯

વ્યવહાર નય (અગુદ દૃષ્ટિ) = પરના આત્મારે રાત્રી ઓળખાણ,
નિશ્ચય નય (શુદ્ધ દૃષ્ટિ) = આત્માના આત્મારે રાત્રી ઓળખાણ -
મેક્ષના સંબંધથી વસ્ત્ર મલિન છે “વસ્ત્રની મલિનતા” “મેક્ષ વસ્ત્ર”
એમ જે કહેવું માનવું તે વ્યવહારથી છે, કારણ એમ કહેવામાં જ
વસ્ત્ર અને મલિનતાની સિદ્ધતા જાણાર્થ આત્રી, અર્થાત્ વસ્ત્રનો રાસાય
બુદ્ધો છે અને મલિનતાનો સ્વભાવ બુદ્ધો છે વસ્ત્ર સાથેની મલિનતા બુદ્ધી
કરવી હોય ત્યારે તે બુદ્ધ ક્રિયાનો વિધિ પ્રયોગ જે જાગૃ છે તેના
આશ્રયે તે વિધિ પ્રયોગ જાણી જેમ જેમ તે વિધિ પ્રયોગની આવના કરે-
વામાં આવે તેમ તેમ વસ્ત્રના સ્વભાવ પ્રત્યે (નિશ્ચય પ્રત્યે) અધિક અધિક
નજીક જઈ તેમાં પ્રવેશ વચાવ, તે કપે થવાય આશ્રયપ્રતિ=to approach
near and near, to enter and then to assume
itself તેમાં આશ્રય સ્થિતિ થાય (તત્ત્વ નિશ્ચયેન તત્ત્વ આશ્રયાત્)

તે દૃષ્ટાંતે કર્મ-જડ-તા સંપર્ક સંયોગે કરીને જ્ઞાન (આત્મા) અશુદ્ધ
છે આત્માની અશુદ્ધિ, ‘આત્મા અશુદ્ધ’ એમ જે કહેવું માનવું તે વ્યવ-

મહત્ત્વ સપર્કાન્ત યથા વસન અશુદ્ધ વ્યવહારેણ=જેમ વ્યવહાર નયથી
મલિનતા સંબંધથી વસ્ત્રને મલિન (કહેવાય છે), નિશ્ચયાશ્રયાત્ તત્ત્વ શુદ્ધ=
નિશ્ચય દૃષ્ટિના આશ્રયથી તે શુદ્ધ થાય છે, તથા=તેમ કર્મેણ સપર્કાન્ત=
કર્મના સંબંધથી, ચિદ્વ્ય=આત્માને, વ્યવહારેણ=વ્યવહારથી અશુદ્ધ=અશુદ્ધ
કહેવાય છે, નિશ્ચયાશ્રયાત્ તત્ત્વ શુદ્ધ=નિશ્ચય નયના આશ્રયથી તે શુદ્ધ
થાય છે. ૬

મોક્ષ માટે અનેક સાધનો કર્યા છે હવે તે બૂઝ અહીં ન થાય તે માટે આત્માર્થીઓ બન્ને દષ્ટિને જ્યાં જેમ યોગ્ય છે ત્યાં તેમ જાનીનાં વચન અનુસાર ગ્રહણ કરીને તત્ત્વપ્રાપ્તિ કરે છે કોઈ એક દષ્ટિને એકાંત આગ્રહ કરી આત્મહિનને હણાવા દેતા નથી ૯

અશુદ્ધ કથ્યતે સ્વર્ણમન્યદ્રવ્યેણ મિશ્રિતં ।

વ્યવહારં સમાશ્રિત્ય શુદ્ધં નિશ્ચયતો યથા ॥ ૧૦ ॥

યુક્તં તથાઽન્યદ્રવ્યેનાશુદ્ધં ચિદ્રૂપમુચ્યતે ।

વ્યવહારનયાત્ શુદ્ધં નિશ્ચયાત્ પુનરેવ તત્ ॥ ૧૧ ॥

અન્ય દ્રવ્યથી રે યુક્ત સુવર્ણ તે જ્યમ વ્યવહારે અશુદ્ધ;
નિશ્ચય દષ્ટિથી અન્ય જણાય ના માત્ર કનક તો શુદ્ધ. નિર્મળ૦૧૦

અન્ય દ્રવ્યયુત તેમ અશુદ્ધ તે, વ્યવહારે ચિદ્રૂપ;
તેજ ચિદાત્મા નિશ્ચય દષ્ટિથી ભાસે શુદ્ધ સ્વરૂપ. નિર્મળ૦૧૧

અન્ય દ્રવ્ય-માટી મિશ્રિત સુવર્ણને “ અશુદ્ધ સુવર્ણ ” કહેવું તે વ્યવહાર દષ્ટિથી છે સુવર્ણકાર તે સુવર્ણ-માટીને બે પદાર્થના મિશ્રણ રૂપે ઓળખે છે અને બીજાને ઓળખાવી શકે છે તેની શુદ્ધ દષ્ટિએ તે જ સુવર્ણ-માટીમા શુદ્ધ સુવર્ણને ઓળખવું તે નિશ્ચય દષ્ટિ છે

યથા=જેમ, અન્ય દ્રવ્યેણ મિશ્રિત સ્વર્ણ=અન્ય દ્રવ્યથી મિશ્ર કરાયેલું સુવર્ણ, વ્યવહાર સમાશ્રિત્ય=વ્યવહારનો આશ્રય કરીને, અશુદ્ધ કથ્યતે=અશુદ્ધ કહેવાય છે, નિશ્ચયત શુદ્ધ=નિશ્ચયથી શુદ્ધ કહેવાય છે ૧૦

તથા= અન્યદ્રવ્યેણયુક્ત ચિદ્રૂપ=અન્ય દ્રવ્યથી યુક્ત ચિદ્રૂપ, વ્યવહારનયાત્=વ્યવહાર નયથી, અશુદ્ધ=અશુદ્ધ, યચ્યતે=કહેવાય છે, નિશ્ચયાત્=નિશ્ચયથી, તત્ત્વતઃ=તે જ, પુનરેવ=કેવળી જતા, on the contrary, દિગા કરતા, શુદ્ધ યચ્યતે=શુદ્ધ કહેવાય છે. ૧૧

આરુણ શુદ્ધચિદ્રૂપધ્યાનપર્વતમુત્તમં ।

તિષ્ઠેદ્ યાવત્પ્રજેત્તાવદ્ વ્યવહારાવલંબનં ॥ ૧૪ ॥

નિર્મળ ચિદ્રૂપના સદ્ધ્યાનરૂપ, ગિરિ પર ચઢતાં સુખ ત,
સમ્યગ્ દષ્ટિ રે સદ્વ્યવહારને, અવલ બે મતિમંત નિર્મળ૦૧૩
નિર્મળ ચિદ્રૂપ ધ્યાનગિરિ વરે, ચઢીને દૃઢ સ્થિર થાય;
ત્યારે આલંબન વ્યવહારનું, સર્વ પ્રકારે મુકાય. નિર્મળ૦૧૪

પ્રજાવત તત્ત્વદર્શી જ્ઞાની પુરુષ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ પર્વત
ઉપર જ્યારે ચઢવા માટે છે ત્યારે વ્યવહારનું અવલંબન લક્ષ્યને
ચઢે છે પરંતુ જ્યારે શુદ્ધ આત્માના ધ્યાનરૂપ અતિ ઉત્તમ પર્વત
ઉપર ચઢીને ત્યાં નિશ્ચલરૂપે સ્થિર થાય છે, ધ્યાનમાં તક્લીનતા
એકાગ્રતા પ્રાપ્ત કરી અચળપણે વિરાજમાન થાય છે ત્યારે વ્યવહારનું
અવલંબન મૂકી દે છે. ૧૩-૧૪

શુદ્ધચિદ્રૂપસદ્ધ્યાનપર્વતાદવરોહણ ।

યદાન્યકૃતયે કુર્યાત્તદા તસ્યાવલંબનં ॥ ૧૫ ॥

નિર્મળ ચિદ્રૂપ ધ્યાન ગિરિ થકી ઉતરે જો કોઈ કાળ;
કાર્ય પ્રસંગે રે તો વ્યવહાર સદ્ અવલ બે તત્કાળ નિર્મળ૦૧૫

યાવત્=જ્યા સુધી, ઉત્તમં=ઉત્તમ, શુદ્ધચિદ્રૂપસદ્ધ્યાનપર્વત આરુણ
તિષ્ઠેત્=શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપના ધ્યાન રૂપ પર્વત ઉપર ચઢીને સ્થિર થાય,
તાવત્=તે વેળા, ત્યારે, વ્યવહારાવલંબનં ત્યજેદ્=વ્યવહારનો આશ્રય
તજી દે ૧૪

યદા=જ્યારે, અન્યકૃતયે=અન્ય કાર્યને માટે, શુદ્ધચિદ્રૂપસદ્ધ્યાનપ
ર્વતાદવરોહણ=શુદ્ધ ચિદ્રૂપના ઉત્તમ ધ્યાનરૂપ પર્વતથી ઉતરવાનું
(સ્યાત્) થાય, તદા તસ્ય=ત્યારે તે (વ્યવહાર)નું અવલંબન કુર્યાદ્=
અવલંબન કરે ૧૫

જિનાગમે પ્રતીતિઃ ક્વાર્તિ નિશ્ચયો નિશ્ચયિ સ્વ ।
 નિશ્ચયં નિશ્ચયદાતૃ તત્ત્વમ્ મત્ત મત્તમત્તમિ ॥ ૧૮ ॥

નિશ્ચય ને નિશ્ચય નય મનમોહન મેરે,
 યથાનિશિ ભજ મગ રે. મન મોહ

(નિનવચને જિનવચનમા મનમોહન મેરે,
 પ્રતીતિ જેમ અભગ રે. મન મોહ ૧૮

જન્મમરણાદિ બાધ કરે બાધ પરિબળાજ કરાવનાર મગદેવ અજાન
 આદિ સર્વ વિભાવરૂપ કર્મસાગરને જેણે જીત્યા તે જિન તે રાગદેવનો

(તત્) = ઉપમેકત, નિશ્ચય વ્યવહાર નય = નિદાય અને વ્યવહાર
 નયને, યથાનિશિ = વિધિ પ્રમાણે, યથાગોચર, મત્ત = પ્રત્યક્ષ કર તત્ = તો, કે
 જેથી, જિનાગમે = જિન પ્રણીત આત્મજ્ઞાનમાં, જિનસચનમાં, જિન
 શાસ્ત્રમાં, જિનસ્ય આચરણે અપિ ચ = અને સ્વરૂપ રમણતા રૂપ કેવળ
 જ્ઞાનમાં, જિનના આચરણમાં, ચારિત્રમાં પણ, પ્રતીતિ સ્વાત્ = શ્રદ્ધા
 ઓળખાણ, અનુભવ થાય ૧૮

તો તે પામ્યે મોહવશે જન હર્ષિત નરભવ સફળ ગણે,
આત્મા દેહ જીહ્વા એ દુર્લભ જ્ઞાનથી ધન્ય ગણુ હું મને. ૬

જગતમા પ્રાયે ઘણા જીવે. યશપ્રાપ્તિ, ધન્વિગ્ય સુખ, અનુકૂળ સ્ત્રી, ધન, પુત્ર, સેવક, અધિકાર, ઉત્તમ નાદન, ગણ, મિત્ર, પંડિતતા, મુદ્ર રૂપ, આદિ સંસારિક પદાર્થોની પ્રાપ્તિ યતાં મોહને વશ હોવાથી આનંદમગ્ન થઈ જઈ તે પ્રાપ્તિમાં જ કૃતકૃત્યતા માને છે. અનુપ્ય લવની તેથી જાણે સફળતા થઈ ગઈ એમ ગણે છે મોહતુ એ જ મહાત્મ્ય છે, કે જે પદાર્થો પર છે, નાશવંત છે, પ્રાપ્તિમા હર્ષ ને વિયોગમાં ક્લેશ કરાવનાર છે, અનૃપ્તિકારક છે, અને અંતરદાહથી નિરંતર બાળનારા છે, પરાધીન છે, તથા પૂર્વમા અનતવાર મજેલા હોવાથી તેમાંનો કોઈ અપૂર્વ નથી, પરતુ ભોગવીને છોડેલા હોવાથી એકંદ્રવત્ તુચ્છ અને દુઃખના રૂપાંતર છે, તેને જ મોહવશ પ્રાણી પોતાના માને છે, અપૂર્વવત્ અને પરમ સુખકર માની તેમા જ કૃતાર્થતા માને છે, આ ભયંકર ભૂલ જ્ઞાની ગુરુના પ્રતાપે હવે હું ન જ કરું ભેદજ્ઞાનને હું સર્વસ્વ માણું છું. એવા નિશ્ચયપૂર્વક મુમુક્ષુજન તો પરમ સુખના ધામરૂપ નિજ નિર્માણ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને દેહ આદિ સર્વ પર પદાર્થથી ભિન્ન જાણી, પરને તજી સ્વાત્મામા સંપૂર્ણ શમાવારૂપ પરમ કૃતકૃત્યતાનું અનન્ય કારણુ જે દુર્લભ ભેદજ્ઞાન તેને પામી પોતાને પરમ ધન્યરૂપ કૃતાર્થરૂપ માને છે ૬

“ ભેદ વિજ્ઞાન જગ્યો જિનકે ઘટ, સિતલ ચિત્ત લયો જિમ ચ દન,
કેલિ કરે સિવ મારગમે, જગમાંહિ જિનેસરકે લઘુનંદન;
સત્ય સ્વરૂપ સદા જિનકે, પ્રગટ્યો અવદાત મિથ્યાત નિક દન,
સાંત દસા તિનકી પહિચાની, કરૈ કર જોરિ બનારસી વંદન ”

—શ્રી બનારસીદાસ

ભેદજ્ઞાનરૂપ ના, અપૂર્વગી, ગોપી અને ગાખાત્, સિદ્ધિદેવે તેમ શરીરમાં, વિષયગોચરિત ભેદજ્ઞાને ૧૮

અનાદિ મગ્ગ પરિમાણમાં ક્રિયાપણ પાત્રનદિ ગમે. એમ અપૂર્વ ભેદજ્ઞાનરૂપ દિગ્ધ ને સાગી આત્મજાની મદાપદ્ય મર્મ કર્મથી રહિત એ પોતાના ૧૯ જ્ઞાનરૂપ ગિદ્ધ્યાનમાં તેમજ શરીરમાં એક મરખુ ગાખાત આયોકન, નિરીત્ય કરે છે ૧૮

મિલિતાનેકવસ્તુના સ્વરૂપં हि पृथक् पृथक् ।
स्पर्शादिभिर्विदग्धेन निःशंकं ज्ञायते यथा ॥ १९ ॥

તથૈવ મિલિતાના હિ શુદ્ધચિદ્દેહકર્મણા ।

અનુભૂત્યા કથં સદ્ભિઃ સ્વરૂપં ન પૃથક્ પૃથક્ ॥૨૦॥ યુગ્મં

ભેગી મળેલી રે વસ્તુ ધાગી છતાં, બિન્નરૂપે ઓળખાય,
પ્રવીણ પુરુષને રે સ્પર્શાદિકથી, જેમ તે બુદ્ધી બ્રહ્માય,
ભેદજ્ઞાને ૨૦ ૧૯

તેમ મળેલાં રે કર્મ, શરીર ને નિર્મળ ચિદ્રૂપ છતાં,
અનુભવથી કેમ ભિન્ન વિભિન્ન તે, મતોને ન જણાય ?
ભેદજ્ઞાને ૨૦ ૨૦ (યુગ્મ)

યથા=જેવી રીતે, વિદગ્ધેન=ચતુર પુરુષ વડે, મિલિતાનેકવસ્તુના સ્વરૂપ=ભેગી મળેલી અનેક વસ્તુઓનું સ્વરૂપ, સ્પર્શાદિભિઃ=સ્પર્શ, વર્ણ, રસ, ગંધ આદિ વડે, પૃથક્ પૃથક્=બુદ્ધ બુદ્ધ, હિ નિશ્ચક=નિશ્ચયે જ્ઞાયતે=જણાય છે, ઓળખાય છે, તથા એવ=તેવી જ રીતે, મિલિતાના=ભેગી મળેલાં: શુદ્ધચિદ્દેહકર્મણા=શુદ્ધ આત્મા અને દેહ, કર્મ આદિ, સ્વરૂપ=સ્વરૂપ, સદ્ભિઃ=સત્પુરુષો વડે, અનુભૂત્યા=અનુભવ વડે, પૃથક્ પૃથક્=ભિન્ન ભિન્ન, કથં ન=કેમ ન જણાય ? ૧૯-૨૦

શુદ્ધ ચિદ્રૂપના ધ્યાનને માટે મોહત્યાગની આવશ્યકતા

અન્યદીયા મદીયાશ્ચ પદાર્થાશ્ચેતનેતરાઃ ।

પત્તેડદર્શિતનં મોહો યતઃ કિંચિન્ન કસ્યચિત્ ॥ ૧ ॥

સદ્ગુરુ શ્રોત્રીય બ્રહ્મનિષ્ઠ પદ મેવાથી ગુદ્ધ જ્ઞાન થશે—એ દેશી

જડ ચેતનરૂપ સર્વ પદાર્થો, એ મારા કે અન્યતણા;
એવું ચિંતન મોહમાત્ર છે, જહાં કોઈનું કિંચિત્ ના. ૧

નિજ નિર્માળ ચિદ્રૂપ સિવાય સંસારમાં સર્વ જડ ચેતન
પદાર્થોમાંના કોઈપણ પદાર્થ અદ્ય પણ પોતાના નથી. કદીપણ
પોતાના થયા નથી, થવાના નથી, તેવી જ રીતે અન્યના પણ નથી
છતાં આત્મા ચિંતવે છે કે આ મારા છે. આ બીજાના છે. આ
અનાદિની બૂલ તે મોહ છે. ૧

દત્તો માનોડપમાનો મે જલ્પિતા કીર્તિરુજ્જ્વલા ।

અનુજ્જ્વલાપકીર્તિર્વા મોહસ્તેનેતિ ચિત્તનં ॥ ૨ ॥

એતે=આ, ચેતનેતરા પદાર્થા=ચેતન તથા જડ પદાર્થો, મદીયા=
મારા, અન્યદીયા=અન્યના (છે), અદઃ ચિત્તનં=આ ચિંતન
તે, મોહો=મોહ છે, યત=કારણ કે, કિંચિત્=કંઈપણ કસ્યચિત્ ન=
કોઈનુંય નથી ૧

તેન=તેનાથી, મે=મને, માન અપમાન વા દત્ત=માન કે અપમાન
માથુ, મે ઉજ્જ્વળ કીર્તિ અનુજ્જ્વળ અપકીર્તિ વા જલ્પિતા=મારો
ઉન્નતવળ યશ અથવા અનુન્નતવળ મહીન અપયશ બોલાયો, इति=
એમ, ચિત્તનં=ચિંતન થાય છે, તે, મોહો=મોહ છે ૨

સહાય લઉં ? કોની પાસે જાઉં ? કોનું શરણુ લઉં ? શું કરું ?
ધર્ત્યાદિ આવી સર્વ ચિંતનના તે મોહ છે.

ચેતનાચેતને રાગો દ્વેષો મિથ્યામતિર્મમ ।

મોહરૂપમિદં સર્વં ચિદ્રૂપોઽહં હિ કેવલઃ ॥ ૪ ॥

જડ ચેતનરૂપ સર્વ અન્યમાં રાગદ્વેષ મિથ્યામતિ તે,
એ સૌ મોહરૂપ હું કેવલ ચિદ્રૂપ તેથી સ્મરું અતિ તે. ૪

સંસારમાં મુખ્ય એવા ચેતન અને અચેતન એમ બે પ્રકારના
પદાર્થો છે તેમાં ઇષ્ટ અનિષ્ટ બુદ્ધિથી, ઇષ્ટમાં રાગ અને અનિષ્ટમાં
દ્વેષ થાય છે આ ભારી બુદ્ધિ બૂલભરેલી છે. તે ભ્રમરૂપ બુદ્ધિને જ
મિથ્યાત્વ કે મોહ કહેવાય છે. સદ્બુદ્ધિ થતા યથાર્થ મારું સ્વરૂપ કેવું
છે તે સમજાય છે. હું તો કેવલ ચેતન્ય સ્વરૂપ આત્મા છું. અન્ય હું
નથી. અન્ય મારું નથી તો અન્યમાં રાગદ્વેષનું મારે શું પ્રયોજન
છે ? ૪

દેહોઽહં મે સ વા કર્મોદયોઽહં વાપ્યસૌ મમ ।

કલત્રાદિરહં વા મે મોહોઽદ્યજ્ઞિનનં કિલ ॥ ૫ ॥

ચેતનાચેતને=ચેતનઅચેતન પદાર્થોમાં, રાગ દ્વેષ=રાગ, દ્વેષ, મમ
મિથ્યામતિ=ભારી મિથ્યા મતિ છે, ઇદં સર્વં મોહરૂપ=એ સર્વ મોહરૂપ
સ્વરૂપ છે, અહં હિ કેવલ ચિદ્રૂપ=હું કેવલ ચિદ્રૂપ જ છું ૪

અદેહો=હું દેહ છું, વા મ મે=અથવા તે મારો છે; અહં કર્મોદય=
કર્મનો ઉત્પત્તિ છું છું, વા અમૌ અપિ મમ=અથવા તે પણ મારો છે,
કલત્રાદિ અત્ર વા મે=ત્રી આદિ હું છું અથવા મારાં છે, અદઃ
ચિન્તન=આ (આનું) ચિંતન, મોહ કિલ=ખરેખર મોહ છે ૫

તસ્યાઃ કિં મમ વર્ણનેન સતતં કિં નિરનેનૈવ ચ

ચિદ્રૂપસ્ય શરીરકર્મજનિતાઽન્યસ્યાપ્યહો તત્ત્વતઃ ॥ ૮ ॥

અશુભ કર્મકૃત સાત ધાતુમય મલભાજન દુર્ગંધ ભયું
આ તન, તેનું વર્ણન સૌએ સ્વાર્થકાળ સ્વેચ્છિત કર્યું;
તે વર્ણન સ્તુતિ કે નિન્દાનું, કાંઈ પ્રયોજન શું મારે ?
શરીર કર્મકૃત સર્વ વિકારો, જડ, મુજ ચિદ્રૂપ ભિન્ન ખરે. ૮

આ શરીર દુર્ગંધમય છે વિષ્ટા મૂત્ર આદિ મલતુ સ્થાન છે
અશુભકર્મવશે મળ્લ માંસ રક્ત વીર્ય, આદિ અશુભિમય સાત
ધાતુઓનું બનેલું છે સર્વ મનુષ્યોએ તેનું નામ, વર્ણન પ્રશંસા આદિ
માત્ર સ્વસંતોષને અર્થે પોતપોતાની કલ્પનાએ કરેલ છે પરંતુ મારે
વખતોવખત એની પ્રશંસા કે નિંદાનું શું કામ છે ? કારણ કે હું તો
તત્ત્વથી નિશ્ચયનયથી જોતા, તે જડ એવા શરીર કર્મ અને તેથી થતા
વિકારોથી રહિત આશ્ચર્યકારક એવા શુદ્ધ ચિદ્રૂપ સહજ આત્મસ્વરૂપ
છું ૮

અગ=શરીર, દુર્ગંધ=દુર્ગંધવાળું, મલભાજન=મલતુ સ્થાન; ધાતુમિ
કુવિધિના=સાત ધાતુઓ વડે દુર્દૈવે (અશુભ કર્મે), નિષ્પાદિત=રચેલું
(છે) અચિલૈ જનૈ=સર્વ જનો વડે, તસ્ય આશ્રયા=તેનું નામ વર્ણન,
પ્રશંસા, નિજાર્થમ્=પોતપોતાના સંતોષ માટે, સ્વેચ્છયા=પોતપોતાના
સ્વછંદે-કલ્પનાએ ધર્યા પ્રમાણે, ધૃતા=કરાઈ છે અપિ અહો=પણ અહો!
તત્ત્વતઃ=તત્ત્વદષ્ટિથી, નિશ્ચયનયથી, શરીરકર્મજનિતાઽન્યસ્ય=શરીર કર્મ
અને તેનાથી થતા સર્વ વિકારોથી ભિન્ન, મમ ચિદ્રૂપસ્ય=ચિદ્રૂપ એવા
મને, તસ્યા=તે નામનું, પ્રશંસાનું, સતત=સતત, વર્ણનેન નિરનેનૈવ ચ
કિં=વર્ણનથી અને નિંદાથી શું પ્રયોજન છે ? ૮

અંતર્યામી કહે છે કે આત્મકલ્યાણની ધ્યેય જોને નથી એવા મોહવશ પ્રાણીઓ જો લૌકિક પ્રવૃત્તિમાં જ વૃથા કાળ વ્યતીત કરી નાખતા હોય તો ભલે તેમ કરે, તેમને તેમ કરવામાં કોઈ મોક તેમ નથી, પરંતુ આત્મશ્રેય શોધક સત જિજ્ઞાસુ જનોએ તો હવે લૌકિક કાર્યોમાં જ ખોટી થઈ રહીને અપૂર્વ આત્મહિત પ્રાપ્ત કરવામાં પ્રમાદ કર્તવ્ય નથી

“પ્રમાદના અવકાશયોગે જ્ઞાનીને પણ અશે વ્યામોહ થવાનો સભવ જે સંસારથી કહ્યો છે, તે સંસારમાં સાધારણ જીવે રહીને તેનો વ્યવસાય લૌકિક ભાવે કરીને આત્મહિત ધ્યેય જીવે એ નહિ બનવા જેવું જ કાર્ય છે કેમકે લૌકિક ભાવ આડે આત્માને નિવૃત્તિ ન્યા નથી આવતી ત્યાં હિત વિચારણા ખીજી રીતે થતી સભવતી નથી. એકની નિવૃત્તિ તો ખીજાનું પરિણામ થવું સભવે છે અહિનહેતુ એવો સંસાર સત્યધી પ્રસંગ, લૌકિકભાવ, લોકચેષ્ટા એ સૌની સલાહ જેમ બને તેમ જતી કરીને તેને સક્ષેપીને આત્મહિતને અવકાશ આપવો ઘટે છે”

— શ્રીમદ્ રાજવ્યક્ત

“વધાડે શું લખીએ ? જેટલી પોતાની શક્તિ હોય, તે સર્વ શક્તિથી એક લક્ષ રાખીને, લૌકિક અભિનિવેશને સક્ષેપ કરીને, કંઈ પણ અપૂર્વ નિરાવરણપણુ દેખાતું નથી માટે સમગ્રનાનું માત્ર અભિ-માન છે એમ જીવને સમજવીને, જે પ્રકારે જીવ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રને વિશે સતત ગ્રન્થિત થાય તેજ કરવામાં વૃત્તિ જોડવી, અને રાગ દ્વિવસ તે જ ચિંતામાં પ્રવર્તવું એ જ વિચારવાનું જીવનું કર્તવ્ય છે. અને તેને માટે સત્સંગ, સત્સાત્ર અને સરળતાદિ નિજ ગુણો ઉપ-કારભૂત છે, એમ વિચારીને તેનો આત્મય કરવો યોગ્ય છે ન્યા મુખી લૌકિક અભિનિવેશ, એટલે ધ્યાન લેણું, તૃષ્ણા, દૈનિક માન, કળા બનિ આદિ સત્યધી મોહ કે વિશેષત્વ માનવું હોય, તે વાત ન જોડવી હોય, પોતાની ભુદ્ધિએ-સ્વેચ્છાએ, -અમુક ગતિદિને આપત

૧૨૨ મનિને લાગે એમ થયે જાણી ગયા ત્યાં તે જાણી નહીં પામે
આવી પણ પ્રસન્નતા અર્થ મળે નમસ્કાર કરી જનમાં જાણી ગયો

ત્યાર પછી મનિના આશા પ્રમાણે જાણી પશ્ચિમ ગમ્યએ
પરિજન મલિન નહીં ભક્તિભાવે રસ કરી પૂજ્ય કે ન મગાવે!
આશ્ચર્ય છે કે એ દાથી બંધનને તોડી મુક્ત થયો

ત્યારે મુનિએ કયુ કે હે ગમ્યન! દાથીએ એ બંધન તોડ્યું
તેમા કદાચ આશ્ચર્ય નથી રસેદના મદમ બંધનો તોડ્યા અનિચ્છનિ
દુષ્કર છે એવેદનપુથી હું ત્યાર વર્ણવી બધાએ હતો તે બંધન મે
તોડ્યા તેના દિસાએ દાથીના એ જાણ બંધન તે બંધન નહોતો

આમ ઉત્તમ અસંગ નિર્મોહી નરના દર્શન પણ સામાને મુક્તિ
પ્રેરક બને છે ૧૧

શ્રદ્ધાનાં પુસ્તકાનાં જિનમયનમઠાતેનિવાસ્યાદિકાનાં
કોર્તેરક્ષાર્થકાનાં ભુવિ જટિતિ જનો રક્ષણે વ્યગ્રચિત્ત' ।
યસ્તસ્ય ક્વાત્મચિત્તા ક્વ ચ વિશદમતિઃ શુદ્ધચિદ્રૂપકાક્ષિઃ
ક્વ સ્યાત્સૌરવ્ય નિજોત્થં ક્વ ચ મનસિ વિચિત્યેતિ કુર્વન્તુ યત્ન ॥૧૨॥

ભુવિ=જગતમાં, શ્રદ્ધાના=શ્રાવક, સ્વામીવત્સલ, સંઘ સમુદાયના,
પુસ્તકાના=પુસ્તકોના, જિનમયનમઠાતેનિવાસ્યાદિકાના=જિન મંદિર, મઠ,
અ તેવાસી શિષ્ય આદિના, કોર્તેરક્ષાર્થકાના=કીર્તિની રક્ષાના હેતુના,
રક્ષણે=રક્ષણ કરવામાં, યં જનઃ=જે લોક, મનુષ્યો, જટિતિ=શીઘ્ર, વ્યગ્ર-
ચિત્ત=અચ્ચક્ષિત મનવાળા હોય છે, તસ્ય=તેને, આત્મચિત્તા ક્વ=આત્મ-
ચિત્તન, આત્મ વિચાર શોધન કયાથી? ક્વ ચ વિશદમતિ=અને નિર્ભળ
મતિ કયાથી હોય? શુદ્ધચિદ્રૂપકાક્ષિ ક્વ સ્યાત્=શુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિ
કયાથી થાય? ક્વ ચ નિજોત્થં સૌરવ્ય=અને આત્માથી ઉત્પન્ન થતું
(આત્મિક) સુખ પણ કયાથી હોય? इति मनसि विचिन्त्य=એમ
મનમાં વિશેષ વિચારીને, યત્ન કુર્વન્તુ=યત્ન, પુરુષાર્થ કરે ૧૨

વસતતિવ્રજા ૭૬ :-

રે મોહ ને સકલ મોહજનિત કામો !
સાથે સમસ્ત તણ સંગ હવે વિરામો;
ચિદ્રૂપ નિર્મલ તાણું શુચિ ધ્યાન ધારો,
સૌ અન્ય સંગતિ તણ નિજ કાર્ય સારો. ૨૨

શુદ્ધ ચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિના અભિલાષી એવા હે મુમુક્ષુ ભગ્યો,
પરમાં અહં મમત્વરૂપ મોહ, તેથી ઉત્પન્ન થતાં સર્વ કાર્ય અને
સગપ્રસગને નમે તણ દો, પર દ્રવ્ય અને પરભાવરૂપ સર્વ બાહ્ય અને
અભ્યંતર સગને તણને એક નિજ નિર્મલ ચિદ્રૂપનું પરમ વિગુહિત
ઉત્તમ ધ્યાન કરો તેના કારણરૂપ રમરણ, ચિંતવન, ભાવનામાં જ
અદર્શિત નિરંતર તત્પર રહો, અને અસત્સગનો ત્યાગ કરો. ૨૨

“ આલભાયી રહિત નહીં સ્વધર્મ સંચય નાંદિ,
નથી નિવૃત્તિ નિર્મળપણે અન્ય ધર્મની કાંઈ ”

—શ્રીમદ્ રાજયજ્ઞ

આ પ્રમાણે મોહાભિલાષી ભટ્ટારક શ્રીજાનબુજાગુ વિરચિત તત્ત્વજ્ઞાન
તત્ત્વગિણીના શુદ્ધ ચિદ્રૂપના ધ્યાન માટે મોહત્યાગની આવશ્યકતાનું
વર્ણન કરનાર નામો અખ્યાય સમાપ્ત થયો.

ચિંતનં નિરહંકારો મેદવિજ્ઞાનિનામિતિ ।

સ પદ્ય શુદ્ધચિદ્રૂપલઘ્વયે કારણં પરં ॥ ૬ ॥ સુમં ॥

શરીર નહીં હું કર્મ નહીં હું ના હું દિગ્ અદિગ્ મનુષ્ય,
સ્થૂળ કૃશ પણ હું નહિ કિંતુ ચિદ્રૂપ લઘ્વય હું પ્રગટ,
ગિતન નિરહ કાર ગણ્ય એ ભેદજ્ઞાનીનું ભૂષણ જાણ,
તે જ શુદ્ધ ચિદ્રૂપ લઘ્વયનું કારણ શ્રેષ્ઠ લક્ષો વિદ્વાન ૫-૬

હે તે " નહિ, કર્મ તે હું નહિ, હું મનુષ્ય નથી " બાબત
નથી, નેપાદિ નથી, તેમજ સ્થૂળ પણ હું નહિ, કૃશ પણ હું નહિ
પરંતુ " હું પૈતૃત્યરૂપ જ્ઞાણીઓ આત્મા છું " એવી દેવ આદિથી
મિત આત્માને જોળણનાર, અનુભવનાર, ભેદજ્ઞાનીઓની જે ગિતના
તે નિરહ કાર બાબત કહેતા છે આત્માની જોળણ અને અન કારના
અભાવના આ નિરહ કાર ભેદ બાબત શુદ્ધ ચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિ અપાપના
મા અત્યંત કારણ છે ૫-૬

મમંત્ર યે પ્રકૃર્વંતિ પરઘમ્વુષુ મોદિનઃ ।

અદનિદ્રાપર્મપ્રાપ્તિસ્તેષાં સ્વપ્નેડપિ નો મયેન્ ॥ ૭ ॥

નિર્મમતાથી ગિદ્ગપ પ્રાપ્તિ પામ્યા પૂર્વે બહુ મનિમાન,
તેથી નિર્મમતા ચિંતવવા ઘણું દાણ આત્મર્થી દેખ્યાન ૧૦

પ્રસાવત જાતી પુરુષોને નિર્મમતાથી ચિદ્ગપની પ્રાપ્તિ થઈ છે,
માટે તે શુદ્ધ સ્વરૂપના અર્થી જનોએ તે જ એક નિર્મમતાને દાણે
ક્ષણે, વારવાર ચિંતવવી ૧૦

શુભાશુભાનિ કર્માણિ ન મે દેહોઽપિ નો મમ ।

પિતા માતા સ્વસા ભ્રાતા ન મે જાયાત્મજાત્મજઃ ॥ ૧૧ ॥

ગૌરશ્વો ગજો રા ચિરાપણં મંદિરં ન મે ।

પૂરાજા મે ન દેશો નિર્મમત્વમિતિ ચિંતનં ॥ ૧૨ ॥ શુભં ॥

કર્મ શુભાશુભ તે નહિ મારા, શરીર પણ નહિ મારું કાઈ,
માત પિતા કે ભગિની ભ્રાતા, સ્ત્રીપુત્રાદિ મારાં નાંહિ,
ગાય અશ્વ અજ ગજ ધન પક્ષી દુકાન મંદિર નહિ મુજ ધામ,
દેશ નગર નૃપ પણ મારા નહિ નિર્મમત્વ ચિંતન એ પામ ૧૧ ૧૨

શુભ અને અશુભ કર્મો તે મારા નહિ, દેહ પણ મારો નહિ,
પિતા, માતા, બહેન, ભાઈ સ્ત્રી પુત્ર પુત્રી કાઈ મારા નહિ; ગાય,
અશ્વ, ગજ, ધન, પક્ષી, દુકાન, મંદિર, મુકામ કાઈ મારા નહિ, નગર
નૃપ અને દેશ એ કાઈ મારા નથી. એમ ચિંતવન તે નિર્મમત્વ છે ૧૧-૧૨

શુભાશુભાનિકર્માણિ ન મે=શુભાશુભ કર્મો મારા નથી, દેહોઽપિ ન મે=
શરીર પણ મારું નથી, પિતા માતા સ્વસા ભ્રાતા જાયા આત્મજા આત્મજ
ન મે=પિતા, માતા, બહેન, ભાઈ, સ્ત્રી પુત્રી, પુત્ર મારા નથી ૧૧

ગૌ=ગાય, અશ્વ=અશ્વ, ગજ=હાથી, રા=ધન, વિ=પક્ષી, આપણ=
દુકાન, બગીચા, મંદિર=મંદિર, ન મે=મારા નથી, પૂ=નગર, રાજા=રાજા,
દેશ=દેશ, ન મે=મારા નથી इति ચિંતન=એવું ચિંતવન, નિર્મમત્વ=
નિર્મમત્વ છે ૧૨

યાતા યે યાંતિ યાસ્યંતિ મદંતા મોક્ષમવ્યયં ।

નિર્મમત્વેન તે તસ્માન્નિર્મમત્ત્વં વિચિંતયેત્ ॥ ૧૧ ॥

નિર્મમત્વે તપોઽપિ સ્યાદુત્તમં પચમં વ્રતં ।

ધમોઽપિ પરમસ્તસ્માન્નિર્મમત્ત્વં વિચિંતયેત્ ॥ ૧૨ ॥

પામ્યા અવ્યય મુક્તિ, પામે, વળી પામશે મુનિ ત્રિકાળ;

તે સૌ નિર્મમતાથી, માટે નિર્મમતા-ચિંતન ઉર ધાર.

નિર્મમતાથી તપ ને પચમ વ્રત પરિગ્રહ ત્યાગ ઉદાર;

પરમ ધર્મ પણ પ્રગટે માટે નિર્મમતા-ચિંતન ઉર ધાર. ૧૫-૧૬

જે મુનિગણ મુક્તિ ગયા છે, જાય છે, અને ભવિષ્યમા જશે તે સર્વ એક નિર્મમત્વના ચિંતનથી જ, માટે મોક્ષલિંગાપીઞ્જોએ આ નિર્મમત્વનું જ ચિંતન કરવું યોગ્ય છે.

પર પદાર્થો ઉપરની મમતા દૂર થવાથી તેની પ્રાપ્તિની ધૃષ્ટિ દૂર થાય છે. તેથી ધૃષ્ટાનિરોધરૂપ પરમ તપ પણ નિર્મમતાથી જ થાય છે તેમજ અતરંગ અને બાહ્ય સર્વ સંગમાંથી મમત્વ છૂટી જતા તેનો સહેજે ત્યાગ થાય છે તેથી પરિગ્રહ ત્યાગરૂપ ઉત્તમ પચમ વ્રત પણ આ નિર્મમત્વથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. પર દ્રવ્ય અને પર ભાવનો ત્યાગ થવાથી અખંડ આત્મરમણતારૂપ અનંત જ્ઞાન આદિ

યે મદંતાઃ=જે મુનિઓ, અવ્યય મોક્ષ=અવ્યય મોક્ષને, યાતા=ગયા છે પામ્યા છે, યાંતિ=પામે છે, યાસ્યંતિ=પામશે, નિર્મમત્ત્વેન=તેઓ નિર્મમત્વથી, તસ્માત્=તે માટે, નિર્મમત્ત્વં વિચિંતયેત્=નિર્મમતાને અત્યંત ચિંતવવી ૧૫

નિર્મમત્ત્વે=નિર્મમતામાં, ઉત્તમ તપ પચમ વ્રત અપિ સ્યાત્=ઉત્તમ તપ અને પચમ નિ પરિગ્રહ વ્રત પણ આવી જશે, પરમઃ ધર્મો અપિ=તેમજ પરમ ધર્મ, તસ્માત્=માટે, નિર્મમત્ત્વં=નિર્મમત્વને, વિચિંતયેત્=અહુ બહુ વિશેષ પ્રકારે ચિંતવવું ૧૬

નિર્મમત્વ ચિત્તથી નવા કર્મનું આગમન (આસન) થતું નથી
અગમ કર્મોત્તો પપ્પ થતો નથી અસયમમા પ્રાણિ થતી નથી મને
નિર્મમતા જે ચિત્તથી થોડી છે

નિર્મમતા ચિત્તરામા દાનિ કહી નથી અને જામ અપૂર્ણ છે
તે જણાવે છે ૧૮

સદ્વૃદ્ધિર્જાનમાન પ્રાણી નિર્મમત્વેન સંગમી ।
તપસ્વી ચ મતેન્ તસ્માન્નિર્મમતા વિચિન્તયેન્ ॥ ૧૯ ॥
માતૃપિતૃભયો દોષા નશ્યન્તિ નિર્મમત્વતઃ ।
માતૃપિતૃભયત તસ્માન્નિર્મમત્વં વિચિન્તયેન્ ॥ ૨૦ ॥

નિર્મમતાથી વ્યવહારિને જાણી સપડી જાય થાય
તપ્પણની પાસેથી નિર્મમતા વિચિન્તયેન્
માતૃપિતૃભયો દોષા નશ્યન્તિ નિર્મમત્વતઃ
માતૃપિતૃભયત તસ્માન્નિર્મમત્વં વિચિન્તયેન્ ૨૦ ॥

નિર્મળ ભાવનામાં, આત્મભાવનામાં જનન થાય છે તે સત્ત્વ શુદ્ધ ચિદ્રૂપના ધ્યાનને પામીને કૃતાર્થ થાય છે

“શ્રી સદ્ગુરુએ કહ્યો છે એના નિર્ગમ માર્ગનો મહાગ આશ્ચર્ય રહ્યો. હું દેવાદિ સ્વરૂપ નથી અને દેવ સ્ત્રી પુનાદિ કોઈ પણ મારાં નથી. શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ અગ્નિનાશી એવો હું આત્મા છું એમ આત્મભાવના કરતાં રાગદ્વેષનો હાથ થાય. ૨૧

“આત્મ ભાવના ભાવતાં શુદ્ધ લહેકેવળ જ્ઞાન રે.”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

અહ મમેતિ મન્ત્રોડય મોહસ્ય જગદાન્યકૃત્ ।

અયમેવ હિ નચ્પૂર્વં પ્રતિમન્ત્રોડપિ મોહજિત્ ॥

“હું અને મારું’ એ મોહરાજનો મન્ત્ર છે તે જગતને આધળું કરનાર છે અને નકારપૂર્વક આજ વિરોધી મન્ત્ર પણ છે કે જે મોહને છતનાર છે ”

—જ્ઞાનસાર

આ પ્રમાણે મોક્ષાભિલાષી ભટ્ટારક શ્રી જ્ઞાનશૂપળ નિર્મિત તત્ત્વ-જ્ઞાન તરંગિણીમાં શુદ્ધ ચિદ્રૂપના ધ્યાન માટે અહંકાર મમકારના ત્યાગને દર્શાવનાર દશમો અધ્યાય સમાપ્ત થયો

આ સંસારમાં શાંત ચિત્તવાળા, વિદ્વાન યમવાળા, નિયમવાળા, બલવાળા, ત્યાગવાળા, દાન કરનાર, ધનવાળા, ચારિત્રવાન, ઉત્તમ વક્તા શીનવાન, તપ પૂજા સ્તુતિ અને નમસ્કાર આદિ કરવાવાળા, મૌન ધારણ કરનાર, શાસ્ત્રોને ધણું શ્રવણ કરનાર, અકૃતદંતી, બ્યસન અને ધ્વનિયોને છૂતનાર, ઉપમર્ગોના સમૂહને છૂતવામાં ધીરવીર, પરિગ્રહથી રહિત અને અનેક શિષ્ય આદિ ક્ષત્રાઓમાં કુશળ એવા અસંખ્યાત મનુષ્યો છે, પરંતુ શુદ્ધ ચિદ્રૂપના સ્વરૂપમાં અનુરક્ત તે કોઈ એક વિરલ, અદ્ય માત્ર છે ૧

ये चैत्यालयचैत्यदानमहसद्वात्रा कृतौ कौशला
नानाशास्त्रविदः परीषद्वहसद्वा रक्ताः परोपकृतौ ।

निःसंगाश्च तपस्विनोपि बहवस्ते संति ते दुर्लभाः
रागद्वेषविमोहवर्जनपराश्चित्तत्वलीनाश्च ये ॥ २ ॥

મદિર પ્રતિમા સ્થાપન તીરથ યાત્રા દાન પ્રવીણાજી,
ધણા શાસ્ત્રના જ્ઞાતા પરિપક્વજી પરહિતમા લીનાજી,
ધણા હીસે નિઃસંગી તપસ્વી પણ કેા વિરલ વિલીનાજી,
રાગદ્વેષ વિમોહ વર્જને, નિજ ચિદ્રૂપ તત્ત્વીનાજી ૨

ये=येઓ, चैत्यालयचैत्यदानमहसद्वात्राकृतौ=देवमंदिर, प्रतिमा,
दान, उत्सव, तीर्थयात्रा आदि कर्माभा, कौशला=प्रवीण છે, नाना
शास्त्रविदः=अनेक शास्त्रોને જાણનારાઓ, परीषद्वहसद्वा=परિષદ સભા
કરના અમર્યા, परोपकारकृतौ रक्ताः=परोपकारना काममा रत, निमंगा=
संग, परिग्रह रहित, न=अने, तपस्विन अपि=तपस्वीઓ પણ છે,
ते बहव मन्ति=ते ધણા છે, ये न=अने ये, रागद्वेषविमोहवर्जनाः=
रागद्वेष અને मोहने नश्वामा कृशण થયેલા, चित्तर तत्त्वलीना न
अने आत्मतत्त्वमा लीन, ते दुर्लभा=ते દુર્લભ છે ૨

ગણકચિકિત્સકતાર્કિકપૌરાણિકવાસ્તુશબ્દશાસ્ત્રજ્ઞાઃ ।
સંગીતાદિપુ નિપુણાઃ સુલભા ન હિ તત્ત્વવેત્તારઃ ॥ ૩ ॥

સૂરૂપવલ્લાવળ્યધનાપત્યગુણાન્વિતાઃ ।
ગાંભીર્યધૈર્યઘૌરેયાઃ સંત્યસંખ્યા ન ચિદ્રતાઃ ॥ ૪ ॥

ન્યોતિધી, વૈદ્યક, ન્યાય, પુરાણો, શબ્દશાસ્ત્ર વિખ્યાતાજી,
સંગીત કે વિજ્ઞાન નિપુણ બહુ, વિરલ તત્ત્વના જ્ઞાતાજી. ૩
સુંદર રૂપ લાવણ્ય કનક બલ અપત્ય ગુણગણયુક્તાજી,
ધીર વીર ગંભીર ઘણાંયે, પણ નહિ ચિદ્રૂપ રકતાજી. ૪

ધર મકાન આદિ બાંધકામને જાણનાર ઇજનેર, ન્યોતિધી, વૈદ્ય,
નૈયાયિક, પુરાણોના જ્ઞાતા, પદાર્થવિજ્ઞાની, વ્યાકરણ શાસ્ત્રના જાણકાર
અને સંગીત આદિ કલાઓમાં નિપુણ એવા તો જગતમાં ન્યા લા
મળી જાય તેવા અત્યંત મુશ્કેલ છે માત્ર તત્ત્વવેત્તા, આત્મજ્ઞાની
મહાપુરુષ અત્યંત દુર્લભ છે

તેવી જ રીતે સુંદર રૂપ, લાવણ્ય, બળ, ધન, પુત્ર અને સદ્ગુણયુક્ત

ગણકચિકિત્સકતાર્કિકપૌરાણિકવાસ્તુશબ્દશાસ્ત્રજ્ઞા = ગણક = ગણિત-
શાસ્ત્રી, જોડી, ચિકિત્સક = વૈદ્ય, તાર્કિક = નૈયાયિક, તર્કશાસ્ત્ર જાણનાર,
પૌરાણિક = પુરાણજ્ઞ, વાસ્તુશાસ્ત્રજ્ઞ = પદાર્થજ્ઞાન જાણનાર, ઇજનેર ધર
આદિ બાંધકામને જાણનાર, શબ્દશાસ્ત્રજ્ઞા = વ્યાકરણશાસ્ત્ર જાણનાર,
સંગીતાદિપુ = સંગીતાદિમાં, નિપુણા = નિપુણ, સુલભા = મળવા સહેલ છે;
ન હિ તત્ત્વવેત્તાર = પરંતુ તત્ત્વજ્ઞો મળવા મુશ્કેલ નથી ૩

સૂરૂપવલ્લાવળ્યધનાપત્યગુણાન્વિતા = સારું રૂપ, બલ, લાવણ્ય, ધન,
સંતાન, ગુણ આદિ યુક્ત એવા, ગાંભીર્યધૈર્યઘૌરેયા = ગાંભીર્ય ધીરજ
ધરવા સમર્થ એવા, ઘૌરેય = ભાર વહેનાર, વૃષભ સમાન શ્રેઠ, અસંખ્યા
સન્તિ = અસંખ્ય છે; પણ ચિદ્રતા. ન = આત્મસ્વરૂપમાં રક્ત ઘણા નથી ૪

અસ્મિન્ ક્ષેત્રેઽધુના સંતિ વિરલા જૈનપાશ્વિકાઃ ।
 સમ્યક્ત્વસહિતાસ્તત્ર તત્રાણુવતત્રારિણઃ ॥ ૧૬ ॥
 મહાવ્રતધરા ધીરાઃ સંતિ સાત્યંતદુર્લભાઃ ।
 તત્ત્વાતત્ત્વવિદસ્તેષુ ચિદ્રક્તોત્ત્યતદુર્લભઃ ॥ ૧૭ ॥

આ ક્ષેત્રે આજે છે કેાઈક પાશ્વિક જૈનો વિરલાજી;
 સદ્દૃષ્ટિ ત્યાં વિરલા, તેમાં અણુવ્રતધારી વિરલાજી. ૧૬
 તેમાં અતિ દુર્લભ તો મહાવ્રતધારી ધીર વિરલાજી;
 દુર્લભ તત્ત્વાતત્ત્વ વિજ્ઞાની, અતિ દુર્લભ ચિદ્રક્તાજી ૧૭

રાગદ્વેષ અજ્ઞાન આદિ અંતર શત્રુને જેણે જીત્યા તે જિન,
 ભગવાન સર્વજ વીતરાગ તેમનો બોધેલો ગુદ્ધ આત્મપ્રાપ્તિનો માર્ગ તે
 આત્મિક ધર્મ, જૈન ધર્મ.

“ ઘટ ઘટ અતર જિન વમે, ઘટ ઘટ અતર જૈન,
 મત મદિરાકે પાનમે, મતવારા સમજૈ ન ”

—શ્રી બનારસીદાસ

“ જિન સોહી હૈ આતમા અન્ય હોઈસો કર્મ;
 કર્મ કટે મો જિન બચન તત્ત્વગ્યાનિકો મર્મ ”

અસ્મિન્ ક્ષેત્રે=આ ક્ષેત્રે, અધુના=હમણા, જૈનપાશ્વિકા=જૈન માર્ગ
 સત્ય છે એવા નિશ્ચયપૂર્વક પક્ષ કરનાર, વિરલા સન્તિ=થોડા છે.
 તત્ર=ત્યાં, સમ્યક્ત્વસહિતા=સમ્યક્ત્વ સહિત થોડા છે તત્ર અણુવ્રતધારિણ=
 તેમાં ગૃહસ્થના અણુવ્રત ધરનાર થોડા છે તેના કરતાં પણ, મહાવ્રતધરા=
 પાંચ મહાવ્રતને ધરનારા, ધીરા=ધીર, અત્યંતદુર્લભા સન્તિ=અત્યંત
 દુર્લભ છે, તેષુ=તેઓમાં પણ, તત્ત્વાતત્ત્વવિદઃ=તત્ત્વ અને અતત્ત્વને
 બાણુનાર બહુશ્રુત જાની દુર્લભ છે, તેષુ=તેઓમાં પણ, ચિદ્રક્ત
 અત્યંત દુર્લભ.=ચિદ્રૂપમાં રક્ત અત્યંત દુર્લભ છે ૧૬-૧૭

કેવળ સંસાર દુઃખ જ ઉપાર્જન કરી કેવા નિર્થક કામોમાં ખેટી થઈ રહ્યો છે તે હવે જણાવે છે. ૨૦-૨૧

દશ્યંતે ગંધનાદાવનુજસુતસુતામીરુપિત્રવિકાસુ

ગ્રામે ગેહે સ્વભોગે નગનગરસ્થગે વાહને રાજકાર્યે ।

આહાર્યેઽગે વનાદૌ વ્યસનકૃપિમુલ્લે કૃપવાપીતઙાગે

રક્તાશ્ચ પ્રેયણાદૌ યશસિ પશુગણે શુદ્ધચિદ્રૂપકે ન ॥૨૨॥

દિસે રક્ત ઘણા બધા જગમા વિષય વાસના ગધેજી,

લઘુ બ્રાતા સુત સુતા વનિતા માતપિતા સંબધેજી;

ગ્રામ ધામ ને ગગન વિહારે, પર્વત પક્ષી નગરેજી,

રાજકાર્ય વન વાહનમાં વળી ખાનપાન કે શરીરેજી,

વ્યસન-રંગ વાણિજ્ય કૃષિ કે કૂવા વાવ તલાવેજી.

પશુ યશ રક્ષામા રાત્ર્યા ત્યા ચિદ્રૂપે ચિત્ત ન લાવેજી ૨૨

આ સંસારમા કોઈ તો પચેન્દ્રિયના વિષયો જેવા કે અત્તર તેલ
આદિ સુગંધી પદાર્થોમા આસક્ત થઈ આનંદિત થતા જણાય છે,

ગંધનાદૌ=સુગંધી પદાર્થો આદિમા, અનુજસુતસુતામીરુપિત્રવિકાસુ=
નાનો ભાઈ, પુત્ર, પુત્રી, (ભીન્ન=જૂની) જૂની, પિતા તથા માતામા,
ગ્રામે=ગામમા, ગેહે=ઘરમા, સ્વભોગે=ઇન્દ્રિયના વિષયભોગમા, વિદ્યાધર
વિમાનમા, ગગનવિહારમા, નગનગરસ્થગે=પર્વત, નગર, પક્ષીમા, વાહને=
વાહનમા, રાજકાર્યે=રાજ્યમેવા, નૌકરીમા, આહાર્યે=ખાનપાન આદિ
પદાર્થોમા, અગે=શરીરમા, વનાદૌ=વન આદિમા, વ્યસનકૃપિમુલ્લે=વ્યસન,
ખેતી આદિમા, કૃપવાપીતઙાગે=કૂવા વાવ તલાવમા. પ્રેયણાદૌ=ધંધા દલાડી,
સંદેશાદિમોકલવામા, યશસિ=યશમા, ચ=અને, પશુગણે=પશુના સમૂહમા,
રક્તાદશ્યંતે=રાત્રી રહેલા દેખાય છે, ન શુદ્ધચિદ્રૂપકે=શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમા
રક્ત દેખાતા નથી ૨૨

૭. મોક્ષ તત્ત્વ:—સર્વ પ્રકારે કર્મોળી છૂટી જાના ઝારણ (અગોળી દશા)ને અથવા સર્વાંશે કર્મોળી પૂરક થાને મોક્ષ કહે છે
 “મોક્ષ કવો નિજ ગુણતા”

આ સાત તત્ત્વોનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી અન્ય પ્રથેમા અનેક પ્રજાવત આચાર્યોએ નિરૂપણ કર્યું છે ત્યાંથી જાણવું પ્રેયરૂપ છે

આ સમ્યક્ દર્શનના આઠ અંગ છે .—

(૧) નિઃશંકિત અંગ, (૨) નિઃકાંક્ષિત અંગ, (૩) નિર્વિચિકિત્સા અંગ; (૪) અમૃદ દૃષ્ટિ અંગ, (૫) ઉપગૂહન અંગ; (૬) સ્થિતિ કરણ અંગ, (૭) વાતસય અંગ, અને (૮) પ્રભાવના અંગ

૧. નિઃશંકિત અંગ:—સર્વજ્ઞ ભગવાને ધર્મ તત્ત્વ સબધી કે જીવ અજીવ આદિ પદાર્થો સંગધી જે જે કહ્યું છે તે તે સત્ય છે એમા શંકા કરવા જેવું નથી કાળની ધીનતાથી ઉત્તમ જ્ઞાનના અભાવથી, બુદ્ધિની અસ્પતાથી, કે એવા કોઈ કારણથી મારા સમજવામા તે હાલ નથી આવતું છતાં ભગવાને પોતાના સંપૂર્ણ જ્ઞાનમાં જેમ જણાયું તેમજ કહ્યું છે ભગવાન સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી હોવાથી તેમજ નિરાગી ત્યાગી અને નિરુપ્કી હોવાથી, વસ્તુનું સ્વરૂપ તે જ યથાર્થ કહેવાને યોગ્ય છે. મારી દશા વર્ધમાન થયે અત્યારે જે મને નથી સમજતું તે યથાર્થ સમજવા યોગ્ય છે પણ મારી અયોગ્યતાને લીધે સંપૂર્ણ સત્ય ભગવાનના વચનમા મારે શંકા કરવા યોગ્ય નથી; પરંતુ પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી સર્વજ્ઞ ભગવાને બતાવેલા માર્ગે નિશ્ચયપણે પ્રવર્તતા આત્મવિશુદ્ધિ યથાર્થ થયે સર્વ યથાતથ્ય છે તેમ જણાશે, એમ વિચારી ભગવાનના વચનોમા નિઃશંકતા રાખવી તથા જ્ઞાની પુરુષ દ્વારા સર્વજ્ઞના બોધને યથાર્થ સમજી મેરુની માફક અડોલપણે તત્ત્વમા નિઃશંકિત થવું તે નિઃશંકિત અંગ છે આ અંગ ઉપર અજન

ચોર આદિ અનેક દષ્ટાંતો કથાનુયોગમાં છે. તેમજ અનેક મહાપુરુષોને દેવોએ આવી મરણાંત ઉપસર્ગ કર્યા છે છતાં તે ભગવાનનાં તત્ત્વમાં શકા લાવી તે અસત્ય છે એમ કહેવા પ્રાણ જતાં પણ ન પ્રવર્તતાં નિશ્ચયપણે મેરુની માફક અડોળ શ્રદ્ધાવત રહ્યા છે. એવી નિશ્ચય શ્રદ્ધા તે સમ્યગ્ દર્શનનું પ્રથમ અંગ છે સર્વજ્ઞ અને તેણે દર્શાવેલાં તત્ત્વોમાં અડગ શ્રદ્ધા તે નિશ્ચિત અંગ છે

૨. નિઃકાંક્ષિત અંગઃ—સ સારમાં દેવેન્દ્ર નરેન્દ્ર આદિનાં ઉત્તમ ગણાતા સુખો પણ સમ્યગ્ દષ્ટિને પરાધીન, દુઃખના મૂળ, આકુળતામય તૃપ્તિવર્ધક, અતર્ક્યહજનક. અસ્પૃશ્ય પછી નારા પામી જનાર, અને પાપવર્ધક લાસે છે તેથી તેમને તેવા સસારિક સુખની કાંક્ષા, વાંછા, ઇચ્છા થતી નથી તે ધર્મકાર્ય કરતા મને દેવાદિનું સુખ મળે, એવું સ્વપ્ને પણ ઇચ્છતા નથી તેમજ આ લોકમાં પણ કર્મથી સપ્રાપ્ત કર્મ દુઃખ આવી પડે તો તે ધર્મના પ્રભાવથી કે દેવાદિની સહાયથી મારા દુઃખ દૂર થઈ જાય એમ ઇચ્છી દેવ દેવીની નાન્યતા આદિ કરતા નથી ધર્મનું આરાધન સસાર સુખની ઇચ્છા વિના માત્ર એક મોક્ષાર્થે આત્માર્થે જ કરે છે આ અંગ ઉપર અનતમતી આદિ અનેક ધર્માત્માઓને અનેક દુઃખ પડતાં છતાં ધર્મના ફળરૂપે દુઃખની નિરૂત્તિ અને સસારસુખની ઇચ્છા તેમણે કદી કરી નથી એવા અનેક દષ્ટાંતો કથાનુયોગથી બાહ્ય ધર્મના અત્યંત દૃઢતા કરવા યોગ્ય છે આત્માના અનંત સુખની પ્રતીતિથી દન્ડિવજન્મ આગેપિત સુખની વાંછા અતરંગી ન ગહેરી તે નિઃકાંક્ષિત અંગ છે

૩. નિર્વિચ્છિન્ન અંગઃ—સમ્યગ્ દષ્ટિ દૃષ્ટે પદાર્થના સ્વરૂપને વિચારી કોઈ પ્રભે ગ્લાનિલાપ રાખતા નથી દુઃખી, દરિદ્રી, મોખી આદિને દેખીને તથા તેમના સ્તરીરના દુર્ગંધ, નગ,

નિશ્ચયનયથી આ આઠ અંગ આ પ્રમાણે છે :—

(૧) પોતાના આત્મામાં નિઃશક અને નિર્ઝય થઈને રહેવું તે નિઃશકિત અંગ. (૨) અતીન્દ્રિય આનંદમાં મગ્ન રહેવું તે નિઃકાંક્ષિત અંગ (૩) આત્મસ્વરૂપની મગનતામાં સામ્યભાવનું અવગ્રંથન તે નિર્વિચિક્તિસા અંગ (૪) આત્માના સ્વરૂપમાં મૂઢતા રહિત થવું, યથાર્થ આત્મબોધ સહિત રહેવું તે અમૂઢદષ્ટિ અંગ (૫) આત્મિક સ્વભાવની સ્થિરતામાં લીન રહેવું અને પરભાવને ગ્રહણ ન કરવા તે ઉપગૂહન અંગ (૬) આત્મામાં આત્મા દ્વારા સ્થિર થવું તે સ્થિતિ-કરણ અંગ (૭) આત્માનંદમાં ભ્રમરની માફક આસક્ત રહેવું તે વાત્સલ્ય અંગ (૮) આત્મિક પ્રભાવના વિદાસમાં કાળજી રાખવી તે પ્રભાવના અંગ

આ સમ્યગ્દર્શન ત્રણ પ્રકારે છે ઉપશમ સમ્યક્તા, દાયોપશમ સમ્યક્તા અને દાયિક સમ્યક્તા

“ નિજ સ્વભાવજ્ઞાનમાં કેવલ ઉપયોગે તન્મયાકાર સહજ સ્વભાવે નિર્વિદમ્બપણે આત્મા પરિણમે તે કેવલજ્ઞાન છે

તથાગ્રપ પ્રતીતિપણે પરિણમે તે સમ્યક્તા છે નિરતર તે પ્રતીતિ વર્ત્યાં કરે તો તે દાયિક સમ્યક્તા કહીએ છીએ

અચિત્ મદ, અચિત્ લીન, કાચિત્ નિસર્ગન, કાચિત્ સ્મરણરૂપ એમ પ્રતીતિ એ તેને દાયોપશમ સમ્યક્તા કહીએ છીએ તે પ્રતીતિને અનાત આશરણ ઉદય આગમ નથી ત્યાં મુઢી ઉગમન સમક્રિત કહીએ છીએ. કેવલ આશરણ આપે આત્મા તે પ્રતીતિથી પરી મળે તેને સ્વતંત્ર સમ્યક્તા કહીએ છીએ અલ્પત પ્રતીતિ યાતાના યોગના અનાત આશરણરૂપે તેને સ્વતંત્ર સમ્યક્તા કહીએ છીએ.

અનંતમુખ સીંદુર, અનંતાનુભ સીંદુર, અનંતાનુભ સીંદુર આ

૨૩૯

અનંતાનુબંધી લોભ એ ચાર તથા મિથ્યાત્વ મોહિની, મિથ્ર
મોહિની, સમ્યક્ત્વ મોહિની એ ત્રણ એમ સાત પ્રકૃતિ બધા મુધી
લયોપશમ ઉપશમ કે લય યતી નથી ત્યાં મુધી સમ્યગ્ દષ્ટિ થવું
સંભવતુ નથી એ સાત પ્રકૃતિ જેમ જેમ મદતાને પામે તેમ તેમ
સમ્યક્ત્વનો ઉદય થાય છે એ પ્રકૃતિયોની ત્રયી છેલ્લી પરમ દુર્બલ છે
છે, જેની તે ત્રયી છેદાઈ તેને આત્મા હસ્તગત થવો મુશ્કેલ છે
તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ એ જ ત્રયીને ભેદવાનો ફરી ફરીને ઓષ કર્યો છે
જે આત્મા અપ્રમાદપણે તે ભેદવા લાગી દષ્ટિ આપશે તે આત્મા
આત્મત્વને પામશે એ નિસદેહ છે

સદ્ગુરુના ઉપદેશ વિના અને જીવની સત્પાત્રતા વિના એમ યવુ
અટક્યુ છે તેની પ્રાપ્તિ ફરીને સસારતાપથી અત્યંત તપાયમાન
આત્માને શીતળ કરવો એ જ કૃતકૃત્યતા છે

“ધર્મ” એ વસ્તુ બહુ ગુપ્ત રહી છે તે બાલ સંશોધનથી
મળવાની નથી અપૂર્વ અતર સંશોધનથી તે પ્રાપ્ત થાય છે. જે
અતર સંશોધન કાર્ષ્ક મહાભાગ્ય સદ્ગુરુ અનુગ્રહે પામે છે

એક ભવના ચોરા નુખ મોટે અનત લમતુ અનત દુઃખ નહીં
વધારવાનું પ્રયત્ન સ્તુતુઓ કરે છે

સ્વાત્ પદ આ વાત પણ માન્ય છે કે બનનાર છે તે ફરનાર
નથી અને ફરનાર છે તે બનનાર ત્યાં તો પછી ધર્મ પ્રયત્નમાં,
આનિત્ત 'હતમા અન્ય ઉપાધિને આધીન થઈ પ્રનાદનું ધારણ કરવો ?
આમ છે જા દેવ, કાગ, પાત્ર, લાન જેવા જોઈએ.

સ્તુતુઓનું પોતાનું વળગતું કલ્યાણ કરો” :

સ્વસ્વરૂપનું જ્ઞાન યથાતથ્ય, તે નિશ્ચયે વર જ્ઞાન;
પવન કર્મ—રજા દૂર કરવા તે, મુક્તિલક્ષ્મી નિદાન રે.

ભવિકા ૧૨

ભગવાન જિનેન્દ્રે વ્યવહારનયથી આઠ પ્રકારના આચારયુક્ત સમ્યગ્ જ્ઞાન કહ્યું છે, તે સમ્યગ્ જ્ઞાન સર્વ તત્ત્વોનો પ્રકાશ કરવાવાળું છે. તેના અભ્યાસથી સર્વ તત્ત્વનું જ્ઞાન થાય છે

જીવ અજીવ આદિ પદાર્થો જેમ છે તેમ જાણવા તે સમ્યગ્ જ્ઞાન.

જેમ સમ્યગ્ દર્શનના આઠ અંગ કહ્યા છે, તેમ આ સમ્યગ્ જ્ઞાનના આઠ આચાર કહ્યા છે તે નીચે પ્રમાણે છે .—

કાલે વિણણં बहुमाणे उवहाणे तह अनिहवणे ।

वज्रणअत्यं तदुभए अठ्ठविहो णाणमाचारो ॥

કાલને વિણે, વિનયને વિણે, બહુમાનને વિણે, ઉપધાનમાં, તેમજ અનિહવપણાના, વ્યજનોચ્ચારના, અર્થમાં, તે બંનેમાં, એમ આઠ પ્રકારે જ્ઞાનને વિણે આચાર કહ્યો છે

૧. કાલ :—આગમમાં જે કાલે જે અધ્યયન પકન પાકન કરવા જણાવ્યું છે તે તે પ્રમાણે કરવું પ્રાદોષિક કાળનો ત્યાગ કરી સ્વાધ્યાયના સમયમાં સ્વાધ્યાય કરવો બંને સંધ્યાકાળને પ્રદોષ કાળ કહેવાય છે તે સમયે જે જે સ્વાધ્યાય કરતા દોષ જાગે તે ન કરવો તે કાળ આચાર

૨. વિનય :—વિનયપૂર્વક જાગ્યેનો અન્યાસ, સ્વાધ્યાય કરવો, નમસ્કાર કરવો, યોગ્ય વિનયોન્વિત આસનપૂર્વક બેસવું બંને અવિનય ન વાપ તે કાળ રાખી સ્વાધ્યાય કરવો; તેમજ જ્ઞાનની ભરણી આદિ વિનય કરવો તે વિનય આચાર.

૩. બહુમાન :—નાના નો જ્ઞાની કેવળ બહુમાન અતરંગ પ્રેમ તે બહુમાન

૪. ઉપધાન :—જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ક્ષય કરવા માટે, સૂત્રો ભણવા માટે, સદ્ગુરુ ઉપદિષ્ટ વિધિ વિધાનયુક્ત ઉપવાસ, એકાશન આદિ તપ વિશેષ કરવાં તે ઉપધાન

૫. અનિહ્વપણું :—નિહ્વપણુ એટલે વિદ્યા કે જ્ઞાન જેની પાસેથી મળ્યુ તે ગુરુને વિસારવા, તેમનુ નામ છુપાવ્યું, તેને પ્રગટ ન કરવા, તેનો દ્રોહ કરવો તે તેમ ન કર્યુ તે અનિહ્વ આચાર

૬. વ્યંજન અર્થ :—૬ સદ્ગુરુ-પ્રવચન કે શાસ્ત્રના શબ્દોને ગુહ્ય રૂપે બોલવા તે વ્યંજનગુહિ, ૭ સદ્ગુરુ-પ્રવચન કે શાસ્ત્રના શબ્દ વાક્યનો અર્થ ગુહ્ય આગમને (જ્ઞાનીની દષ્ટિ) અનુસાર કરવો તે અર્થ ગુહિ

૮. તદુભયે :—અર્થ અને શબ્દ બન્ને ગુહ્ય બોલવા તે ઉભય ગુહિ એમ સમ્યગ્જ્ઞાનના આડ આચાર ગ્રાણી ગુહ્ય જ્ઞાનારાધન કર્યુ. હવે આરમ્ભ સ્તોત્રમા નિશ્ચયથી સમ્યગ્જ્ઞાન જ્ઞાને કહેવાય છે તે જણાવે છે.

પોતાના આત્મજ્ઞાનનુ વચાચે જ્ઞાન, ઓળખાણ તે નિશ્ચયથી સર્વોત્તમ સમ્યગ્જ્ઞાન છે આ આત્મજ્ઞાન કર્મરૂપ રોડુને ઉરાડી મૂકવાને વડુ નમાન છે, તથા શિવ કરતા મોહરૂપ જ્ઞાનનુ પરમ કારણ છે. એમ કે મુદ્રિતાન! તુ જ્ઞાન ૧૨-૧૨

यदि चिद्रूपेऽनुमते मोहाभाये निजे भवेत्तरमान् ।
तत्पश्यन्नात स्याद् यदिदेतदस्मिन्मुक्तस्य ॥ २३ ॥

બહિરંતર સૌ સંગ ત્યાગીને મોહક્ષયે જ્યાં થાયે,
નિજ ચિદ્રૂપ અનુભવ, નિશ્ચે, પરમ જ્ઞાન કહેવાયે રે.

ભવિકા૦ ૧૩

બાહ્ય અને અંતર સંગ જેણે તથા દીધા છે એવા પરમ પુરુષને
મોહનો ક્ષય થયે જ્યારે પોતાના આત્મસ્વરૂપમાં પોતાનો સાક્ષાત્
અખંડ અનુભવ થાય છે ત્યારે તે પરમાર્થથી પરમ જ્ઞાન કહેવાય છે. ૧૩

નિર્વૃત્તિર્યત્ર સાવધાન્ પ્રવૃત્તિઃ શુભકર્મસુ ।

ત્રયોદશપ્રકાર તત્ત્વાચારિત્રં વ્યવહારતઃ ॥ ૧૪ ॥

અશુભ કર્મથી જ્યાં નિવૃત્તિ શુભમાં પ્રવૃત્તિ ધારે;
તે ચારિત્ર કહ્યું વ્યવહારે, જાનીએ તેર પ્રકારે રે,

ભવિકા૦ ૧૪

હવે વ્યવહાર ચારિત્ર કોને કહેવાય છે ? તે જણાવે છે.

અશુભ કર્મથી નિવૃત્તિ, અને શુભમાં પ્રવર્તનરૂપ વ્યવહાર
ચારિત્ર તેર પ્રકારે છે

પ્રત્ય સત્યક્રમા ક્તુ છે કે .-

અનુદાદો વિનિવિત્તિ મુદ્દે પવિત્તો ય જાણ ચારિત્ત ।

વદત્તમિદિગુત્તિરૂપ વ્યવહારણયાદુર્જિગનણયમ્ ॥

અનુભવી વિનિવૃત્તિ અને શુભના પ્રવૃત્તિ, તે પાંચ નહાતન, પાંચ

સત્ય=વ્રતા, સાવધાન=પાપથી, અનુભ કર્મોથી, નિવૃત્તિ=નિવૃત્તિ,
શુભકર્મસુ પ્રવૃત્તિ=શુભ કર્મોમાં પ્રવૃત્તિ છે, તત્ત્વ=તે, ત્રયોદશપ્રકાર=તેર
પ્રકારે, વ્યવહારન=વ્યવહારથી ચારિત્ર=ચારિત્ર છે ૧૪

સમિતિ, અને ત્રણ ગુમિષ્ટ તેર પ્રકારે વ્યવહાર નયથી જિન ભગવાને ચારિત્ર કહ્યું છે એમ જાણો.

૧. અહિંસા મહાવ્રત :—એકેન્દ્રિયાદિ જીવોના ભેદે યથાર્થ જાણીને તેમની પ્રમત્તયોગે (કપાયસહિત) હિંસાથી સર્વ પ્રકારે નિવર્તવું, તે અહિંસા મહાવ્રત.

૨. સત્ય મહાવ્રત :—રાગદ્વેષ અને મોહને વશ થઈ કોઈ પ્રકારે પણ અસત્ય ન બોલવું તે સત્ય મહાવ્રત.

૩. અચોર્ય મહાવ્રત :—આપ્યા વગર સ્થૂળ કે મૂલ્યમ કંઈ પણ વસ્તુ ન લેવી, તે અચોર્ય મહાવ્રત.

૪. અભયચર્ય મહાવ્રત :—પોતાની કે પરની સર્વ જીવો સર્વથા ત્યાગ કરવો, તે અભયચર્ય મહાવ્રત.

૫. પરિગ્રહત્યાગ મહાવ્રત :—આજી અને અંતરંગ સર્વ પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવો. સંયમના સાધનોમાં પણ મમતાનો ત્યાગ કરવો, તે પરિગ્રહત્યાગ મહાવ્રત.

૬. ધર્મી સમિતિ :—માર્ગે ચાલતા જીવ હિંસા ન થાય, માર્ગે પડેલા કોઈ જીવને પીડા ન થાય માટે નિર્જીવ માર્ગમાં આગળ સાડાત્રણ હાથમૂઠિને જોતાં દિવસે જ ચાલતા સયમીનું જે ઉપયોગપૂર્વક પ્રયોજન પૂરતું ગમન, તે ધર્મી સમિતિ.

૭. ભાષા સમિતિ :—હિત, મિત, પ્રિય, અને નિર્દોષ વચન બોલવું, તે ભાષા સમિતિ.

૮. એયણા સમિતિ :—આહારના છેતાણીસ દોષ ટાળીને નિર્દોષ આહાર સમતાપૂર્વક કરવો, તે એયણા સમિતિ.

૯. આદાન નિક્ષેપણ સમિતિ:—કાઈ પણ જીવની વિરાધના થાય તેવી રીતે પોતાની પાસેનાં સયમનાં સાધનો જોઈને પત્તાપૂર્વક લેવા, મૂકવા, તે આદાન નિક્ષેપણ સમિતિ.

૧૦. પ્રાતઃપાના સમિતિ:—જીવ રહિત ગુદ્ધભૂમિ ઉપર મગમૂત્ર આદિ પરકવવા, તે પ્રતિષ્ઠાપના સમિતિ

૧૧. મનોગુપ્તિ:—મનને આર્ત રોદ્ર ધ્યાનમા જતુ રોકી ધર્મ ધ્યાન આદિમાં પ્રવર્તાવતા વશ રાખવું, તે મનોગુપ્તિ

૧૨. વચનગુપ્તિ:—વચનને સ્વવશ રાખવા, તે વચનગુપ્તિ

૧૩. કાય ગુપ્તિ:—કાયાને સ્વવશ રાખવી અસંયમમાં પ્રવર્તતી અટકાવવી, તે કાયગુપ્તિ.

આ પ્રમાણે તેર પ્રકારે વ્યવહાર ચારિત્ર કહ્યું છે ૧૪

મૂલોત્તરગુણાનાં ચત્પાલન મુક્તયે મુનેઃ ।

દશા જ્ઞાનેન સંયુક્ત તત્ત્વાચરિત્રં ન ચાપરં ॥ ૧૫ ॥

સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન સહિત જે, મૂલોત્તર ગુણ પાલે;
તે ચારિત્ર, અવર નહિ, મુનિને, મુક્તિશ્રી મુખ આલે રે.

લલિતા ૧૫

જે સમ્યક્ દર્શન અને સમ્યક્જ્ઞાન સહિત મૂલ અને ઉત્તર ગુણોનું

ચત્પ=જે, દશા જ્ઞાનેન સંયુક્ત=દર્શન અને જ્ઞાન સહિત, મૂલોત્તર-
ગુણાનાં=મૂલ અને ઉત્તર ગુણોનું, પાલન=પાલન છે, તત્ત્વ ચારિત્ર મુને-
મુક્તયે=તે ચારિત્ર મુનિની મુક્તિ માટે યત્ન છે, ન ચ અપર=પણ
ખીલું નહિ. ૧૫

મળિયે અને પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે
પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે

૧. આદિમા મહાન્ત :—માર્ગે પા પાસે પા પાસે પા પાસે
પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે
તે આદિમા મહાન્ત.

૨. મહા મહાન્ત :—માર્ગે પા પાસે પા પાસે પા પાસે
પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે

૩. અગોર્ મહાન્ત :—માર્ગે પા પાસે પા પાસે પા પાસે
પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે

૪. પ્રદ્યુમ્ન મહાન્ત :—પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે
પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે

૫. પરિવ્રજ્યાગ મહાન્ત :—માર્ગે પા પાસે પા પાસે પા પાસે
પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે
તે પરિવ્રજ્યાગ મહાન્ત

૬. ધર્મા સમિતિ :—માર્ગે પા પાસે પા પાસે પા પાસે
પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે પા પાસે
સાધનાથી હાયમુખિને નેતા દિવસે જ આજ્ઞા સમીપુ જે
ઉપયોગપૂર્વક પ્રયોજન પૂરતુ ગમન, તે ધર્મા સમિતિ

૭. ભાષા સમિતિ :—હિત, મિત, પ્રિય, અને નિર્દોષ વચન બોલતુ,
તે ભાષા સમિતિ

૮. એષણ સમિતિ :—આહારના છેતાણીસ દોષ ટાળીને નિર્દોષ
આહાર સમતાપૂર્વક કરવો, તે એષણ સમિતિ

૯. આદાન નિદેષણ સમિતિ:—કાર્ક પણ જીવતી વિરાધના ન થાય તેવી રીતે પોતાની પાસેનાં સયમનાં સાધનો જોઈને યત્નાપૂર્વક લેવા, મૂકવા, તે આદાન નિદેષણ સમિતિ
૧૦. પ્રાતઃપાપના સમિતિ:—જીવ રહિત શુદ્ધભૂમિ ઉપર મળમૂલ આદિ પરકવવાં, તે પ્રતિષ્ઠાપના સમિતિ
૧૧. મનોગુપ્તિ:—મનને આર્ત રોદ ધ્યાનમાં જતુ રોકી ધર્મ ધ્યાન આદિમાં પ્રવર્તાવતા વશ રાખવું, તે મનોગુપ્તિ
૧૨. વચનગુપ્તિ:—વચનને સ્વવશ રાખવાં, તે વચનગુપ્તિ
૧૩. કાય ગુપ્તિ:—કાયાને સ્વવશ રાખવી અસંયમમાં પ્રવર્તતી અટકાવવી, તે કાયગુપ્તિ

આ પ્રમાણે તેર પ્રકારે વ્યવહાર ચારિત્ર કહે છે ૧૪

મૂલોત્તરગુણાનાં યત્પાલન મુક્તયે મુનેઃ ।
દશા જ્ઞાનેન સંયુક્તં તત્ત્વાચરિત્રં ન ચાપરં ॥ ૧૫ ॥

સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન સહિત જે, મૂલોત્તર ગુણ પાલે;
તે ચારિત્ર, અવર નહિ, મુનિને, મુક્તિશ્રી સુખ આલે રે.

લલિતા ૧૫

જે સમ્યગ્ દર્શન અને સમ્યગ્ જ્ઞાન સહિત મૂલ અને ઉત્તર ગુણોનું

યત્=જે, દશા જ્ઞાનેન સંયુક્તં=દર્શન અને જ્ઞાન સહિત, મૂલોત્તર-
ગુણાનાં=મૂલ અને ઉત્તર ગુણોનું, પાલન=પાલન છે, તત્ત્વાચરિત્ર મુનેઃ
મુષ્ણે=તે ચારિત્ર મુનિની મુક્તિ નાટે થાય છે, ન ચ અપરં=પણ
ખીલુ નહિ ૧૫

યોગ મુદ્રામાં સ્થિત રહે, તથાજાત્રીસ મિનિટ સુધી
 રહેવામાં આવે. મનમાં કોઈ પણ વિચાર નહીં આવે. આ
 સમયે કોઈને કોઈ પણ વસ્તુ અંગેના વિચારો નહીં
 આવે. કોઈ પણ વસ્તુ અંગેના વિચારો નહીં આવે.

અથવા=જાન લઈને, આમ ન થાય. આમ ન થાય.
 મન્યકે મારિત=અન્યકે મારિત, અન્યકે મારિત. આમ ન થાય.
 મેલ્ય=સતતે મેલ, અન્યકે મેલ. આમ ન થાય.
 સુખનું સાધન છે. ૧૭

દર્શન જ્ઞાન સંયુત તે સમ્યક્ ચારિત્ર જ્ઞાની વખાણે;
 શ્રેષ્ઠ સંતને જગત પૂજ્ય એ સ્વર્ગ મોક્ષ મુખ આણે રે
 ભવિકા ૧૭

સમ્યક્ ચારિત્ર તે જ કહેવાય છે કે જે સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન યુક્ત
 છે અર્થાત્ શુદ્ધ આત્મ અનુભવ યુક્ત છે. સત્સાધક સાધુ સતોતે તે
 સેવવા યોગ્ય છે, તે સમસ્ત જગતને પૂજ્ય છે; સ્વર્ગ મોક્ષાદિ અનેક
 મુખને મેળવી આપનાર તે એક જ સાધન છે ૧૭

શુદ્ધે સ્વે ચિત્સ્વરૂપે યા સ્થિતિરત્યન્તનિશ્ચલા ।
 તન્નાચારિત્ર પરં વિદ્ધિ નિશ્ચયાત્ કર્મનાશકૃત્ ॥ ૧૮ ॥
 નિજ સહજાત્મ સ્વરૂપે અતિ જે નિશ્ચલ સ્થિતિ પમાય,
 નિશ્ચયથી ચારિત્ર પરમ તે કર્મનાશ ત્યા ધાય રે
 ભવિકા ૧૮

પોતાના શુદ્ધ સહજ આત્મ સ્વરૂપના જે અત્યંત એકાગ્રતાપૂર્વક
 નિશ્ચલ ચિત્તિ તેને નિશ્ચયથી પરમ સર્વશ્રેષ્ઠ ચારિત્ર બાળો; તે સર્વ
 કર્મનો નાશ કરનાર છે ૧૮

यदि चिद्रूपे शुद्धे स्थितिर्निजे भवति दृष्टिवोधबलान् ।
 परद्रव्यास्मरणं शुद्धनयादगिनो वृत्त ॥ १९ ॥

સ્વે શુદ્ધે ચિત્સ્વરૂપે=નિજ શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપના, યા=તે, અત્ય-
 ન્તનિશ્ચલા સ્થિતિ=અત્યંત નિશ્ચલ સ્થિતિ. તત્=તેને, નિશ્ચયાત્=નિશ્ચ-
 યથી, પર ચારિત્ર=શ્રેષ્ઠ ચારિત્ર, કર્મનાશકૃત્=કર્મ નાશ કરનાર, વિદ્ધિ=
 જુ બાલુ ૧૮

દૃષ્ટિવોધબલાત્=દર્શન અને જ્ઞાનના બળથી, यदि=જો, નિશ્ચય-
 ચિદ્રૂપે સ્થિતિ ભવતિ=નિજ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપના સ્થિતિ ધાય છે,
 ત્યારે, પર દ્રવ્યાસ્મરણ=પર દ્રવ્ય વિચારવા તે, શુદ્ધનયાદ્=શુદ્ધ નયથી
 અગિનઃ=પ્રાણીને, વૃત્ત=ચારિત્ર છે ૧૯

તત્ત્વ હૃદિ ને જોય મળે જો નિજ પદાન્તર સરૂપે;
સ્થિતિ યાય, પરદ્રવ્ય સ્વરૂપ તા. નિ તમે નરણ અનપરે.

મનિકાં ૧૬

તત્ત્વહૃદિ અને આત્મજોના મળે કરી જ્યારે નિજ મુ. નિરૂપમા
સ્થિતિ યાય ત્યારે પરદ્રવ્ય સ્વરૂપ યાય તે જીતે મુ.
નિરૂપમાથી ચારિત્ર છે

સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જોનાના મળે કરી જીતે જ્યારે મુ.
આત્મામાં સ્થિતિ યાય છે, ત્યારે પર પદ્મથી પ્રત્યેનો પ્રેમ દૂર થઈ
ગયેડો હોવાથી તેની સ્મૃતિ યતી નથી અને નિજ આત્મતત્ત્વમાં
અત્યંત રુચિ પ્રેમ વર્ધમાન થયેડો હોવાથી ત્યાજ નિશ્ચય સ્થિરતા
યાય છે માટે આ આત્મસ્થિરતા પ્રાપ્ત કરવા માટે પરદ્રવ્યો પ્રત્યેનો
પ્રેમ ત્યાગીને આત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે પ્રેમ, અત્યંત વધારવા આત્માર્થિઓનું
પ્રવર્તન હોય છે અને તેના મૂળ કારણરૂપ સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાનની
ઉપાસના તેઓ નિરતર કરે છે ૧૬

રત્નત્રયં કિલ જ્ઞેયં વ્યવહારં તુ સાધનં ।

સન્નિશ્ચય નિશ્ચયં સાધ્યં મુનીનાં સદ્વિમૂષણં ॥ ૨૦ ॥

એ વ્યવહાર રત્નત્રય સાધન નિશ્ચયનું જન બાણો;
સાધ્ય સંતને નિશ્ચય તે તો મુનિનું ભૂષણ વખાણો રે.

ભવિકાં ૨૧

વ્યવહાર રત્નત્રય કિલ સાધન=વ્યવહાર રત્નત્રય માત્ર સાધન,
ચ=અને, મુનીના સદ્વિમૂષણ=મુનીઓનું સત્ત્વ વિભૂષણ રૂપ, નિશ્ચય
સાધ્ય=નિશ્ચય તે સાધ્ય, સદ્ભિઃ જ્ઞેય=વિદ્વાનોએ બાણનું. ૨૦

૨૫૨

વ્યવહાર રત્નત્રય એ સાધન છે સત્પુરુષો નિશ્ચય રત્નત્રયને સાધ્ય
ગણીને વ્યવહારને તેના સાધનરૂપે ગણે છે નિશ્ચય રત્નત્રય એટલે
આત્માનુ આત્માના પ્રવર્તન, તેને જ સંજ્ઞાનો સર્વદા સાધ્ય અને
મુનિઓનુ સત્ વિભૂષણ ગણે છે ૨૦

રત્નત્રયં પર જ્ઞેયં વ્યવહારં ચ નિશ્ચયં ।
નિદાન શુદ્ધચિદ્રૂપસ્વરૂપાત્મોપલબ્ધયે ॥ ૨૧ ॥

આ વ્યવહાર નિશ્ચય રત્નત્રય પરમ હેતુરૂપ બાણે,
નિર્મલ ચિદ્રૂપસ્વરૂપ પ્રગટવા, તે આત્મિક મુખ મળે રે
લવિકા ૦ ૨૧

ગુહ્ય ચૈતન્ય સ્વરૂપ આત્માની પ્રાપ્તિ માટે વ્યવહાર અને નિશ્ચય
રત્નત્રય પરમ હેતુરૂપ છે એમ બાણે ૦ ૨૧

સ્વશુદ્ધચિદ્રૂપપરોપલબ્ધિઃ કસ્યાપિ રત્નત્રયમંતરેણ ।
પરચિત્કદાચિન્ન ચ નિશ્ચયો યદ્ દૃઢોસ્તિ ચિત્તે મમ સર્વદૈવ ॥ ૨૨ ॥
નિજ સહજાત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ રત્નત્રય વિષુ કદિયે,
ધાય ન કયાય કોઈને દૃઢ એ નિશ્ચય નિત્ય મુજ હૃદયે રે
લવિકા રત્નત્રય આદરિયે ૨૨

-- શુદ્ધચિદ્રૂપસ્વરૂપાત્મોપલબ્ધયે=ગુહ્ય ચૈતન્ય સ્વરૂપ આત્માની પ્રાપ્તિ
માટે, વ્યવહાર ચ નિશ્ચય રત્નત્રય=વ્યવહાર અને નિશ્ચય રત્નત્રયને, પર
નિદાન જ્ઞેય=જ્ઞેય દારણુ બાણુ ૨૧

ચત્=જ્ઞેયી, રત્નત્રય અંતરંગ=રત્નત્રય વિના કસ્યાપિ=કોઈને પણ,
પરચિત્=કદ ૧૫, કદાચિત્=કદીપણુ, સ્વ શુદ્ધચિદ્રૂપપરોપલબ્ધિ=સ્વ ગુહ્ય
ચિદ્રૂપની સર્વોત્કૃષ્ટ ઉત્પત્તિ પ્રાપ્તિ ન=યતી નથી; મમ ચિત્તે=મારા
ચિત્તાના, સર્વદા ત્વ=સર્વદા નિત્ય, દૃઢ નિશ્ચય અસ્તિ=દૃઢ નિશ્ચય છે. ૨૨

મુ. રી. ૧. ૧૦૨૧. ગા. ૧૩. અ. ૧૭. (૧૦૫૬ કુ. ૧૧. ૧. ૧૦૫૬. ૧૩.)

કિન્નર કાન્ત મ. ૧૩. ૧. ૧૦૨૧. ૧૩. ૧૦૨૧. ૧૩.
 મી. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩.
 ૧૦૨૧. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩.
 ૧૦૨૧. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩.

૧૦૨૧. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩.
 ૧૦૨૧. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩.
 ૧૦૨૧. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩.
 ૧૦૨૧. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩.

પુનિ=અત્યાયા, ૧૦૨૧. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩.
 ૧૦૨૧. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩.
 ૧૦૨૧. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩.
 ૧૦૨૧. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩. ૧૩.

વસ્ત્ર કનક ભાજન ગૃહ રૂપું રત્ન શુદ્ધ તો જગ વખણાય;
ચિદ્રૂપ તેમ વિશુદ્ધ હોય તો જગમા તે ઉત્કૃષ્ટ ગણાય.
રાગાદિક સંકલેશ જીવમા અશુદ્ધતા તે તો દેખાય;
જે અંશે તે નાશ પાય ત્યાં તે અંશે શુદ્ધિ લેખાય. ૧-૨

જેમ વસ્ત્ર, રત્ન, ચાદી, સોનું, વાસણ, કે ઘર આદિ પદાર્થ જે
ગુદ્ધ નિર્માણ, સ્વચ્છ હોય તો જગતમા ઉત્તમ અને પ્રસન્ન થવા યોગ્ય
ગણાય છે તેમ આ આત્મા પણ જે વિશુદ્ધ હોય તો તે સર્વોત્તમ
પ્રસન્ન થવા યોગ્ય છે

આત્મામા જે રાગ દ્વેષ આદિ કપાય-કલેશ છે તે અગુદ્ધતા છે.
જેટલે અંશે એ રાગ દ્વેષ મોહ આદિ દૂર થાય તેટલે અંશે આત્મા
વિશુદ્ધતા પામે છે સંપૂર્ણ રાગ દ્વેષ મોહ આદિ કર્મ કલંક લાય થતા
આત્મા સંપૂર્ણ ગુદ્ધ સ્વભાવને પામે ત્યાં તે પરમ મુક્ત જગત-
વિગેનણિ પરમાત્મા થાય છે

માટે એ અગુદ્ધિને ટાળવાના સદુપાયો જાણી તે અગુદ્ધ દરા
ટાળવા માટે જ મુમુક્ષુઓ પ્રવર્તે છે ૧-૨

येनोपायेन सकलेशचिद्रूपायाति वेगतः ।

विशुद्धिरेति चिद्रूपे स विधेयो मुमुक्षुणा ॥ ૩ ॥

येन ઉપાયેન=જે ઉપાય વડે, ચિદ્રૂપાત્=આત્માનાથી, સકલેશ=
સંકલેશ, વેગત સાતિ=સત્વર જતો રહે, ચિદ્રૂપે વિશુદ્ધિ પામે=વિશુદ્ધિ પામે
વિશુદ્ધિ પામે, સતે=સેવક, મુમુક્ષુના=મુમુક્ષુ વડે, વિધેય=કર્તવ્ય છે

સતરૂપ ગુદ્ધિ માટે, સત્ જોને પ્રગટ છે એવા જ્ઞાની પુરુષો કે જે જગત્પૂજ્ય છે તેમની સ્તુતિ, પ્રણામ, પૂજા પ્રેમથી કરવા; તેમણે ઉપદેશોલ સામાયિક આદિ ૫૬ આવશ્યક કર્મ લાવપૂર્વક કરવા, જન આદિ (શીલ, તપ, દાન, લાવ એ ચાર પ્રકારના ધર્મ) ને દૃઢતા-પૂર્વક ધારણ કરવા- સત્ એટલે સમ્યક્ત્વપૂર્વકના-ઉત્તમ તપ, તીર્થયાત્રા આદિ કરવાં સર્વ સગ, પ્રસગ, પરિગ્રહ આદિનો ત્યાગ કરવો, ક્રોધ માન માયા લોભ એ કપાય આદિનો તેના પ્રતિપક્ષી લાભ, માર્દવ, સરળતા અને સતોષ આદિ વડે અલાવ કરવો.

આ ઉપાયોને એક આત્માર્થે જ ગુદ્ધ લાવના લક્ષે મેવતાં, જીવ જે અનાદિથી અશુભમા જ પ્રાયે પ્રવર્તી રહ્યો છે તેમાથી શુભલાવ તરફ વળે છે અને ગુદ્ધનો લક્ષ બધાય છે, બળવત્તર થાય છે તેથી રાગદ્વેષ અજ્ઞાન આદિ કર્મોની અલ્પતા થતા વિગુદ્ધિ થવા માટે છે. ૪

રાગાદિવિક્રિયાં દષ્ટવાગિનાં ક્ષોભાદિ મા વ્રજ ।

ભવે તદિતરં કિં સ્યાત્ સ્વચ્છં શિવપદં સ્મર ॥ ૫ ॥

હે ! જીવ ક્ષોભ ધરીશ નહિ દેખી જીવોના રાગાદિ વિકાર,
લવમા એ વિણ હોય અવરજી ? નિજ નિર્મળ શિવપદ સંભાર. ૫

હે આત્મન ! આ સસારના પ્રાણીઓના રાગ દ્વેષ આદિ વિકારોને, દોષોને દેખીને તું અતરના લાલ, અન્યથા પરિણામ ન કરતા સમતાને ધારણ કર સસારના રાગ દ્વેષ મોહ આદિ વગર બીજી

જાનિના=જ્ઞાની, રાગાદિવિક્રિયા=રાગાદિવિકારો, દષ્ટવા=દેખાડે, ક્ષોભા=ક્રોધ, મા=મન, વ્રજ=જરૂર કરે, ભવે=જનમ, તદિતરં=તેથી બચવા, કિં=કેવળ, સ્યાત્=હોય, સ્વચ્છં=સ્વચ્છ, શિવપદં=શિવ, સ્મર=સ્મરણ કરે. ૫

વિપર્યસ્તો મોહાદનમિદ વિવેકેન રહિતઃ

સરોગો નિઃસ્વો વા વિમતિઃગુણઃ શક્તિવિકલઃ ।

સદા દોષો નિઃશયોઽગુરુવિધિરત્તમાં હિ વચનં

વદન્તંગી સોઽયં ભાતિ ભુવિ વૈશુ દ્યનુત્તમાન્ ॥ ૬ ॥

અહ=હું, હહ=આ સસારમા, મોહાન્ વિપર્યસ્ત=મોહથી વિપરીત
મતિને પામેલો છું વિવેકેન રહિત=વિવેક રહિત છું સરોગ.=અરોગ
યુક્ત છું. નિઃસ્વ=(સ્વ=ધન) ધન રહિત છું (સ્વ=આત્મસ્વરૂપ);
ચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિ વગરનો છું વ=અથવા, વિમતિઃ=મતિ વગરનો,
વિપરીત બુદ્ધિવાળો, અગુણ=ગુણ રહિત, શક્તિવિકલ=શક્તિ રહિત,
સદા દોષી=સદા દોષયુક્ત, નિઃશય=નિઃશય, અગુરુવિધિ=(વિધિ=કર્મ) તુલ્ય,
હીન કર્મ કરનારો, અકર્મા=કર્મ પુરુષાર્થહીન, પ્રમાદી છું વચન
વદન્ અતી=આવાં વચન વદનાર આવી ભાવના કરતો પ્રાણી; સોઽય=
એવો તે આ, ભુવિ વૈશુદ્ધ્યસુત્તમાન્ ભવતિ=જગતમા વિશુદ્ધિથી પ્રગ-
ટતા સુખનો ભાગી (પાત્ર) થાય છે. ૬

મોહવશે વિપરીતમતિ હું, મળે ન મુજમાં કાંઈ વિવેક,
હું રોગી, નિર્ધન, મતિહીણો, બલવિહીન, સદ્ગુણ નહિ એક;
સદા દોષયુત હીન આચારી, નિંદ્ય, પ્રમાદી, હું હીનમાત્ર,
એમ ભાવના ભાવે જગમા, વિશુદ્ધિ સુખનો તે સત્પાત્ર. ૬

આત્મવિશુદ્ધિપ નિર્દોષ નિજસ્વરૂપ પ્રગટાવી તે આત્મિક અતીન્દ્રિય સુખ પામવાને યોગ્ય કાલુ ધાય છે ? તો કે જે જીવ હાલ વર્તમાનમા પોતાની જે અશુદ્ધ દશા છે તે તરફ દષ્ટિ આપી, પોતાના સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ દોષને પણ દેખી ટાળવા પ્રવર્તે છે, તેમજ પોતાના જે જે દોષો દેખાય તે સદ્ગુણ આદિ પામે જણાવી તેમની પાસે પોતાની લઘુતા પ્રગટ કરે છે, તે જ પરિણામે સર્વદોષ રહિત દશા પામી શકે છે, અને વર્તમાન લઘુતા ટાળી સાચી આત્મપ્રભુતા વ્યક્ત કરી શકે છે

“ હે પ્રભુ હે પ્રભુ શુ કહુ દીનાનાથ દયાળુ:
હુ તો દોષ અનતનુ ભાજન છુ કરુણાળ ”

—શ્રીનંદ રાજચંદ

મુમુક્ષુ નિર્દોષ એવા સદ્ગુરુ પ્રભુને કહે છે હે પ્રભુ તમે તો મને ગુદ્ધ દષ્ટિથી તમારા જેવો જ પ્રભુ નિર્દોષ સ્વરૂપનય બેઠકરૂપા છો એ જ તમારી પ્રભુતા છે પણ બધા નુકી મને તે ગુદ્ધ દશા પ્રગટે નહિ, અને વર્તમાનમા મારી તે ગુદ્ધ દશાને આવરણુ કરી રહ્યા છે તે આત્મ દોષ ટાળે નહિ ત્યાં નુકી મને તો એક આપણુ જ સારણુ સદાય રહેલું કારણુ કે ગુદ્ધ એવા આપણા આત્મે તે મારી અગ્રુદતા સત્તર ટળી જવી સંભવે છે

મારી વર્તમાન દશા પ્રત્યે દષ્ટિ દેતા મને જણાય કે કે દર્શના દોષે (નિર્દાનમેહ) કરી દિશા મૂલેતા, પોતાનુ જાતનુ આ સંસ્કરણ

ਮਾਣਕੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ
 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ
 ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ
 ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ
 ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ
 ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ

पठने पढ़ने सभी नेतनेने ॥ ५॥

किञ्चित्कार्यं कृत्यो पुंसा निता देया विपुलये ॥ ८ ॥

હે આત્મન ! જો વિમુક્તિ માટે તો તિ પા તજ સીન તમામ,
કરવા પડન, ગમન, જડ સેતન, સગ પ્રપગ કે કન્ધિય કાન ૮

વિરુદ્ધિની પ્રાપ્તિ માટે મનુષ્યે પડત, ગમત, ચેતન કે અચેતન
સગ કે કષ્ટિયુગ કાર્ય કરવામાં ચિત્તા તણ દેવી જોઈએ ૮

शुद्धचिद्रूपकस्याशो द्वादशागश्रुतार्णवः ।

शुद्धचिद्रूपके लब्धे तेन किं मे प्रयोजन ॥ २ ॥

બાર અગ શ્રુતસાગર તે પણ નિર્મળ ચિદ્રૂપ અશ ગણાય,
ચિદ્રૂપ શુદ્ધ મળ્યુ ત્યા મુજને, તે શ્રુતાનુ શુ કામ જરાય ? ૬

પુષ્પા=મનુષ્યે, વિશુદ્ધયે=વિશુદ્ધિની પ્રાપ્તિ માટે, પઠને ગમને=પઠનમાં, ગમનમાં, ચેતને અચેતને સમે=ચેતન અચેતન સંગમાં, ચ=તથા, ક્વિચિત્કાર્યક્રતૌ=કઈ પણ કાર્ય કરવામાં, ચિંતા હેયા=ચિંતા તથા દેવા યોગ્ય છે. ૮

દ્વાદશાગધુતાળવ. = ૫૨૨ અગર ૫ શુત સમુદ્ર, શુદ્ધચિદ્રૂપકત્વ અશ = શુદ્ધ આત્માનો અશ છે. લઘ્વે શુદ્ધચિદ્રૂપકે = ન્યા શુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિ થઈ, ત્યા, તેન મેં કિં પ્રયોજન = તેનું મારે શું કામ છે ? ૯

બાર અગ રૂપ શાસ્ત્રજ્ઞાનનો સમુદ્ર તે પણ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપનો અંશ માત્ર છે જો મને શુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિ થઈ છે તો હવે તે શાસ્ત્રજ્ઞાનનું શું કામ છે ? ૯

શુદ્ધચિદ્રૂપકે લઘ્વે કર્તવ્યં કિંચિદસ્તિ ન ।

અન્યકાર્યકૃતૌ ચિંતા વૃથા મે મોહસંભવા ॥ ૧૦ ॥

વપુષા કર્મણાં કર્મહેતૂનાં ચિંતનં યદા ।

તદા ક્લેશો વિશુદ્ધિઃ સ્યાચ્છુદ્ધચિદ્રૂપચિંતનં ॥ ૧૧ ॥

ચિદ્રૂપ શુદ્ધ મન્યુ ત્યા મુગ્ધને કંઈ નહિ મુગ્ધ કર્તવ્ય ગણાય,
અન્ય કાર્ય કરવાની ચિંતા મોહજન્ય તે વ્યર્થ મનાય,
શરીર કર્મ કે કર્મહેતુનું ચિંતન ત્યા છે કલેશ નિવાસ,
નિર્મલ ચિદ્રૂપનું ચિંતન ત્યા વિશુદ્ધિ પ્રગટે આત્મિક ખાસ ૧૦ ૧૧

ત્યા શુદ્ધ ચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિ થઈ છે ત્યાં પછી અન્ય કંઈપણ કરવા યોગ્ય કાર્ય હવે મારે બાકી રહુ નથી તેથી અન્ય કાર્ય કરવાની ચિંતા કે જો મોહને લઈને ચાલુ છે તે ચિંતાઓ મારે કરવા હવે બર્ષ છે.

શરીરનું, કર્મનું કે કર્મના કારણોનું ચિંતન ફિકર કરતા મનમાં અસરવતા, વ્યથતા વતા, અસાતિ વેદાય છે અને તે સફળતા છે.

શુદ્ધચિદ્રૂપકે લઘ્વે=શુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિ થતા ચિંતિત કર્તવ્ય ન અસ્તિ=કંઈ કરવાનું છે નહિ અન્યકાર્યકૃતૌ ચિંતા=અન્ય કાર્ય કરવાના ચિંતા, મોહસંભવા=મોહજન્ય છે વૃથા મે=મેરી મારે કરવા યથા છે ૧૦

યદા વપુષા મમગા કર્મહેતૂનાં=ત્યારે શરીરનું, કર્મનું, કર્મના કારણોનું, ચિંતન=ચિંતા હોય છે, તદા=ત્યારે, ક્લેશ=કલેશ વાળ છે, શુદ્ધાચિદ્રૂપચિંતન=શુદ્ધ આત્માનું ચિંતન ત્યારે છે ત્યારે વિશુદ્ધ સ્વાત્મ=વિશુદ્ધિ હોય છે. ૧૧

સંકલેશે કર્મણાં વંધોઽશુમાનાં દુઃખદાયિના ।
વિશુદ્ધૌ મોચનં તેષાં વંધો વા શુભકર્મણા ॥ ૧૪ ॥

અશુભ કર્મ અતિશય દુઃખદાયી બાધે જ્યા સંકલેશ લગય;
વિશુદ્ધિ લગતા કર્મ છૂટે સૌ અથવા માત્ર શુભ બધાય. ૧૪

જ્યા સંકલેશ છે ત્યા દુઃખદાયી અશુભ કર્મનો બધ થાય છે,
જ્યા વિશુદ્ધિ છે, ત્યા કર્મથી છૂટવું થાય છે અથવા વિશુદ્ધિના હેતુએ
વર્તતા જે કઈ કર્મ બધ થાય છે તે શુભ કર્મનો જ બધ થાય છે ૧૪

વિશુદ્ધેઃ શુદ્ધચિદ્રૂપસદધ્યાન મુખ્યકારણ ।
સંકલેશસ્તદ્વિધાનાય જિનેનેદં નિરૂપિતં ॥ ૧૫ ॥

ઉત્તમ ધ્યાન વિમલ ચિદ્રૂપનું. વિશુદ્ધિનું એ કારણ મુખ્ય,
તેના ઘાત બંને સંકલેશે, લાગે એમ જિનેન્દ્ર પ્રમુખ ૧૫

શુદ્ધ ચિદ્રૂપનું ઉત્તમ ધ્યાન એ આત્મવિશુદ્ધિનું અનન્ય (અસાધારણ)
કારણ છે સંકલેશ તે આત્મ વિશુદ્ધિનો નાશ કરનાર છે એમ જિન
લગવાને કનુ છે ૧૫

સંકલેશે=સંકલેશમાં, દુઃખદાયિના અશુમાના કર્મણા=દુઃખદાયી,
અશુભ કર્મનો, વંધ=બધ (થાય છે), વિશુદ્ધૌ=વિશુદ્ધિના, તેષાં=તે
(કર્મનું), મોચન=છૂટવું, વા=અથવા, શુભકર્મણા વંધ=શુભ કર્મનો
બધ થાય છે ૧૪

વિશુદ્ધે મુખ્યકારણ=વિશુદ્ધિનું મુખ્ય કારણ, શુદ્ધચિદ્રૂપસદધ્યાન=
શુદ્ધ આત્માનું ઉત્તમ ધ્યાન છે, તદ્ વિધાતાય=તેના ધ્યાન માટે, સંકલેશ=
સંકલેશ ૧૫ છે, જિનેન્દ્ર નિરૂપિત=જિન લગવાને આ નિરૂપણ,
કનુ ૧૫

અમૃત ચ વિશુદ્ધિઃ સ્યાન્નાન્યલોકપ્રભાવિતં ।

અત્યંતસેવને કષ્ટમન્યસ્યાસ્ય પરં સુખં ॥ ૧૬ ॥

લોક કહે અમૃત તે તો નહિ, વિશુદ્ધિ એ અમૃત પ્રધાન,
લૌકિક અતિ સેવન દુઃખદાયી, વિશુદ્ધિ અમૃત સુખદ મહાન. ૧૬

તે આત્મ વિશુદ્ધિ એ જ અમૃત છે લોક જેને અમૃત કહે છે
તે અમૃત નથી, કારણ કે (અન્ય એવા કોઈપણ) લૌકિક અમૃતના
સેવનથી અતમા અતિ કષ્ટ થાય છે. જ્યારે આત્માનુભૂતિએ અનુપમ
વિશુદ્ધિ-અમૃતના સેવનથી સર્વોત્કૃષ્ટ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે ૧૬

વિશુદ્ધિસેવનાસક્તા વસંતિ ગિરિગદ્ધરે ।

ત્રિમુચ્યાનુપમં રાજ્યં સુસુખાનિ ધનાનિ ચ ॥ ૧૭ ॥

અનુપમ રાજ્ય વિષય સુખ વૈભવ ધન આદિ તથા વિરક્ત,
ગિરિ ગુફામાં જઈ તે વસતા, વિશુદ્ધિ સેવનમાં આસક્ત. ૧૭

આત્માના અખડ અનુભવરૂપ વિશુદ્ધિસુખમાં આસક્ત થયેલા
મહાપુરુષો, સસારના સર્વોત્તમ એવા રાજ્ય, વૈભવ, ઇન્દ્રિયસુખ અને
ધનાદિ સંપત્તિને તૃણવત ગણીને, તેને તથા દઈ એકાંત ગિરિ ગુફાઓમાં
જઈ રહે છે ૧૭

વિશુદ્ધિ=આત્મવિશુદ્ધિ, અમૃત ર્યાત્=અમૃત થાય, ન અન્ય
કાંસ્ત્રનાતિ=અન્ય લોકમાં મળેલા છે તે નહિ, અન્યન્ય પ્રત્યક્ષે નો દૃષ્ટ=
અન્યના અન્યત સેવનના કષ્ટ થાય છે, પ્રત્ય પરં=આ (વિશુદ્ધિ)ના
(સેવનથી) ૧૨૧ નું મ થાય છે ૧૮

વિશુદ્ધેશ્વિત્સ્વરૂપે સ્યાત્ સ્થિતિસ્તસ્યા વિશુદ્ધતા ।

તયોરન્યોન્યદેતુત્વમનુભૂય પ્રતીયતાં ॥ ૧૮ ॥

વિશુદ્ધિઃ પરમો ધર્મઃ પુંસિ સૈવ સુખાકરઃ ।

પરમાચરણં સૈવ મુક્તેઃ પન્થાશ્ચ સૈવ દિ ॥ ૧૯ ॥

વિશુદ્ધિથી ચિદ્રૂપમાં સ્થિરતા સ્થિરતાથી વળી શુદ્ધિ સધાય,
એમ પરસ્પર કારણતાનો અનુભવ કરી ધર શ્રદ્ધામાંય ૧૮
આહો ! વિશુદ્ધિ પરમ ધર્મ છે, એજ જીવોને સૌખ્યનિધાન,
પરમ આચરણ પણ એ જાણો, મુક્તિ-માર્ગ પણ એ જ પ્રધાન. ૧૯

વિશુદ્ધિથી આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિતિ વાય, તે સ્થિતિથી વળી
વિશુદ્ધતા વાય એમ બન્ને અન્યોઅન્ય કારણરૂપે વાય છે તેનો અનુભવ
કરીને યથાર્થ નિર્ધાર કરો.

વિશુદ્ધિ એ જ પરમ ધર્મ છે, મનુષ્યને એ જ સત્ નુખતો
નિધાન છે સર્વોત્તમ સદ્ આચરણ પણ એ જ છે અને નોક્ષિતો
માર્ગ પણ એ જ વિશુદ્ધિ છે ૧૮-૧૯

વિશુદ્ધ=વિશુદ્ધિ દેવાથી ચિત્સ્વરૂપે સ્થિતિ સ્યાત્=આત્મસ્વરૂપમાં
સ્થિતિ વાય, તસ્ય =તે (આત્મસ્થિતતા)થી વિશુદ્ધતા=વિશુદ્ધતા વાય,
એમ, તયો=તે બેનો, અન્યો અન્યદેતુત્વ=એક એકને કારણપણે, અનુભૂય=
અનુભવતાને, પ્રતીયતાં=તદ્વાકાને ૧૮

વિશુદ્ધ પરમો ધર્મ=વિશુદ્ધિ પરમ ધર્મ છે, સૈવ પુંસિ સુખાકર =
તે જ મનુષ્યને સુખની ખાતુ છે પરમાચરણ સં=પરમ આચરણ
તે જ છે, ચ=અને, સૈવ દિ=તે જ મુક્તે પન્થા=તે જ માર્ગ છે ૧૯

પદસ્થાદિકમમ્યસ્ય કૃત્વા સામ્યાવલંબન ।
માનસં નિશ્ચલીકૃત્ય સ્વં ચિદ્રૂપં સ્મરંતિ યે ॥ ૬ ॥ ત્રિકલં ॥

પાપાનિ પ્રલયં યાતિ તેપામમ્યુદયપ્રદઃ ।
ધર્મો ચિવર્દતે મુક્તિપ્રદો ધર્મશ્ચ જાયતે ॥ ૭ ॥

પામી વૈરાગ્ય મન વચનને કાયથી,
બાહ્ય અતર તણ સંગ જ્યારે,
તત્ત્વજ્ઞાની ગુરુના શરણમાં જઈ,
સયમાદિ સ્વહિનને સ્વીકારે ૪

સર્વ શાસ્ત્રો ભણી, નિરુપદ્રવ નિર્જાને,
સ્થાનના સ્થિરતાને કરીને,
અન્ય ચિતા તણ દદ શુભાસન ધરી,
ધ્યાન ઉત્તમ પદસ્થાદિ ધરીને, ૫

સામ્ય અવલબને અચલ નનને કરી
જે સ્મરે નિજ ચિદ્રૂપ તેને,
પાપ હાય ધાય ને અબ્યુદય ધર્મની
વૃદ્ધિ, વળી મુક્તિપ્રદ ધર્મ જન્મે ૬-૭

પદસ્થાદિકમમ્યસ્ય=પદસ્થ, પિંડસ્થ, આદિ પ્થાનનો અભ્યાસ
કરીને, સામ્યાવલંબન કૃત્વા=સમતાનુ અવલંબન કરીને, માનસં નિશ્ચ-
લીકૃત્ય=મનને નિશ્ચલી કરીને, ચિદ્રૂપ સ્મરંતિ=પોતાના મુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને
સ્મરે છે. તેવા-તેના, પાપાનિ પ્રલયં=પાપ પ્રલય થઈ જાય છે
અમ્યુદયપ્રદઃ ધર્મો=અમ્યુદય=રત્ન આદિ સર્વનિ આપનાર ધર્મ તે છે
અ=અને, મુક્તિપ્રદ ધર્મ જાયતે=મુક્તિ આપનાર ધર્મ જન્મે છે

વાર્વાતાગ્ન્યમૃતોપવજ્રગરુડજ્ઞાનોપધેમારિણા

સૂર્યેણ પ્રિયમાપિતેન ચ યથા યાંતિ ક્ષણેન ક્ષયં ।

ધગ્ન્યવ્દાગવિપં મલાગફણિનોઽજ્ઞાનં ગદેભવજાઃ

રાત્રિવૈરમિદાવનાવધચચ્ચિદ્રૂપસંચિતયા ॥ ૮ ॥

નષ્ટ ક્ષણમા કરે જેમ જલ અનલને,

મેધને પવન, અગ્નિ તરુને,

વેરને પ્રિય ભાષણ, સુધા વિષને,

સર્પને ગરુડ કે વજ્ર ગિરિને;

જ્ઞાન અજ્ઞાનને, ઔષધિ રોગને,

રાત્રિને રવિ હણે, સિંહ ગજને,

તેમ ચિદ્રૂપ-ચિતન અહા વિશ્વમા !

ક્ષય કરે શીઘ્ર સૌ અપમમૂહને. ૮

યથા=જેમ, રૂઢ અવનો=અહીં (પૃથ્વી) જગતના, વાર્વાતાગ્ન્યમૃતોપ-
વજ્રગરુડજ્ઞાનોપધેમારિણા વારુ=પાણી, વાત=પવન, અગ્નિ=અગ્નિ અમૃત=
અમૃત, ઉપ=ખાર (સાણ), વજ્ર=વજ્ર, ગરુડ=ગરુડ, જ્ઞાન=જ્ઞાન, ઔષધ=
દવા, રૂઢ અરિણા=હાથીના તરુ સિંહ વડે, સૂર્યેણ=સૂર્ય વડે, ચ=અને,
પ્રિયમાપિતેન=મધુર ભાષણ વડે, અનુક્રમે, ધગ્ન્યવ્દાગવિષય=અપિ, નેર,
(જનર), (અગ)=તરુ, અને વિપ, મલાગફણિનો=મલ=મેત, અગ=પવન,
ફણિન=અને સર્પો, અજ્ઞાન=અજ્ઞાન, ગદેભવજા ગદ=રોગ, રૂઢ ભવા=
હાથીઓના સમૂહ, રાત્રિ=રાત્રિ, રમુ=પેર, ક્ષણેન=ત્તુના, ક્ષયં કાતિ=
ક્ષય રાત્રી વગર છે, તેમ, ચિદ્રૂપસંચિતન=આત્માના સ્વરૂપ ચિતનના
અપચર=પાપનો સમય, (કાત્રુના ક્ષય નર્ત વગર છે) ૮

[illegible]

यथा बलाह कृप्रे जायते दृष्टिना ह्यम. ।

तथा मुक्तिप्रदो वर्मः शुद्धचिद्रूपचित्तात् ॥ १० ॥

यथा पूर्वं जाता महाकदा=तेन पदे॥ उमे॥ गो॥ मेघात्=
मेघवृष्टिः, वर्षते=वर्षी गन्ध ले, तवा=तेन, विद्रुमज्ज्यानात्=शुद्ध
आत्माना ध्यायन्ती, अस्त्युदयप्रदः=इत्याद्यने आपन्नार घन=गर्भ
(वृद्धि पात्रे छे) ८

ચયા ચલાહરુષ્ટ = જેમ મેધાદિવી, હરિતાકુરા = ત્રીણ અકુરો
 (હાગી નીડળે છે), તથા = તેમ, શુદ્ધચિદ્રૂપચિતનાત્ = શુદ્ધ આત્માના
 ચિતવનથી મુક્તિપ્રદઃ ધર્મ = મુક્તિ આપનાર ધર્મ પ્રગટે છે ૧૦

મેઘવૃષ્ટિ યતાં ભૂમિમાંથી યથા,
 નવીન અંકુર બહુ ઉગી નીકળે,
 શુદ્ધ ચિદ્રૂપ ચિત્તન થકી ઉપજે,
 સુક્ષિતપ્રદ ધર્મ ત્યમ ચિત્ત વિમલે. ૧૦

જેમ મેઘવૃષ્ટિ યતાં ભૂમિમાંથી નવા અંકુરો ઉગી નીકળે છે તેમ
 શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપના ચિત્તનથી સર્વ કર્મના ક્ષયરૂપ મોક્ષને આપનાર
 સંપૂર્ણ શુદ્ધ આત્મસ્વભાવરૂપ ધર્મ પ્રગટે છે. ૧૦

વ્રતાનિ શાસ્ત્રાણિ તપાસિ નિર્જને
 નિવાનમંતર્વાહિ. સંગમોચન ॥

મૌનં ક્ષમાતાપનયોગધારણ
 ચિચિતયામા કલયન્ શિવં શ્રયેન્ ॥ ૧૧ ॥

શાસ્ત્ર વ્રત તપ ક્ષમા, વાત્ર નિર્જન સ્થળે,
 બાહ્ય અતર તણ સંગને ભે;
 મૌન આતાપના યોગ ધરતાય ભે,
 ચિત્તવે સ્વરૂપ સુક્ષિત વરે તો. ૧૧

વ્રતોને પાળના, શાસ્ત્રોને નિહાસી, તપવર્ષા કરના, એકાગ્રતાસ
 ભેરવો, અતર અને નાર સંગને ભાગવે, મૌન રાત્રી કરતું, રમ્યા
 આદરની, સૂર્યના તાપના તપ કરનાર આતાપના યોગ કરતું કરશે,

વ્રતાનિ=વ્રતોને શાસ્ત્રાણિ=શાસ્ત્રો, તપાસિ=તપ કરે, નિર્જન=નિર્જન
 નિર્જન રસતામાં રાહતે, જનનદે સંગમોચન=અતર સંગને ભે,
 તપાસે, મૌન=મૌન ભે, ક્ષમા=ક્ષમા ધરતાય ભે, ચિચિતયામા
 ચિચિતયામા અમા=અતર ચિત્તન સંગે, (અંગ=અંગ, સંગે,) સ્વ
 આદરના, નરતા શિવ શ્રયેન્=મોક્ષ મેળે ૧૧

એ બધાની સાથે સાથે જે આત્મસ્વરૂપનું ચિંતન કરે છે, બધાય એક આત્માની મુક્તિ માટે કરુ છુ એમ આત્માર્થનો પ્રથમ જ્ઞા રાખીને, તે સાધનો કરતા સાથે આત્મા ઉપર રુચિ, જ્ઞા, ભાવ, ચિંતન રાખે છે તે પરમ કથ્યાણુરૂપ મોક્ષને પામે છે ૧૧

શુદ્ધચિદ્રૂપકે રક્તઃ શરીરાદિપરાઙ્મુખઃ ।
રાજ્યં કુર્વેન્ન વંધેત કર્મણા ભરતો યથા ॥ ૧૨ ॥

દેહ ગેહાદિથી થઈ ઉઠાસીને જે
શુદ્ધ ચિદ્રૂપમાં રક્ત નિત્યે,
તે ન કર્મોથી બંધાય ભરતાદિવત્
રાજ્ય કરતાંય નહિ લિપ્ત ચિત્તે. ૧૨

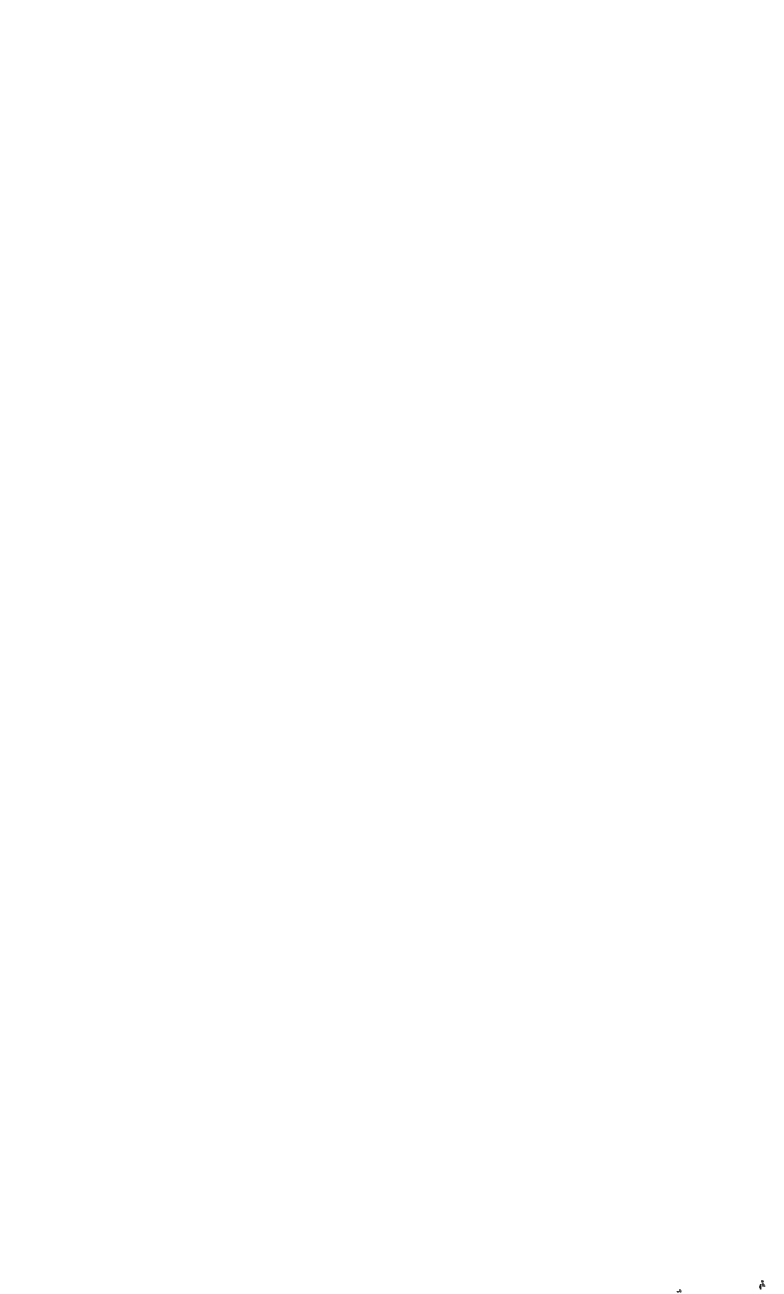
જે મુમુક્ષુ, શરીર, સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્રાદિ સર્વભાથી મમત્વ તજીને ઉઠાસીને થઈ, શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપના અખડ અનુભવને ધૃષ્ટી તેના અનુરાગી રહે છે, તે ભરત ચક્રવર્તી આદિની માફક કર્મોથી બંધાતા નથી અને પરિણામે મોક્ષસુખને પામે છે ૧૨

સ્મરન્ સ્વશુદ્ધચિદ્રૂપં કુર્યાત્કાર્યશતાન્યપિ ।
તથાપિ ન દિ વધ્યેત ધીમાનશુભકર્મણા ॥ ૧૩ ॥

શરીરાદિપરાઙ્મુખઃ=શરીર આદિથી ઉઠાસીને, મમત્વ રહિત, વિમુખ, શુદ્ધચિદ્રૂપકે રક્ત=શુદ્ધ આત્મામાં પ્રેમ કરનાર, રાજ્ય કુર્વેન્ ભરત યથા=રાજ્ય કરતા ભરતની જેમ, કર્મણા ન વંધેત=કર્મોથી બંધાય નહિ ૧૨

ધીમાન્=સમ્યક્ જ્ઞાનવાન, સ્વશુદ્ધચિદ્રૂપં સ્મરન્=પોતાના શુદ્ધ આત્માને યાદ કરતા, કાર્યશતાનિ અપિ કુર્યાત્=સે કરેડો કામેા પણ કરે, પે=તેા પણ, અશુભકર્મણા ન વધ્યેત=અશુભ કર્મોથી બંધાય નહિ. ૧૩

૬ આહાર વાહન મિત્ર સુર કે વિપયસુખ સુરદુર્મમાં,
વાંછા થતી તે મોહવશથી, તેમ વળી કુધર્મમાં. ૨

પુત્ર પુત્રી આદિની, સ્ત્રી આદિની, શરીર આદિની, મકાન,
પુસ્તકના ભંડાર સમૂહ, નગર, મંત્ર, યજ્ઞ, શાસ્ત્ર, અભ્યાસ, રાજ,
યુદ્ધ, ગાય, બળદ, પશુ આદિની, આહાર પાન આદિની, મિત્રની,
સ્વર્ગની, વાહનની, ઇન્દ્રિયોના વિષયોની, આત્મજ્ઞાન સિવાય સર્વ
કુધર્મની અને કલ્પવૃક્ષ આદિની જે વાંછા યાય છે તે માત્ર મોહને
વશ હોવાને લીધે થાય છે; માટે પરદ્રવ્યોની વાંછા નિર્મૂળ થતા માટે
મોહનો નાશ કરવા મુમુક્ષુઓ સાવધાન યાય છે ૨

किं पर्यायैर्विभावैस्तव हि चिदचिन्तां व्यञ्जनार्थमभिधानैः

रागद्वेषास्त्रिबीजैर्जगति परिचितैः कारणैः ससृत्तेश्च ।

मत्तैव त्वं चिदात्मन् परिहर सततं चिन्तनं मभ्यु तेषा

शुद्धे द्रव्ये चित्ति स्वे स्थितिमचलतया तर्दशा सविधेदि ॥ ૩ ॥

સૌ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય જડ ચેતનતાણા વિભાવ જે,

રાગાદિ ને ભવહેતુનુ શુ કામ ? જગ પરિચિત એ,

એ માન્ય કરી તજ શીઘ્ર ચિંતન રે ! ચિદાત્મન્ ચિત્તથી !

નિજ શુદ્ધ ચિદ્રૂપ્યે સ્થિતિ કર અચળ અંતર દૃષ્ટિથી ૩

[illegible]

Staphylinidae

1.142 (1) (a) $\frac{1}{2} \log 2$ (b) $\frac{1}{2} \log 2$ (c) $\frac{1}{2} \log 2$ (d) $\frac{1}{2} \log 2$

1911 年 4 月 1 日 星期一

11. The following are the names of the persons who have been appointed as members of the committee:

[illegible]

रमो जायोः सुताभ्या मुदामनर्याः क्षत्र क्षमो भविष्या.

कर्मभूषणाद्यापणानि शिविका यन्त्रमिमांसायाः ।

[illegible]

મવા વાપ્યાદિમૃત્યાતપહરણત્વગાઃ સૂર્યપાત્રાસનાઘાઃ
દુઃખાનાં હેતવોઽમી કલયતિ વિમતિઃ સૌલ્યહેતૂન્ કિલૈતાન્ ॥૫॥

ધન ધેનુ સ્ત્રી સુત અશ્વ ગૃહ રથ વસ્ત્ર દાસી શિષ્ય વા,
કર્પૂર ભૂષણ શિબિકા ઉદ્યાન આસન વાપિકા;
આયુધ છત્ર પલગ ભાજન ભૂત્ય મિત્ર દુકાનને,
સુખહેતુ મૂઢ મતિ ગણે હા । સર્વ દુખ-નિદાનને   ૫

ધન, સુવર્ણ, ગાય, સ્ત્રી, પુત્ર, પુત્રી, અશ્વ, ગૃહ, વસ્ત્ર, રથ,
સેત્ર, દાસી, હાથી, શિષ્યો, કર્પૂર, અલકારો, દુકાન. વન, ઉદ્યાન,
પાલખી, ભાઈ, મિત્ર, શસ્ત્ર આદિ, પલગ, વાવ આદિ, નોકર, છત્ર,
પત્રી, સૂર્ય, પાત્ર, આસન એ આદિ સર્વ પરાધીન અને વ્યાકુલતા
વરાવનાર હોવાથી દુઃખના કારણો છે તેને મતિહીન, અવગત વિપરીત
બુદ્ધિવાળા અજ્ઞાની જીવો સુખના કારણો માને છે

આ વિપરીત માન્યતા એ મોહનુ માહાત્મ્ય છે, તેથી જ મતિ
મદતાને પાની, દિતાલિત, સાર અસાર, કે શ્રેય અશ્રેય કાઈ વિચાર

લોકસ્ય ચાત્મનો યત્નં રંજનાય કરોતિ યત્ ।

તત્ત્વેન્નિરાકુલત્વાય તદ્દિં દૂરે ન તત્પદં ॥ ૭ ॥

રે હ સ ! પરદ્રવ્યો સ્મરે તું જેમ નિશ્ચિન યત્નથી,
જે તેમ ચિદ્રૂપ શુદ્ધ સ્મર તો મુક્તિ દૂર શું હસ્તથી ?

જે યત્ન નિજ પર રજને કરતા સદા સર્વે જના,
તેવો નિરાકુલત્વ માટે જો કરે, પદ દૂર ના. ૬-૭

હે ! આત્મન, જેવી રીતે પ્રતિદિન તુ પર પદાર્થોનું સ્મરણ
ચિત્તન કર્યા કરે છે, દેહ, સ્ત્રી, પુત્ર આદિ પોતાના માનીને તેની ચિતામાં
મગ્ન રહ્યા કરે છે, તેવી રીતે જો તુ શુદ્ધ ચિદ્રૂપના સ્મરણમાં, ચિત્તનમાં
મગ્ન રવા કરે તો મુક્તિની પ્રાપ્તિ તને જરાય દૂર કેમ રહે ? અર્થાત્
જરૂર મુક્તિ સમીપમાં સાધ્ય થાય

આજીવ પોતાને અને પરને રજન કરવા, લોકમાં સાંગે, મોટા,
બેસાવસા, કેવળ જગત્તે કડું દેખાડવા, પોતાની જાનતા સર્વ પ્રયત્ન
કર્થે જાય છે આખું આયુષ્ય તેમાં વ્યતીત કરી નાખે છે જતા પોતાનું ?
પરતુ કઈ પણ વાસ્તવિક શ્રેય સાધી શકતો નથી પરતુ તેટલો જ
મુશ્કાર્ય જો તે નિરાકુલતામય સત્યુપદેષ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ માટે કરે
તો તને તે પરમપદની પ્રાપ્તિ જરાય દૂર ન રહે ૬-૭

સ ! = હે ! આત્મન, યયા = જેમ; પરાગિ દ્રવ્યાણિ પ્રત્યદ સ્મ
રાન = પર પદાર્થો પ્રતિદિન તુ સ્મરે છે, તથા = તેમ ચેત્ = ને, શુદ્ધ
ચિદ્રૂપ - શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને (સ્મરે) તો, મુક્તિ = મોક્ષ, તિ = તુ, તે = તને
જાગ્યા નવજાગ્યા ન પાય ૬

જેવાય આત્મન ચ = લોકમાં અને પોતાના, રજન ન પર પદ
૧ ના નો જે જાન કરે છે, તત્ત્વેન્ન = ને જાન જો, નિરાકુલત્વ
નિરાકુલતા માટે (દેહ, સ્ત્રી, પુત્ર) ને, તદ્દિન્ન = (મુક્તિ) માટે, ન રજ =
જો નિ ૭

રતને પરિણામ. સ્વાત્ત્વિમાતો દિવિત્ત્વમનિ ।
 નિરાકુલે સ્વામાત્ત્વિના નાસ્તિ સત્સુખ ।
 સયોગવિપ્રયોગા ન રાગદ્વેષો રુષામુરો ।
 તદ્ભવેદ્યમો નિત્ય દરયેતે તદ્ ભવત્યત્ ॥ ૨ ॥

૨જન કરે ત્યા, વિદ્યુતે પરિણામ થાય વિભાવના,
 હોયે સ્વભાવ નિરાકુલત્વે નહીં સત્સુખ તે વિના
 સયોગ ને વિયોગ સુખ દુઃખ, રાગદ્વેષ બળાય જ્યા,
 નિશક્તિ આ બધ પરબને હા । બધ હવે તું ત્યાગ ત્યા. ૬-

પોતાને કે પરને ૨જન કરવાનાં પરિણામ (આત્મપ્રતીના) ની
 થાય છે ત્યા આકૃષ્ટતા છે અને તે આત્માનાં વિભાવ પરિણામ છે
 જ્યાં નિરાકૃષ્ટતા છે ત્યા આત્માના સ્વભાવ પરિણામ છે તેથી તે સ્વ
 ભાવ પરિણામ વિના સત્સુખ નથી

આ લોક કે પરલોક ન્યા જીવે ત્યા સયોગ વિયોગ, મુખદુઃખ
 રાગદ્વેષ આદિ દ્વંદ્વો આકૃષ્ટતાનાં કારણો જ સર્વત્ર સદાય બળાય છે
 માટે એ દુઃખના મૂળ જેમા છે એવા આ સ સારને હે મુમુક્ષુ તુ ત
 દે અને મોક્ષની અભિલાષા જ અત્યંત બળવાન કરી તેની પ્રાપ્તિમા
 ઉઘમી થા ૮-૯

રતને=૨જન કરવામા, પરિણામ=આત્માના ભાવ, સ્વાત્ત્વિમાત્ત્વિ=આત્માના
 ચિદાત્મનિ વિભાવો દિવિત્ત્વમનિ=તે ચિદ્રૂપ આત્મામા વિભાવ જ છે. નિરાકુલે=
 નિરાકુલતામા, સ્વામાત્ત્વિના સ્વાત્ત્વિ=સ્વભાવ હોય, ત વિના=તેના વિના,
 સત્સુખ નાસ્તિ=સત્સુખ નથી ૮

સયોગવિપ્રયોગો=સયોગ અને વિયોગ, રાગદ્વેષો=રાગ અને દ્વેષ,
 સુખાસુખે ચ=અને સુખ તથા દુઃખ, તદ્ભવે=પરભવમાં, અત્ત્વમવે=આ
 ભવમા, નિત્ય=સદા, દરયેતે=દેખાય છે, તદ્=તેથી, ભવ=સ સારને,
 ભવજ=તત્ત્વ દે ૯

આદિ અનેક લૌકિક સર્વોત્તમ સપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છતાં પણ તેનાથી કોઈ જીવ કયાંએ દૃતદૃત્ય થઈ શકતો નથી માત્ર શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે જ જીવ દૃતાર્થરૂપ, ધન્યરૂપ થાય છે, ત્યાર પછી તેને સર્વ આત્મઐશ્વર્ય પ્રગટ હોવાથી, સર્વોત્તમ અવિનશ્વર આત્મિક મુખ્ય પ્રાપ્ત થયું હોવાથી, કોઈ પણ કર્તવ્ય કે પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય બાકી રહ્યું નહિ હોવાથી, તે પરમ દૃતદૃત્ય ગણાય છે તે શુદ્ધ આત્મ-સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ વિના જગતની સર્વ સપત્તિ બાંહેધરો માત્ર એક ભવ-પર્યંત જ દષ્ટી રહેનાર હોવાથી ફરી બીજા ભવમાં તે તે મેળવવા જન કરવાનો જ રહેતો હોવાથી એવી નાશવત ઐદિક સપત્તિથી કોઈ જીવ કદી દૃતદૃત્ય ગણી શકાય નહિ એમ વિચારી સન્નિબાલિલાલી મનુષ્ય સંભળતો તે પરમ દૃતદૃત્ય થવા માટે માત્ર નિજ નિર્મળ ચિત્તપત્ની પ્રાપ્તિ માટે જ પરમ આદરપૂર્વક સત્પુરુષાર્થના સદાય પ્રાર્થ છે ૧૪

પરદ્રવ્યાસનાભ્યાસં કુર્વન્ યોગી નિરંતર ।

કર્મોગાદિપરદ્રવ્ય મુક્તવા ક્ષિપ્ર શિર્વાભવેત્ ॥ ૧૫ ॥

કારણં કર્મવધસ્ય પરદ્રવ્યસ્ય ચિંતન ।

સ્વદ્રવ્યસ્ય વિશુદ્ધસ્ય તન્મોક્ષસ્યેવ લેચલ ॥ ૧૬ ॥

પરદ્રવ્યને તજવા કરે અભ્યાસ સતત સ્વચિંતને,
તે થોળી કર્મ શરીર આદિ ત્યાગી સત્વર દિવ બને,

નિરંતર=નિરંતર, પરદ્રવ્યાસનાન્દાસ કુર્વન્=પરં વ્યને (અનન) દૂર કરવાના અભ્યાસને કરતો, યોગી=(મેં જ સાચે વેળાવાળો) યોગી, કર્મોગાદિપરદ્રવ્ય=કર્મ, શરીર આદિ પર પદાર્થને, મુક્તવા=તજી, ક્ષિપ્ર=શીઘ્ર, શિર્વાભવેત્=દિવ (નોંધ ૨૧૨૫) થાય ૧૫

પરદ્રવ્યનુ ચિંતન ખરેખર કર્મ-બંધ-નિવાન છે,
ચિંતન વિમલ નિજ દ્રવ્યનું, શિવ હેતુ એજ પ્રધાન છે. ૧૫-૧૬

નિરતર પરદ્રવ્યને ત્યાગ કરવાનો અભ્યાસ કરનાર યોગી કર્મ
શરીર આદિ પરદ્રવ્યથી મુક્ત થઈ સત્વર શિવસ્વરૂપ મુક્તિપદને પામે છે.

પર દ્રવ્યનુ ચિંતન એ જ કર્મબંધનનું કારણ છે. પોતાના શુદ્ધ
આત્મ દ્રવ્યનુ ચિંતન તે કેવલ મોક્ષનું જ કારણ થાય છે માટે મોક્ષા-
ર્થીઓ પર દ્રવ્યનું ચિંતન તથા નિજ આત્મતત્ત્વનુ ચિંતન કરવામાં
સદાય તત્પર રહે છે ૧૫-૧૬

પ્રાદુર્ભવંતિ નિઃશેષા ગુણાઃ સ્વાભાવિકાશ્ચિતઃ ।
દોષા નશ્યંત્યહો સર્વે પરદ્રવ્યવિયોજનાત્ ॥ ૧૭ ॥
સમસ્તકર્મદેહાદિપરદ્રવ્યવિમોચનાત્ ।
શુદ્ધસ્વાત્મોપલબ્ધિયાં સા મુક્તિરિતિ કથ્યતે ॥ ૧૮ ॥

ચિદ્રૂપના નિ.શેષ સ્વાભાવિક ગુણો પ્રગટે બધા,
ને દોષ ક્ષય થાયે સકલ પરદ્રવ્ય ત્યાગ્યે સર્વથા;
નિઃશેષ કર્મ શરીર આદિ અન્ય દ્રવ્યો ત્યાગતા,
નિજ મહાજ આત્મ સ્વરૂપ પ્રાપ્તિ તે જ મુક્તિ કથાય ત્યાં ૧૭-૧૮

અહો=આશ્ચર્ય છે કે । પરદ્રવ્યવિયોજનાત્=પરદ્રવ્યના ત્યાગથી,
ચિત્ત=આત્માના, નિ શેષા=સંપૂર્ણ, સમસ્ત, સ્વાભાવિકાઃ ગુણા=સ્વા-
ભાવિક ગુણો, પ્રાદુર્ભવન્તિ=પ્રગટ થાય છે, દોષા. સર્વે નશ્યેતિ=દોષ સર્વ
નાશ પામી જાય છે ૧૭

સમસ્તકર્મદેહાદિપરદ્રવ્યવિમોચનાત્=સર્વ કર્મ દેહ આદિ પર દ્રવ્યના
ત્યાગથી, યા શુદ્ધસ્વાત્મોપલબ્ધિ=જે શુદ્ધ સ્વઆત્માની પ્રાપ્તિ, સા=તે,
મુક્તિ રિતિ કથ્યતે=મુક્તિ એમ કહેવાય છે ૧૮

અહો ! પરદ્રવ્યના ત્યાગથી, ચિદ્રૂપ, નિજ ચૈતન્યાત્મક આત્મ-
તત્ત્વના સર્વ સંપૂર્ણ સ્વાભાવિક ગુણો પ્રગટ થાય છે, અને સમગ્ર
દેહો દૂર ચર્ચ બંધ છે

કર્મ, શરીર આદિ સર્વ પરદ્રવ્યના ત્યાગથી નિજ શુદ્ધ આત્મ-
તત્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ સદૃશ સ્વાભાવિક શુદ્ધ નિજ આત્મગ્વરૂપની
પ્રાપ્તિ તે જ મોક્ષ કહેવાય છે ૧૭-૧૮

“દેહાદિ સયોગતો આલતિક વિયોગ,
સિદ્ધ મોક્ષ સાધ્યત પદે, નિજ અનત સુખબોગ ’

—શ્રી આત્મસિદ્ધિનાથ

અતઃ સ્વશુદ્ધચિદ્રૂપલબ્ધયે તત્ત્વચિન્મુનિઃ ।
વપુષા મનસા વાચા પરદ્રવ્યં પરિત્યજેત્ ॥ ૧૯ ॥

વસતતિલક્ષ ૭૬:—

તેથી સ્વ શુદ્ધ મહાન્તરમસ્વરૂપ પ્રાપ્તિ,
જે તત્ત્વજ્ઞાની મુનિવર્ય અહો સદાપિ,
તે તો શરીર મન ને વચ્ચે ત્રિયોગે,
દ્રવ્યો અનાત્મ સઘળા અતિ શીઘ્ર ત્યાગે ૧૯

તેથી તત્ત્વજ્ઞાની મુનિ પોતાના શુદ્ધ આત્મગ્વરૂપની પ્રાપ્તિને માટે
જન મન વચ્ચેના પર દ્રવ્યને તથા દે છે ૧૯

અતઃ=માટે, સ્વશુદ્ધચિદ્રૂપલબ્ધયે=નિજ શુદ્ધ આત્મગ્વરૂપની પ્રાપ્તિને માટે,
તત્ત્વચિન્મુનિ=તત્ત્વજ્ઞાની મુનિ, વપુષા=શરીર,
મનસા=મનથી, વાચા=વચ્ચેથી, પરદ્રવ્યં=પર દ્રવ્ય, પરિત્યજેત્=ત્યાગ કરે

દિક્ચેલૈકો હસ્તપાત્રો નિરીદ્ધઃ

સામ્યારૂઢસ્તત્ત્વેદી તપસ્વી ।

મૌની કર્મૌધેર્મસિદ્ધો વિવેકી

સિદ્ધયૈ સ્યાત્સ્વે ચિત્સ્વરૂપેઽભિરક્તઃ ॥૨૦॥

દિગ્ વસ્ત્ર માત્ર કર પાત્ર, તપસ્વી, મૌની,

નિરપૃહ, સામ્યપદ આરૂઢ, તત્ત્વજ્ઞાની;

તે કર્મહસ્તી પ્રતિ સિંહ, વિવેકબુદ્ધિ,

આત્મીય ચિદ્સ્વરૂપ રક્ત, વરે સ્વસિદ્ધિ. ૨૦

આત્મસિદ્ધિરૂપ મુક્તિ પદને પામવાને યોગ્ય કોણુ થાય છે ?
તો કે દિશાઓ જ જેને વસ્ત્ર છે એવા, (ખીખ વસ્ત્ર વિહીન દિગ્જર, નમ્), કરપાત્ર, તપસ્વી, મૌની, નિરપૃહ, સમતાની શ્રેણી ઉપર અથવા વીતરાગ ભાવરૂપ મોપાન નિસરણી ઉપર ચટ્ટેલા, કર્મરૂપ હાથીઓના સમૂહનો નાશ કરવામા સિદ્ધ સમાન, વિવેક એટલે ભેદજ્ઞાન યુક્ત અને નિજ નિર્માળ આત્મસ્વરૂપમા જ અત્યંત તણીન એવા જ્ઞાની પુરુષ સિદ્ધિ મુખને યોગ્ય થાય છે

આ પ્રમાણે મોક્ષાભિલાષી ભટ્ટારક શ્રી જ્ઞાનબ્રાણ્ય દ્વારા નિર્મિત તત્ત્વજ્ઞાન તરગિણીમા ગુદ ચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિ માટે પરદ્રવ્યોના ત્યાગને પ્રતિપાદન કરનાર આ પદ્યરમો અધ્યાય સમાપ્ત થયો

દિહ ચેલૈક = દિશાઓ માત્ર વસ્ત્ર છે જેને, દિગ્જર, નમ્, હસ્ત-
પાત્ર = કાચ એ જ (ભોગ્યનપાન માટે એક) પાત્ર છે જેને, કર્મ પાત્ર
પાત્ર, સામ્ય નરિ રાખનાર, નિરીદ્ધ = નિરપૃહ, સામ્યારૂઢ = સમતા શ્રેણી
ઉપર ચટ્ટેલા, તત્ત્વજ્ઞ = તત્ત્વજ્ઞાની, જ્ઞા અજ્ઞા આદિ સર્વ તત્ત્વોના
જ્ઞ, પુરુષ, તપસ્વી = તપસ્વી, મૌના = મૌની, કર્મૌધેર્મસિદ્ધ = કર્મના સમૂહરૂપ,
(૨૦) ખીખી એવાને સિંહ સમાન, વિવેકી = ભેદજ્ઞાન યુક્ત, સ્વા = પોતાના,
ચિત્સ્વરૂપે અભિરક્ત = અત્યંત તણીન થઈને, સિદ્ધયૈ સ્વાઃ = મોક્ષ મેળવવા
૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦

अध्याय १६ मे।

शुद्ध चिद्रूपिणी प्राप्ति भाटे निर्जन स्थानिनी
आवश्यकता.

सद्बुद्धेः परंजनाकुलविधित्यागस्य साम्यस्य च
ग्रन्थार्थग्रहणस्य मानसवचोरोधस्य बाधाहतेः ।
रागादित्यजनस्य काव्यजमतेश्चेतोविशुद्धेरपि
हेतुः स्वोत्थसुखस्य निर्जनमदो ध्यानस्य वा स्थानक ॥१॥

सर्वथा—

सद्बुद्धि, समता, रागादि-त्याग, शास्त्रना अर्थ ग्रहाय,
परस्परजन-आकुण्ठाता नश्ये, मन बाष्पीनो रूपा कराय,
शुद्धि काव्य विषे नोदाये, चित्त विशुद्धि वणी पन्नाय,
आत्मिक गुण ने ध्यान प्राप्तिनो, निर्जन स्थानक हेतु ननाय.

નાનાવૃત્તાક્ષરાણામવનિવરતલે છંદસાં પ્રસ્તરથ

દુઃખીવાગો વિકલ્પાદ્યવચનકુલ પાર્શ્વવચનિનાં દિ ॥૩॥

અન્દ્ર વધે ત્યાં જલધિ વધતો, વૃષ્ટિ વધે નદી નીર અથાગ
મોહવૃદ્ધિથી કર્મ વધે, વળી અપકવ અન્ને વ્યાધિ-વિપાક,
વિવિધ છંદ અક્ષર વૃદ્ધિથી વધે છદ પ્રસ્તાર વિશેષ,
તેમ સમીપવાસી સ ગે જહુ વચન વિકલ્પ વધે દુઃખ દોષ ૩

જેવી રીતે અન્દ્ર વધે તેમ સમુદ્ર વધે છે, મેઘવૃષ્ટિથી નદીઓના
નીર વધે છે, મોહવૃદ્ધિથી કર્મવધ વધે છે, કાચા અનના બદાણુથી
મનુષ્યને ગેગની વૃદ્ધિ થાય છે, તથા બુદ્ધ બુદ્ધ બદના અક્ષર વધે
તેમ બદના પ્રસ્તાર (તે અમુક વર્ણના બદના રાકય રમે) અધિકા-
વિક વધે છે તેવી રીતે જગતમાં સમીપવર્તી સજધીઓના સગ વર્તના
અનેક પ્રકારના દુઃખો, દોષો, વિકલ્પનો આસ્ત્રવ (આગમન) અને તેના
શાન્તિરૂપ વચનના પ્રગતિ વધે છે ૩

યવા=જેવી રીતે, ટન્દો વૃદ્ધી=અદ્રવી વૃદ્ધિ થતા, સમુદ્ર વધતે=
સમુદ્ર વધે છે (ભરતી આવે છે); મેઘવૃષ્ટે=સરિદગ્ધતલ=મેઘવૃષ્ટિની
(વૃદ્ધિથી) નદીના પાણીનું બળ (વધે છે) મોહના=મોહની (વૃદ્ધિથી)
વપવધ=કર્મવધ વધે છે, પુરસ્સ્વ=મનુષ્યને, આમનુષ્યે=કાચા નોનવાની,
તપ્ત=ગરમ, ગદ રવ=રોગની માફક, અવનિવરતલે=પૂરતી નુર
વળી, નાનાવૃત્તાક્ષરાણા=બુદ્ધ બુદ્ધ બદના અક્ષરોની પ્રગતિ થતા,
અન્દ્ર પ્રસ્તરથ=બદના પ્રસ્તાર (અમુક વર્ણ કે બદનાના બદના રાકય
રમે) થાય છે, તેમ, પાશવર્તિ જાગિના=વિકલ્પનાં ના પ્રગતિ
(અવર્તિ રાકયી), દિ=નિવરે દુઃખનામ=દુઃખોના સમુદ્ર અન્દ્રે
દિનાં અવર્તવચનકુલ=વિકલ્પના અવર્તવચનકુલ ૩૦૫ નામનો, ૩

મગવાનો સર્વ પેર ઉપાપ ઉપર ને તાપા પમા ને તત્તરત્તર
અતી ને પ ને તા આન ની મળિયા જાની પમા તીમલ મનુદ્રા

મન નુખની રૂગિ મગના, સનુદાપમા પ્રાપ્તિ મમુદ્રા
શુ. ચિદ્રૂપમા તપ મગે છે ચિદ્રૂપમા પ્યાન પ્રગટે છે અનાદિ પનો
અમાર ગાય ને ત્યા ને નિર્દિષ્ટ સમાધિને પામે ને નિર્દિષ્ટ
સમાધિય શુ ચિદ્રૂપના પ્યાનમા એકાગ પગેના મુગત પોગીને ઝગેનો
નાગ અને આત્મિક સમુપ જોડ સાથે ન પ્રગટે છે

માટે મોક્ષ પ્રાપ્તિની પ્રમણ પ્રમગ જેને છે તેવા મુમુક્ષોએ
સૌથી પ્રથમ મોક્ષમય આત્મિક મુખની રૂસિ મગાડનાર સત્પુરુષ
ઉત્તમ સત્ નિમિત્તને મેલી ઉપાદાન નિઃ નિર્મળ ચિદ્રૂપ મગૃત કરવા
યોગ્ય છે ૬-૫

अष्टावंगानि योगस्य यमो नियम आसनं ।

प्राणायामस्तथा प्रत्याहारो मनसि धारणा ॥ ६ ॥

ध्यानश्चैव समाधिश्च विज्ञापैतानि शास्त्रतः ।

सदैवाभ्यसनीयानि भदतेन शिवार्थिना ॥ ७ ॥ युग्मं ॥

યમ=આખા જીવન માટે અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, અભય, અને
અપરિગ્રહ એ પાંચ વ્રત દેશી કે સર્વ પ્રકારે (અણુવ્રત કે મહાવ્રત)
પાળવા તે, નિયમ=શૌચ, સતોષ, તપ, આધ્યાય, ધ્યાન એ પાંચ
નિયમ ગણાય છે: અથવા ત્યાગ મૌન ઉપવાસ વગેરે અમુક થોડા વખત
માટે લેવાય તે પણ નિયમ ગણાય છે. આસન=યોગના અનેક આસનો-
માથી એક આસને બેસવાનો દંઢ અભ્યાસ. પ્રાણાયામ=ભાવબદ્ધો
(પ્રાણાયામ: શ્વાસગત્ય), પ્રત્યાહાર=વિપયોથી ધન્દિયોને પાછી વાળવી,
મનસિ ધારણા=તત્ત્વ સ્વરૂપ ધ્યેયને મનમા ધારણુ કરવું, ધ્યાન=ધ્યેયમા
વિશેષ એકાગ્રતા; સમાધિ=તથા સ્વરૂપમા નિરંતર સ્થિતિ તે સમાધિ,
જ્ઞાન યોગસ્ય અઠૌ અંગાનિ=આ યોગના આઠ અંગ, શાસ્ત્ર વિજ્ઞાય=
યોગશાસ્ત્રોથી જાણીને, શિવાર્થિના ભદતેન=મોક્ષાર્થી ભગ્યે, સદૈવ અભ્યસ-
નીયાનિ એવ=નિત્ય અભ્યાસવા યોગ્ય છે ૬-૭

અંતરમા રિર કરવા તે , મઝ, એ મુમુક્ષુ માગીને
ભાસ-પ્રાનુભાસ એ

૫. પ્રત્યાહાર:-નિત્ય નિકામગામી બારિયાપણે બનિયોને પામી
વાળી, રિમાતી તે પ્રત્યાહાર—

“ નિત્યનિદાને ન દનિય જોડે, તે ઈલા પ્રત્યાહાર એ—”
—શ્રીમદ્ યોગવિજયજી

૬. ધારણા:-ગુરુચિદ્ગ નિજ નિર્મળ આત્મસ્વરૂપ તે ધોય તેમા
ચિત્તનુ એકદેશે ગધાનુ, રિયર ગઈ જતુ તે ધારણા

૭. ધ્યાન :-ધ્યેયમા એકાગ્રતા અમુક કાળ આનુ રહે તે ધ્યાન ધ્યાન
ચાર પ્રકારના છે પ્રથમ એ આર્ત અને ગદ ધ્યાન
તજવાયોગ્ય છે, અને ધર્મ અને ગુરુત્તરધ્યાન ઉપાદેય છે.

૮. સમાધિ:-આત્મા પોતાના સ્વભાવ રાડપમા નિર્વિકલપણે રહે
તે સમાધિ.

“ આત્મપરિણામની સ્વસ્થતાને ત્રી તીર્થ કર સમાધિ કહે છે.”
—શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

“ દૃષ્ટિ આક્રમી સાર સમાધિ. નામ પરા તસ જાણુજી,
આપ સ્વભાવે પ્રવૃત્તિ પૂરણુ, શશિ સમ બોધ વખાણુજી.”
—“ યોગદૃષ્ટિ ” શ્રીમદ્ યશોવિજયજી

આ યોગના આઠ અંગનો વિસ્તાર જ્ઞાનાર્ણવ, યોગદૃષ્ટિ સમુચ્ચય,
યોગશાસ્ત્ર આદિ અનેક જ્ઞાની આચાર્યો વિરચિત શાસ્ત્રથી અથવા
સદ્ગુરુના સમાગમથી જાણીને લબ્ય જીવોએ મોક્ષ પ્રાપ્તિ માટે તેનો
સદા અભ્યાસ કરવો ૬-૭

માવાન્મુક્તો ભવેચ્છુદ્ધચિદ્રૂપોદ્દમિતિસ્મૃતેઃ ।
 યથાત્મા કમનો દ્રવ્યાત્સ કથં ન વિધીયતે ॥ ૮ ॥
 ક્ષણે ક્ષણે વિમુચ્યેત શુદ્ધચિદ્રૂપચિતયા ।
 નદન્યચિતયા નૃનં વધ્યેનૈવ ન સંશયઃ ॥ ૯ ॥

હું શુદ્ધ ચિદ્રૂપ એમ સ્મરતા ભાવમુક્ત થવાય જ્યા,
 આત્મા કમે કરી તો પછી શુદ્ધ મુક્ત ન થાય ત્યા,
 લાગુ લાગુ મુકાયે કર્મથી જીવ શુદ્ધ ચિદ્રૂપ-ચિતને,
 બધાય તે પદ્મ-ચિતનથી ન મશાય નુગને ૮-૯

નુદ્ધ ચતન્યરૂપ એવો હું આત્મા જ એમ નુદ્ધ ચિદ્રૂપ
 સ્મરણુ થતા જ જીવ ભાવમુક્ત થાય છે તો પછી કમ કરી ન જાય
 મુક્ત, આઠ કમ આદિ પર દ્રવ્યોથી રહિત કેમ ન થાય ?

તે નુદ્ધ ચિદ્રૂપના સ્મરણુના એક સામર્થ્ય છે કે તેની દ્વારા
 ભાર નુદ્ધ જીવ સિદ્ધ પરમાત્મરૂપના એકાગ્ર થતા પરમ જ્ઞાને
 પામ છે (જે) નુદ્ધ ભાર છે તેમ મુક્ત ભાવ જ એટલે નુદ્ધ ભારથી
 પ્રાપ્તિ એ માત્રમાત્ર જ અને તેની ભારભારી તેની તિરક અવસ્થા
 પ્રાપ્તિ થતા સર્વ દ્રવ્ય દર્શાવે એવાના થર્મ વ્યગ્રોક્ત નોતર થાય ?

નોંધ આત્મા- ન આત્મા શુદ્ધચિદ્રૂપમૂલક રહિત સ્મરન- ન હોય
 ૨ એમ સ્મરણુથી, માત્ર નુદ્ધ માર્ગ- ભારથી જ ન થાય
 મધ્યમ- મધ્ય દ્રવ્યાત્-મધ્યથી સ વધ ન વિધીયત-ત કેમ ન થાય ?

ક્ષપકચ્છેણીનાં બાકીનાં ગુણસ્થાનક છે તેમા મરણ થતુ નથી તે સિવાયના બાકીના ગુણસ્થાનકમા મરણ થાય છે

પહેલુ મિથ્યાત્વ અને ચોાલુ અવિરત સમ્યક્ત્વ ગુણુન્ધાનક છે તેમા બે મરણ થાય તો જીવ ચારે ગતિમાની કાર્ષ્ક એકમા જાય છે ખીજા સાસ્વાદન ગુણસ્થાનમા મરણ થતા જીવ નરક ગતિ મિચાયતી બાકીની ત્રણ ગતિમાથી કાર્ષ્ક એક ગતિમાં જાય છે

સમ્યક્ દર્શન થતા પહેલાં જીવે આયુષ્કર્મના બધા કરી લીધા હોય તો જ તે ચાર ગતિમાની ગમે તે ગતિમા જાય છે નહિ તો (અનુર્યગુણુન્ધાન પર્તી) સમ્યક્ દષ્ટિ જીવની દેવ ગતિ જ હોય છે તેમા પાપુ તે ભવનસાગી આદિ દેવમા નહિ જતા ઉત્તમ વૈમાનિક દેવમા જ જાય છે ૧૦-૧૧

અયોગે મરણં કૃત્વા ભવ્યા યાતિ શિવાલય ।

મૃત્વા દેવગતિ યાતિ શેષેષુ સત્તણુ ભુવં ॥ ૧૨ ॥

ભવ્યો અયોગી ગુણુસ્થાને મરણથી શિવ પહોંચતા,

ગુણુસ્થાન બાકી સાત તેમા મરણ કરી મુરગતિ જતા ૧૨

ચૌદમા અયોગી ગુણુસ્થાનકે મરણ કરીને મન સ્તન દામાના યોગને આત્મિક પછે તજી દર્શને ભવ્ય જીવો સાતમા મોક્ષમંદિર ૨૫ સિદ્ધિપદ સહગ્રન્થમસ્વપ્ન ૫૫ અનુપમ સાધન ૫૫૧૫૫મા નરક પિરાળે છે બાકીનાં પાંચમાવી અગિયારમા મુખીના સાત ગુણુ ૨૦-૨૧નાં મરણ કરનાર જીવો એક માત્ર ઉચ્ચ દેવગતિમા જાય છે ૧૩

શુદ્ધચિદ્રૂપસદ્ધ્યાન કૃત્વા યાત્યધુના દિવં ।
 તત્તેન્દ્રિયસુગં મુક્ત્વા પુન્યા વાણી જિનામના ॥ ૧૨ ॥
 જિનાલયેષુ સર્વેષુ ગત્વા કૃત્વાર્ચનાદિકં ।
 તતો લઙ્ઘ્યા નરત્વં ચ રત્નત્રયવિભૂષણં ॥ ૧૩ ॥
 શુદ્ધચિદ્રૂપસદ્ધ્યાનવલાત્કૃત્વા વિધિશ્ચયં ।
 સિદ્ધસ્થાનં પરિપ્રાપ્ય ત્રૈલોક્યશિખરે ક્ષણાત્ ॥ ૧૪ ॥
 સાક્ષાચ્ચ શુદ્ધચિદ્રૂપા મૂત્વાત્યંતનિરાકુલાઃ ।
 તિષ્ઠંત્યનંતકાલં તે ગુણાષ્ટકસમન્વિતાઃ ॥ ૧૫ ॥

જન શુદ્ધચિદ્રૂપનુ કરી સદ્ધ્યાન મુર અધુના થના,
 ઇન્દ્રિય સુખ ત્યા ભોગવી, જિનવાણી મુણવા પામતા. ૧૩

અનુના=આ વર્તમાનકાળમાં, શુદ્ધચિદ્રૂપસદ્ધ્યાન કૃત્વા=શુદ્ધ-
 ચિદ્રૂપના સત્ત્વ ધ્યાન કરીને, દિવ યાતિ=ત્રેવલોકમાં ગત્ય છે, તત્ત્વ=ત્યા,
 ઇન્દ્રિયસુખ મુક્ત્વા=ઇન્દ્રિય મુખને ભોગવીને જિનામના વાણી પુત્રા=
 જિન ભગવાનની વાણીને સાલગીને ૧૩

સર્વેષુ જિનાલયેષુ ગત્વા=સર્વ જિન મંદિરોમાં ગઈને, અર્ચનાદિક
 કૃત્વા=પૂજા આદિ કરીને તત્ત્વ=ત્યારપછી, નરત્વ ચ રત્નત્રયવિભૂષણ=
 મનુષ્યભવ અને રત્નત્રય૩૫ ભૂપણને, લઙ્ઘ્યા=પામીને, રીધારણુ કરીને ૧૮

શુદ્ધચિદ્રૂપસદ્ધ્યાનવલાત્=શુદ્ધ ચિદ્રૂપના સદ્ધ્યાનના બળથી,
 વિધિશ્ચય=પ્રારબ્ધ) કર્મના નાશને, કૃત્વા=કરીને, ક્ષણાત્=ક્ષણમાં,
 ત્રૈલોક્યશિખરે=ત્રાયલોકના શિખર (ટોચ) ઉપર, સિદ્ધસ્થાન પરિપ્રાપ્ય=
 સિદ્ધસ્થાનને અચળપણે પામીને, ચ=તથા, સાક્ષાત્ શુદ્ધચિદ્રૂપા મૂત્વા=
 સાક્ષાત્ શુદ્ધ ચિદ્રૂપ બનીને, ગુણાષ્ટકસમન્વિતાઃ તે=આઠ ગુણથી યુક્ત

અત્યંત નિરાકુલ =અત્યંત નિરાકુળ (મુખમય), અનંતકાલ તિષ્ઠતિ=
 અનંતકાળ સુધી વિરાજે છે ૧૫-૧૬

ત્યાં સર્વ જિન મંદિર વિષે, વિચરે પૂજનદિ આચરે,
ત્યાંથી ફરી નર ભવ અને વળી રત્નત્રય મૂલ્યણુ ધરે,
ત્યાં શુદ્ધચિદ્રૂપ ધ્યાનના બળથી કરમનો ક્ષય કરે,
લાગુ એકમા ત્રણ લોક શિખરે ત્રિલોકસ્થાને વર્ધ કરે ૧૮૧૫
અન્યત નિરાકુળ બની સાક્ષાત્ ચિદ્રૂપ શુદ્ધ તે,
ગળે અનંતા કાળ મુખના આ છુલુ નમ્રદ્ધ તે ૧૯

આ વર્તમાન કાળમાં મનુષ્યો શુદ્ધચિદ્રૂપના મહાધ્યાન કરીને,
પાનીને, દેવગણિ પામે છે ત્યાં ધર્મવર્ગિનિ મનિષ્ય મુખ યોગસંગ,
વીતરાગ પરમાત્માની વાણીને સાંભળીને સર્વ જિનમંદિરનામાં ગર્ભ
પૂજન અર્ચા આદિ કરે છે ત્યાં પછી દેવલોકમાંથી નવલી મળી પાવ
પાળી અન્યગૃહજન આદિ રત્નત્રયરૂપ વિષ્ણુપાત્રને પાળી આદિ પુજના
સદ્ધાનમાં ફરી એકાગ્ર થાય છે પછી નિરુદ્ધિ, પદ્મા ધ્યાનના બળથી
સર્વ પ્રારબ્ધ કર્મનો ક્ષય કરી એક જાતુમાં પતીકાના અવસ્થાન સિદ્ધિ
રસાનમાં વસે છે ત્યાં તે સાક્ષાત્ કાલચિદ્રૂપ પાળના મરત પેસાત વગ
મરત પામે છે આદિ કર્મનો નાશ થવાથી આદિ મુક્ત પ્રાપ્ત થાય છે
એવા તે પરમાત્મા અવતર નિરાગ સંભળના અવતર રાગ પવન
સિરોત્કેશ ધનવદ્દો નમનદો તે સર્વ ન મરત પેસાત મળેલાં છે ૨૦

કમતઃ કમતો યાતિ કીટિકા નુકવત્કત ।

નમરજ સ્વસ્થિત નો ચ શુદ્ધચિદ્રૂપચિતન ॥ ૨૭ ॥

મમત નમત કમત નુકવત્કત નો ચ શુદ્ધચિદ્રૂપચિતન ॥ ૨૭ ॥
સર્વજ્ઞ પદ્મા પાળે, શુદ્ધચિદ્રૂપે પાળે મરત, કાલ પેસાત વગ
અર્ચે, માં ન મરત પેસાત મળેલાં છે સર્વ ન મરત પેસાત મળેલાં છે
મરત પેસાત મળેલાં છે સર્વ ન મરત પેસાત મળેલાં છે ૨૭

કંમથી ચઢી કીડી તરુ પર સ્વાહુ ફલ શુકવત્ બહે,
કંમથી જનો ચિદ્રૂપચિતન શુદ્ધ સ્વસ્થિત ત્યમ લહે. ૧૭

‘પડે પણ ચડે’ રૂપ એકધારા પોતાના પુરુષાર્થથી, જેવી રીતે કીડી કંમે કંમે ચઢીને વૃક્ષ ઉપર રહેલા ફળને પોપટની માફક સહેલાઈથી ગ્રહણ કરે છે, તેવી જ રીતે પોતાના એકધારા પુરુષાર્થના કંમે કરી મનુષ્ય પોતામા રહેલા પોતાના શુદ્ધ જ્ઞાનસ્વરૂપને પામી તેનું સ્મરણ ચિંતન, ધ્યાન સહેલાઈથી કરી શકે છે શુદ્ધચિદ્રૂપના ચિંતનથી પરિણામે અનંત સમાધિ સુખમય મુક્તસ્વરૂપ પામીને અત્યંત કૃતાર્થરૂપ ધન્યરૂપ બને છે ૧૭

गुवांदीनां च वाक्यानि श्रुत्वा शास्त्राण्यनेकशः ।

कृत्वाभ्यासं यदा याति तद्धि ध्यानं क्रमागतं ॥ १८ ॥

जिनेशागमनिर्यासमात्रं श्रुत्वा गुरोर्वचः ।

विनाभ्यासं यदा याति तद्ध्यानं चाक्रमागतं ॥ १९ ॥

ગુરુ આદિના બહુ વચન સુણી, વળી લણી શાસ્ત્ર અનેક જે;
અભ્યાસ કરીને ધ્યાન લહીએ, ક્રમાગત કહ્યું ધ્યાન તે;
જિન શાસ્ત્ર કેવલ સાર જે ગુરુ-વચન એક સુણી યદા,
અભ્યાસવિણ તદ્ધ્યાન પ્રાપ્તિ, અક્રમાગત તે તદા. ૧૮ ૧૯

गुवांदीना वाक्यानि=गुरु आदिना वाक्योने, च=तथा, अनेकश=अनेक प्रकारना, शास्त्राणि श्रुत्वा=शास्त्रो सांलगणीने, अभ्यास कृत्वा=अभ्यास करीने, यदा ध्यान याति=ज्यारे ध्यान पमाय છે ત્યારે, तद्धि=તે, क्रमागत=ક્રમાગત કંમથી પ્રાપ્ત થયેનું ધ્યાન ગણાય છે ૧૮

च=અને જિનેશાગમનિર્યાસમાત્ર=જિનેન્દ્ર લગવાનના શાસ્ત્રોના સંપૂર્ણ એક સારરૂપ માત્ર, ગુરો વચ=એવું સદ્ગુરુનું વચન, શ્રુતા=સાંભળીને, અભ્યાસ વિના=(અનેક) શાસ્ત્રોના અભ્યાસ વિના, યદા=જ્યારે, ધ્યાન યાતિ=ધ્યાનને પામે છે (ત્યારે), તન્=તે, અક્રમાગત=અક્રમાગત ધ્યાન કહેવાય છે ૧૯

નુરુ ચિત્રેષ નિજનિર્મળ આત્મતત્ત્વના ધ્યાનથી અવપસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે, તે ધ્યાન ક્રમાગત અને અક્રમાગત એમ બે પ્રકારે કહે છે

સદ્ગુરુ આત્મિના સહબોધને બાહુ પ્રકારે ત્રવણ કરીને, તથા અનેક સત્ સાર્થોના વારંવાર અભ્યાસ કરીને તેના પરિણામરૂપે જે આત્મ-વિચારણા બળી, આત્મધ્યાનની પ્રાપ્તિ થાય તે ક્રમે ક્રમે પ્રાપ્ત થતા ધ્યાનને ક્રમાગત ધ્યાન કહે છે

સદ્ગુરુ આત્મિના સહબોધને બાહુ પ્રકારે ત્રવણ કર્યા સિવાય, તેમજ વિશેષ પ્રકારે બાહુ સાર્થોના અભ્યાસ સિવાય, ત્રી જિતેન્દ્ર બચસાનના સર્વ સહબોધ અને સર્વ સાર્થોના રહસ્યના સારબૂત-મર્મબૂત એવા સદ્ગુરુના કેવલ એક વચનના અવસરને જે આત્મધ્યાન પ્રગટે છે તે અક્રમાગત ધ્યાન કહેવાય છે જેમ કે સદ્ગુરુએ આપેલ એક જ વચન-મંત્રાદિ-“મા ના, મા નુપ,” આરાધના, બીજા કઈ પણ ત્રવણ કે અભ્યાસ વિના ત્રી સિવબૂતિ મુનિને શુકલધ્યાન અને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ, તે અક્રમાગત ધ્યાન કહેવાય છે

સત્પુરુષના એક પણ વચનને સમ્યક્પ્રકારે આરાધતા વાતૃત થાય છે એનું જ્ઞાનીના વચનનું સામર્થ્ય બળી તેને અપૂર્વ પ્રેમે અને પરમ ઉત્સાહપૂર્વક આરાધવામાં તત્પર થતા મનુ ૧૯ થો સલાવ નમુ ૧ રહે ૧૮-૨૦

ન તામમાનજીત્વર્થા કૃતા કૃતિરિય મયા ।

કિંતુ મેં શુદ્ધચિત્તે પ્રીતિ. ત્વજાશ્વરારમ ॥ ૨૦ ॥

૩૫૨

શ્રી મૂલ નદ્રે અમણી, શ્રી નકલકીર્તિ સુનિવસા,
તે પદ્મપ ઉદયાચળે. ભવિષ્યન-કમલ-કર્પિત કરા;
ગ્વિ સમ ભુવનકીર્તિ યયા, તેના ચગલુમા રતિ થાણી,
તે જાનભૂપાળની કૃતિ આ, તસ્વજાન તરંગિણી. ૨૩

શ્રી મત સધમા અગ્રેસર શ્રી નકલકીર્તિ આગામી યથ તેના
પાછળ તેમના પદ્મપ ઉદયાચળ ઉપર ભવ્યકુંડોરોથી ડગલ મમરને
ચિકસારી આત્મોન્નતિથી આનંદ દગવનાં ગ્વિમમાન શ્રી નકલકીર્તિ
યયા તેમના ચગલુમા રતિ તેમના ગિય શ્રી જાનભૂપાળ આ તર - ન
તરંગિણી તથ કચ્છો ૨૪

પામી સ્વાનુભવ સુખ અહા ! ચિદ્રૂપે સ્થિતિ ધારી,
વાણી જેની ભવજ્વલિતને ઠારવા મેઘવારિ;
મુદ્રા જેની પ્રશમરસમાં મગ્ન શી નિર્વિકારી !
સંગે જેના ભવદ્ભવ શમે, દિવ્ય જ્ઞાનાવતારી !! ૩

મીઁચ્યા નેત્રો જગત પ્રતિથી બાહ્ય આશ્ચર્ય ટાળી,
સ્થાપી દૃષ્ટિ સહજ સ્વરૂપે દિવ્ય ઐશ્વર્ય ભાળી !
આત્માથી સૌ હીન ગણી પ્રભુ આત્મમા મગ્ન રાજે,
આત્માર્થીની, પ્રવચન—અમી—અ જને, આંખ આજે. ૪

એ શુદ્ધાત્મા મદ્ગુરુ પ્રભુ રાજ્યદ્ર પ્રભાવી,
મોક્ષાર્થિને અનુપમ દીધી ભક્તિ મુક્તિની ચાવી;
આજ્ઞાકારી પરમ ગુરુના શ્રી લઘુરાજસ્વામી,
કાર્યો સાર્યાં સ્વપરહિતના શુદ્ધ ચિદ્રૂપ પામી. ૫

એના યોગે અગણિત જીવો ચિદ્રૂપે ચિત્ત લાવી,
આત્મા સાથે પરમ રમથી, શુદ્ધ ચિદ્રૂપ ભાવી;
મુક્તિમાર્ગે પ્રગતિ કરતા રાજ્યદ્રાશ્રમે આ,
આજે રાજે અનુપમ મહાતીર્થ, શાન્તિ મળે જ્યાં. ૬

હરિગીત ૭૬ :—

આ દિવ્ય આશ્રમધામમા શ્રીમદ્ દૃગ્પાળુ આત્રમે,
લઘુરાજ સતશિરોમણિ શિરછત્ર ધાયામા રહે;

૩૫૫

સત્સગરગ તરગ રગિત અંગ ઉમંગે વહે,
ચિદ્રૂપ શુદ્ધ પ્રતિ અતિ પ્રીતિ પ્રતીતિ સૌ લહે. ૭

આ તત્ત્વજ્ઞાન તરગિણીમા આત્મચુચિતા ઉછળે,
ચિદ્રૂપમા વૃત્તિ રમે ત્યા પરરમણુતા દર ટળે,
ઓ કારણે અનુવાદ તેનો અલ્પમનિર્ધો આદર્યો,
તે શુદ્ધ કરજો યુગ જનને બાવ ન્યૂનાધિક બર્યો. ૮

કરુણા કરી શ્રી 'આત્મસિદ્ધિ' શ્રીમદે અવતારીને,
આત્માર્થિજન શિરતાજ શ્રી લઘુરાજ જન્મ્યા ને દિને;
પ્રભુ ભક્તિમા પુષ્પાન્જલિ અર્પું પુરણ આ ને દિને,
દિનહસ્ય વિક્રમ વર્ષના, શિવપ્રદ થજો મોહાર્થિને. ૯

સદ્ગુરુ કૃપાળુ રાજ અતરંગા સદા ને રાજતા,
ચિદ્રૂપ શુદ્ધ અગડ રમણે બાવ ભવિના મા રતા,
ચિદ્રૂપરામી પૂર્ણકામા સોજ્યધામા સ્વામી એ,
રાજેશ વચને જીવન્મુક્તિ સાધી સિદ્ધિ પિરાનીએ ૧૦

સપ્ત ૨૦૦૦ ના આગિન ૫૪ ૧ તા ૧-૧૦-૧૯૨૦.

શ્રી તત્ત્વજ્ઞાન તરગિણી સન્દર્ભ.

શ્રી સદ્ગુરુચરણાર્પણમસ્તુ ।

ૐ જ્ઞાતિઃ જ્ઞાતિ જ્ઞાતિ

શુદ્ધ ચૈતન્ય
અનંત આત્મદ્રવ્ય
કેવલજ્ઞાન સ્વરૂપ
શક્તિરૂપે
તે

જેને સંપૂર્ણ વ્યક્ત થયું છે, તથા વ્યક્ત થવાનો
જે પુરુષો માર્ગ પામ્યા છે તે પુરુષોને
અત્યંત ભક્તિથી નમસ્કાર.

પરમ સુખસ્વરૂપ, પરમોત્કૃષ્ટ શાંત, શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ
સમાધાને સર્વ કાળને માટે પામ્યા તે ભગવંતને નમસ્કાર.
તે પદમાં નિરંતર લક્ષરૂપ પ્રવાહ છે જેનો તે સત્પુરુષોને નમસ્કાર.

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

ત્યા સર્વ જિન મંદિર વિષે, વિચરે પૃથ્વી આચરે,
 ત્યાથી ફરી નર ભવ અને વળી રત્નત્રય ભૂપણુ ધરે,
 ત્યા શુદ્ધચિદ્રૂપ ધ્યાનના બળથી કરમનો હવ કંરે,
 તણુ એકમા તણુ લોક શિખરે સિદ્ધિસ્થાને વર્ષ કરે ૧૮૨૫
 અત્યંત નિરાકુળ બની સાક્ષાત્ ચિદ્રૂપ શુદ્ધ ને,
 મરે અનંતા કાળ મુખન. આ શુભ નમ્રુદ ને ૧૬

આ વર્તમાન કાળમા મનુષ્યો શુદ્ધચિદ્રૂપન મહાધ્યાન કરીને,
 પાનંગ, દેવગનિ પામે છે ત્યા ધર્મવર્ગનિ મુન્દિય ગળ ખોળાને,
 વીતનગ પન્માત્માની વાણીને સાંભળીને સર્વ જિનમનિમા મર્મ
 પૂગ અર્ચા આદિ કર છે ત્યા પછી દેવસૌક્રમાયા નવી મનુષ્યના
 પાની મન્યગદ્દિનિ આદિ રત્નત્રય વિમૂળાને પાળી જીવિદ્રૂપન
 સદ્ગતના ફરી એકાદ ગાય છે પાંડી નરનિ, પના ધ્યાનના બળ દો
 નય પ્રારબ્ધ કરમનો હવ ફરી એક કનુમા નેત્રિકાના અત્યંત સિદ્ધિ
 રત્નગા બન છે. ત્યા તે સાક્ષાત્ નીચ પન્માત્મા પરાતપ
 રત્ન પાને છે આક કરમનો નાર વધારી આ શુભ કાળ ત્યા
 એના તે પન્માત્મા અત્યંત નિરામ સખના અત્યંત હામ પા
 વિનિદેશ ધન્યરો નમન ત્યા તે સદ્ગતના પદ મનુષ્યને છે

મમત. મમતો યાતિ યોરિકા શુભવર્તકત ।
 તમસ્વ સ્વરિચત ના ચ શુદ્ધચિદ્રૂપચિતન ॥ ૨૭ ॥

કમળી નહો કીડી નહ પર હાથ; કા મગત મહે.

કમળી જનો ગિર્યનિતન શુદ્ધ સ્વસ્થિત તમ કહે. ૧૭

પહે પળ નહે' એ એકમાસ પોતાના પદ્યાર્થથી, જેથી રીતે કીડી એ એ નહોતે મન ઉપર રહેવા જીને પોતાની માન પદ્યાર્થથી ચલુ કરે એ. તેથી જ રીતે પોતાના એકમાસ પદ્યાર્થના એ કમળી મનુ' પોતાના રહેના પોતાના શુદ્ધ સ્વસ્થિતને પામી તેન સ્મરણ નિતન. ધ્યાન સંદેશથી કરી સહે એ શુદ્ધિના નિતનથી પરિણમે અનત સમાધિ સ્વયમ મુક્તરૂપ પામીને અત્યંત કૃતાર્થ એ મનાએ અને એ. ૧૭

ગુર્વાદીના ચ વાત્યાનિ શ્રુત્વા શાસ્ત્રાણ્યનેઃકશઃ ।

કૃત્વાભ્યાસં યદા યાતિ તદ્દિ ધ્યાન ક્રમાગતં ॥ ૧૮ ॥

જિનેશાગમનિર્યાસમાત્ર શ્રુત્વા ગુરોર્વેચઃ ।

વિનાભ્યાસ યદા યાતિ તદ્ધ્યાન ચાક્રમાગત ॥ ૧૯ ॥

શુરુ આદિના બહુ વચન મુણી, વળી બાપી શાસ્ત્ર અનેક એ, અભ્યાસ કરીને ધ્યાન લાડીએ, કમાગત કહ્યું ધ્યાન તે, જિન શાસ્ત્ર કેવલ સાર એ શુરુ-વચન એક સુણી થતા, અભ્યાસવિણ તદ્ધ્યાન પ્રાપ્તિ, અકમાગત તે તદા ૧૮ ૧૯

ગુર્વાદીના વાત્યાન=શુરુ આદિના વાક્યોને, ચ=તથા, અનેકશ= અનેક પ્રકારના, શાસ્ત્રાણિ શ્રુતા=શાસ્ત્રો સાંભળીને, અભ્યાસ કૃત્વા= અભ્યાસ કરીને, યદા ધ્યાન યાતિ=જ્યારે ધ્યાન પમાય છે ત્યારે, તદ્દિ=તે, ક્રમાગત=કમાગત કમળી પ્રાપ્ત થયેલું ધ્યાન ગણાય છે ૧૮

ચ=અને જિનેશાગમનિર્યાસમાત્ર=જિનેન્દ્ર ભગવાનના શાસ્ત્રોના સંપૂર્ણ એક સારરૂપ માત્ર, ગુરો વચ=એવું સદ્ગુરુનું વચન, શ્રુતા= સાંભળીને, અભ્યાસ વિના=(અનેક) શાસ્ત્રોના અભ્યાસ વિના, યદા= જ્યારે, ધ્યાન યાતિ=ધ્યાનને પામે છે (ત્યારે), તદ્દિ=તે, અક્રમાગત= અકમાગત ધ્યાન કહેવાય છે ૧૯

નુહ ચિદ્રૂપ નિર્ગનિર્મળ આત્મતત્ત્વના ધ્યાનથી અનુપચિદ્રિ પ્રાપ્ત
વાય છે, તે ધ્યાન ક્રમાંગત અને અદ્વમાંગત કે ન કે પ્રકારે કરી છે

સદ્ગુરુ આત્મિ સદ્બોધને બહુ પ્રકારે ત્રણ કરીને, તથા અનંત
સર્વ શાસ્ત્રોના વાગવાગ અભ્યાસ કરીને તેના પરિણામરૂપે જે આત્મ-
નિરાગળા વગી, આત્મધ્યાનની પ્રાપ્તિ વાય તે દમે દમે પ્રાપ્ત થતા
ધ્યાનને ત્રનાગત 'વાન' કહે છે

સદ્ગુરુ આત્મિ સદ્બોધને બહુ પ્રકારે ત્રણ કરી સિવાય, તેમજ
વિશેષ પ્રકારે બહુ શાસ્ત્રોના અભ્યાસ સિવાય, શ્રી હિતેન્દ્ર ભગવાનના
શ્રી સદ્બોધ અને સર્વ શાસ્ત્રોના રહસ્યના સાગળ્યૂત-નર્મળ્યૂત એવા
સદ્ગુરુના કેવલ એક વચનના અવતરણને જે આત્મધ્યાન પ્રગટે છે તે
અદ્વમાંગત ધ્યાન કહેવાય છે જેમ કે સદ્ગુરુએ આપેલ એક જ વચન-
મત્રાદાર-“ ના ન્ય, મા તુપ, ” આરાધના, બીજા કઈ પણ ના પડે
અભ્યાસ વિના શ્રી સિવભૂતિ મુનિને શુકલધ્યાન અને કેવળાનાની તત્ત્વિ
ધર્મ, તે અદ્વમાંગત ધ્યાન કહેવાય છે

સત્ગુરુના એક પણ વચનને સમ્યક્ પ્રકાર આરાધના વાસ્તવે ને તે
વાય છે એવું જ્ઞાનીના વચનનું સામર્થ્ય બની તેને અપૂર્વ કેમે ને તે પરમ
ઉત્તરપૂર્વક આરાધવામાં તત્પર થતા બહુ પ્રકારે સત્ત્વ બંધન રહે - ૧૦

ન ત્વામમાનસીત્યર્થા ત્તા કૃતિરિય મયા ।
ચિત્તુ મે ચુરુચિદ્રૂપ પ્રાપ્તિઃ ત્વાત્રક્ષરજ ॥ ૨૦ ॥

ઉપજાતિ ૨૬.—

ન લાભ માટે, નહિ માન અર્થે,
કૃતિ રંગી આ નહિ કીર્તિ અર્થે,
જે શુદ્ધગિદ્ગપમા પ્રીતિ મારી,
તે માત્ર અન્ને કૃતિ હેતુ ભારી. ૨૦

યથાકાંત કહે છે કે આ પ્રયત્નના કષ્ટિભાવ મૈદિત્ત જાત માટે, કે જ્ઞાની, કવિ, વિદ્વાન આદિ કંદારાવાની અને તે મીતે માન મેળવવાની ઇચ્છાએ, કે યોગાન અને કીર્તિને વિગ્નાશવાને માટે કરી નવી કારણ કે સદ્ગુરુ પ્રતાપે એલિક જાત, માન, મોટાઈ, કીર્તિ યત્ન આદિ સર્વ, આત્મસંતોષના અગિય મહાત્મ્ય આગળ અત્યંત નુકાર જાગવાથી તેની ઇચ્છા અંતરમાં મુમુક્ષુને સજાતી નકે જ નહિ. મને તો સર્વના શુદ્ધચિત્તપમા જે અત્યંત પ્રેમ ભક્તિ મંગેલ છે તે જ આ પ્રથમ રચનામાં મુખ્ય હેતુ છે કેવળ એક આત્માર્થે જ આ પ્રવૃત્તિ છે. ૨૦

જાતઃ શ્રોત્રકલાદિકીર્તિભુનિષઃ શ્રોમૂલસધેઽવગ્રણી—

સ્તત્પદ્મોદયપર્વતે રવિરમૂલ્લઘ્ન્યાંબુજાનદકૃત્ ।

વિશ્વ્યાતો ભુવનાદિકીર્તિરથ યસ્તત્પાદકજે રતઃ

તત્ત્વજ્ઞાનતરંગિણી સ કૃતવાનેતા હિ ચિદ્ભૂષણઃ ॥ ૨૧ ॥

શ્રોમૂલસધે અવગ્રણી = શ્રી મૂળ સ ધર્મા અગ્રેસર, શ્રોત્રકલાદિકીર્તિભુનિષ જાત = શ્રી સકલાદિકીર્તિ નામે (મુનીન્ પાત્રયનિ મ મુનિષ) આચાર્ય થયા તત્પદ્મોદયપર્વતે = તેમના પદ્મ ઉદયાચલ ઉપર (તેમની પાછળ), મહ્યાંબુજાનદકૃત્ = ભવ્ય શુવોદ્ધ કમળને વિકસાવી આનંદ કરાવનાર, વિશ્વ્યાતો = પ્રખ્યાત, ભુવનાદિકીર્તિ = ભુવનાદિકીર્તિ, રવિ. અમૂલ્લઘ્ન્યાંબુજાનદકૃત્ = અમૂલ્ય અર્થ ૩૫ થયાઃ અથ = ત્યાર પછી, ય = જે, તત્પાદકજે રત = તેમના ચરણકમળમાં રક્ત, ચિદ્ભૂષણઃ = જ્ઞાનભૂષણ થયા, સ હિ = તેમણે, એતા તત્ત્વજ્ઞાનતરંગિણી કૃતવાન્ = આ તત્ત્વજ્ઞાન તરંગિણી (અંધને) રચ્યા. ૨૧

શ્રી મૂલ મંત્રે અમ્રણી, શ્રી સકલકૃતિ મુનિવરા,
તે પદ્મ ઉદયાચળે, ભવિષ્યન-કમલ-હર્ષિત કુચ;
રવિ સમ ભુવનકૃતિ થયા, તેના ચન્દ્રમા રતિ થણી,
તે જ્ઞાનભૂષણની કૃતિ આ, તત્ત્વજ્ઞાન તરંગિણી ૨૧

શ્રી મંત્ર સંધ્યા અગ્રેસર શ્રી મહાકૃતિ આચાર્ય થયા તેના
પાલળ તેમના પદ્મ ઉદયાચળ ઉપર ભવ્યચંદ્રોદયી કમલ મનદને
વિકસાવી આત્મોન્નતિથી આનંદ દર્શવના રવિમગ્ન ત્રી રૂપનકારે
થયા તેમના ચન્દ્રમા રક્ત તેમના શિષ્ય શ્રી જ્ઞાનમુખે આ તત્ત્વજ્ઞાન
તરંગિણી થયે રંગો ૨૧

ક્રીડતિ ચે પ્રવિશ્યેના તત્ત્વજ્ઞાનતરંગિણી ।
તે સ્વર્ગાદિસુખ પ્રાપ્ય મિહ્યંતિ તદનંતર ॥ ૨૨ ॥
આ તત્ત્વજ્ઞાન તરંગિણીમાં જે પ્રવેશી ત્યાં રહે,
સ્વર્ગાદિ સુખને પામીને નિહિત થઈ તે જાણીને ૨૨

આ તત્ત્વજ્ઞાન તરંગિણી નામના ચરણા - તેને જે જાણે
નિમ્ન, ૧ ચતુર્થસ્થ પ સમગ્ર તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈને
દર્શવના, તેની આજ્ઞાપાત્ર - ૨૩ ॥ ૨૩ ॥
૧૨૬ અર્થનાય તેના ૨૩ ૧૨૬ તેના ૨૩ ૧૨૬
તેના ૨૬ અર્થે આ તેના ૧૨૬ - ૧૨૬ અર્થના
તેના ૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬
તેના ૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬
૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬
૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬
૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬ ૧૨૬

આ અવતો લલકરનાર લેખકજન, પહેલ દુનિયા પાઠન દુનિયા
પાઠકજન તથા ત્રણ દુનિયા ઓનાવતોએ આ તત્ત્વજ્ઞાન તદ્દિતિ
અવતી ન્હોત સખ્યા પાઠ્યમાં ગ્રાસવ્યાપી મુનુમુએ પ્રયેદ ને દુનિ
વ્યાપીવેલ મુદ્દિતિદ્રુપ, સદ્ગત્તમમય પ્રત્ય પ્રાપ્તિયંત વર્તિ પાતના
આત્માની સલાણ વર્તિ, તેની આજ્ઞાપાત્ર દુની વર્તિ પત્તન દુનિત્ય પત્તન
ધન્યદ્રુપ વધા, સદ્ગુરુ અસંગ મદ્દિતિયા આદિ વદ્દિતિત્ત્વ
સાત્તમદ્દિતિ, આત્માનુબૂતિને પાતી લખત પહેલ, પાઠન દે ત્રણ
આદિને સદ્ગત્ત દેર-દેતિ શિવમ ૨૩

મોદાગિતારી બદાદર વી જ્ઞાનગુણ વિરજિત તત્ત્વજ્ઞાન તદ્દિતિ
ગાંતો મુદ્દિતિદ્રુપની પ્રાપ્તિના દેમને પ્રતિપાદન દેતો પ્રયેદો આ
આદારમો અધ્યાય સમાપ્ત થયા

અનુવાદકની પ્રશરિત

શિખરિણી ૭૭

જગમે પ્રાપ્તિમા તુ સ્વદ્રુપ નિજ ગુણી ભવ શિવે,
શુભુ તત્ત્વારુ ના રતિ કરી વળી નિરૂપ શિવે,
ગુરુ નિરૂપે વેર રમત રાત્રી માં પે મધ્ય,
મહત્તમો જગત્તમા સ્વદ્રુપ પ્રતિ આત્મા જગદ્ગુરુ ૨

પાતિયુ સાગી ૫૨૨૨૨ નાં દેર આત્મા
નિજ તત્ત્વમા આત્મા રતિ કરી રતિમા સ્વદ્રુપ
મહત્તમો જગત્તમા સ્વદ્રુપ પ્રતિ આત્મા
જગત્તમા સ્વદ્રુપ પ્રતિ આત્મા સ્વદ્રુપ ૨

પામી સ્વાનુભવ સુખ અહા ! ચિદ્રૂપે સ્થિતિ ધારી,
વાણી જેની ભવજ્વલિતને ઠારવા મેઘવારિ;
મુદ્રા જેની પ્રશમરસમાં મગ્ન શી નિર્વિકારી !
સંગે જેના ભવદવ શમે, દિવ્ય જ્ઞાનાવતારી !! ૩

મીઠ્યા નેત્રો જગત પ્રતિથી બાહ્ય આશ્ચર્ય ટાળી,
સ્થાપી દૃષ્ટિ સહજ સ્વરૂપે દિવ્ય ઐશ્વર્ય લાળી !
આત્માથી સૌ હીન ગણી પ્રભુ આત્મમા મગ્ન રાજે,
આત્માર્થીની, પ્રવચન-અમી-અ જને, આખ આજે. ૪

એ શુદ્ધાત્મા મદ્ગુરુ પ્રભુ રાજ્યદ્ર પ્રભાવી,
મોક્ષાર્થિને અનુપમ દીધી ભક્તિ મુક્તિની ચાવી;
આજ્ઞાકારી પરમ ગુરુના શ્રી લલુરાજસ્વામી,
કાર્ત્તેય માર્ગો સ્વપરહિનના શુદ્ધ ચિદ્રૂપ પામી. ૫

જેના મોગે અગણિત જીવો ચિદ્રૂપે ચિત્ત લાવી,
આત્મા માટે પરમ રમથી, શુદ્ધ ચિદ્રૂપ બાળી,
મુક્તિમાર્ગે પ્રગતિ કરવા રાજ્યદ્રાગ્રમે આ,
આજે જાજે અનુપમ મહાતીર્થ, શાન્તિ મળે જ્યા. ૬

ઉપય

સત્સગરગ તરગ રંગિત અંગ ઉમગે વહે,
ચિદ્રૂપ શુદ્ધ પ્રતિ અતિ પ્રીતિ પ્રતીતિ સો લહે. ૭

આ તત્ત્વજ્ઞાન તરગિણીમા આત્મરુચિના ઉછળે,
ચિદ્રૂપમા વૃત્તિ રમે ત્યાં પરમભુના દર ટળે;
એ કારણે અનુવાદ તેનો અલ્પમનિર્થી આદર્યો,
તે શુદ્ધ કરજો મુજ જન જો ભાવ ન્યૂનાધિક ભર્યો. ૮

કરુણા કરી શ્રી 'આત્મસિદ્ધિ' શ્રીમદે અવતારાને,
આત્માર્થિજન શિરનાજ શ્રી લઘુરાજ વન્મ્યા જે દિને,
પ્રભુ ભક્તિમા પુખ્યાજલિ અર્ધ પુરણ આ તે દિને,
દ્વિમહત્ત્વ વિક્રમ વર્ષમા, શિવપ્રદ વજ્રે મોક્ષાર્થિને. ૯

નદ્દુગુરુ કૃપાળુ રાજ અતરમા સદા જો રાજના,
ચિદ્રૂપ શુદ્ધ અળક રમણે ભાવ ભવિના ગાજના,
ચિદ્રૂપરામી પૂજકામી મોખ્યપામી રત્નામી એ,
રાજેશ વચને જીવન્મુક્તિ સામી સિદ્ધિ વિરાતાને. ૧૦

સપ્ત ૨૦૦૦ ના આયિન નં ૧ તા ૧-૧૦-૧૯૮૮

શ્રી તત્ત્વજ્ઞાન તરગિણી સભાસ.

શ્રી સદ્ગુરુચરણાર્પણમસ્તુ ।

ૐ જ્ઞાતિ જ્ઞાતિ જ્ઞાતિ

ද. ෧෨෦ දින—

‘නිකරුණ පාලනික’ ප්‍ර. ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින
 ‘නිකරුණ පාලනික’ ප්‍ර. ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින
 ‘නිකරුණ පාලනික’ ප්‍ර. ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින

‘නිකරුණ පාලනික’ ප්‍ර. ෧෨෦ දින

පාලනික ප්‍ර. ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින
 පාලනික ප්‍ර. ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින ෧෨෦ දින

ප්‍ර.

පාලනික

පාලනික ප්‍ර. ෧෨෦ දින

පාලනික ප්‍ර. ෧෨෦ දින

පාලනික ප්‍ර. ෧෨෦ දින

અથવા સકુલ વિકલ્પને કાલ કરવા જે મુમુક્ષુઓ ઉદ્યમવંત થાય છે તેઓ એકાત નિર્ગન સ્થાનનો આશ્રય કરી જ્ઞાનીની આજ્ઞામાં એકતાન થઈ અપૂર્વ આત્મહિત સાધે છે. ૫

તપસાં બ્રાહ્મભૂતાનાં વિવિક્તશયનાસનં ।

મહત્તપો ગુણોદ્ભૂતેરાગત્યાગસ્ય હેતુતઃ ॥ ૬ ॥

રાગત્યાગરૂપ ગુણ પ્રગટાવા, કારણ એ બાણે મનિમાન, બ્રાહ્મ તપોમાં વિવિક્ત શય્યા,—સન તપ તેથી કહ્યું મહાન. ૬

નિર્વિકાર એકાત સ્થાનમાં શયન, આસન, અર્થાત્ નિવાસ એ વિવિક્ત શય્યાસન છે એકાતમાં નિવાસ કરવાથી જન-સંગતિનો સહેજે ત્યાગ થતા રાગત્યાગનું તથા અનેક આત્મગુણની ઉત્પત્તિ તે કારણ બને છે તેથી આ વિવિક્ત શયનાસનને પણ બ્રાહ્મતપોમાં એક મહાન તપ કહ્યું છે ૬

કાચિચ્ચિતા સંગતિઃ કેનચિચ્ચ

રોગાદિભ્યો વેદના તીવ્રનિદ્રા ।

પ્રાદુર્ભૂતિઃ ક્રોધમાનાદિકાનાં

મૂઢઠાં શેષા ધ્યાનવિધ્વંસિની ચ ॥ ૭ ॥

ગુણોદ્ભૂતે રાગત્યાગસ્ય=ગુણની ઉત્પત્તિ અને રાગત્યાગનું, હેતુતઃ=કારણ હોવાથી, વિવિક્તશયનાસન=એકાત શયન આસન આદિ, બ્રાહ્મ-ભૂતાના તપના=બ્રાહ્મ ભૂત તપમાં, મહત્તપ=મહાન તપ છે ૬

કાચિચ્ચ ચિતા=કાંઈ પણ ચિંતા, કેનચિચ્ચ ચ સંગ=તથા કેનચિચ્ચ સંગ પરિચય રૂપ સંગતિ, રોગાદિભ્ય વેદના=રોગાદિથી થતી પીડા, તીવ્રનિદ્રા=તીવ્ર નિદ્રા, ક્રોધમાનાદિકાના પ્રાદુર્ભૂતિ=ક્રોધ, માન, માન આદિ પ્રગટ થતે તે, ચ=અને, મૂઢઠાં=નોત્તમસંગિ, શેષા ધ્યાન નાશનનો=અન્ય નો નાશ કરવાની શક્તિ ॥ ૭

કંઈ પણ ચિંતા, સંગ કોઈના, વ્યાધિ-વેદના નિદ્રા તીવ્ર,
દોષાદિ ઉદ્ભવ, મૂર્છા, એ ધ્યાન વિનાશક બાણો, જીવ. ૭

દેહ, સ્ત્રી, પુત્ર આદિ પરમા મમત્વ હોવાથી તેના સંગથી કોઈ
પણ પ્રકારની ચિંતા, કોઈનો પણ સંગ, ઝેગ આદિથી થતી વેદના,
તીવ્ર નિદ્રા, ક્રોધ માન માયા આદિ કપાયતી ઉત્પત્તિ, મોહાસક્તિરૂપ
મૂર્છા એ આત્મસ્વરૂપમા એકાગ્રતારૂપ ધ્યાનમા વિદ્ય કરનાર અથવા
ધ્યાનનો નાશ કરનાર થાય છે એમ જાણવું ૭

સંગત્યાગો નિર્જનસ્થાનકં ચ

તત્ત્વજ્ઞાન સર્વચિંતાવિમુક્તિઃ ।

નિર્બાધત્વં યોગશેષો મુનીના

મુચ્યે ધ્યાને દેતવોઽની નિરુક્તાઃ ॥ ૮ ॥

નગ ત્યાગ નિર્જન સ્થળ તત્ત્વ-જ્ઞાન સર્વ ચિંતા દૂર થાય;
નિર્બાધત્વ યોગશેષ એ ધ્યાન હેતુથી મુનિ શિવ બન્ય. ૮

આપ અને અન્યતર સગનો ત્યાગ, એકાત નિર્વિકાર નિર્જન
જ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાન, સર્વ ચિંતાનો અજાવ, બાધા, પીડા, વિગેધ વિવાદ
વિવાદો અજાવ, મન વચન કાયા રૂપ યોગનો નિગેધ, સંયમ, એ
સસાધક મુનિઓને ધ્યાનના હેતુઓ કયા છે, જેના આગ્રયથી તેઓ
મુનિપદો પામે છે ૮

સંગત્યાગ = સંગત્યાગ, નિર્જનસ્થાનક ચ = નવા એકાત સ્થાન,
તત્ત્વજ્ઞાન = તત્ત્વજ્ઞાન, સર્વચિંતાવિમુક્તિ = સર્વ ચિંતા તણ દેવી તે, નિર્બાધત્વ =
નિર્બાધ, વિગેધ, વિગેધનો અજાવ, યોગશેષ = મન વચન = ના = ૫
મનો ત્યાગ, પુણ્ય મુક્તિ = મુનીઓને મુક્તિ મળે, ધ્યાને = ધ્યાનના,
નિરુક્તાઃ = હેતુઓ કયા છે ૮

નૃશ્ચિક્ષા યુગપત્સ્પૃષ્ઠાઃ પીડયતિ યયાગિનઃ ।

વિકલ્પાશ્ચ તન્ના માન તેષુ સત્ત્વુઃ કથં સુખા ॥ ૧૦ ॥

વાલ્યસગતિસંગસ્ય ત્યાગે ચેન્મે પર સુખા ।

અંતઃસંગતિસંગસ્ય ભવેત્ કિં ન તતોઽધિક ॥ ૧૧ ॥

ધીધના = જ્ઞાન એ ધન જે જેનું એ ॥ જાનીઓ, વિકલ્પપરિહારાચ્ચ =
વિકલ્પના ત્યાગને માટે, સગ મુચન્તિ = સગ (પ્રસગ) ને તણ દે છે, જનં
સાર્દ્ધ = લોક તેમ જ મનુષ્યોની સાથે, સગતિ = તેના માર્ગો, યાત્ર સગતિને,
ચ = તથા, કિંચિત્ કાર્ય = કંઈ પણ કાર્યને, ન સ્મરતિ = સંભારતા નથી &

યયા = જેમ, નૃશ્ચિક્ષા = વીંછીઓ, યુગપત્ = એક સાથે, સ્પૃષ્ઠા = સ્પર્શના,
કંબેલા, અગિન પીડયતિ = પ્રાણીઓને પીડે છે, (તયા = તેમ), વિકલ્પા =
વિકલ્પો, આત્માન = આત્માને પીડે છે, ચ = તથા, તેષુ સત્ત્વુઃ = તે વિદ્યમાન
હોતા, કથં સુખા = સુખ કેવી રીતે થાય ? ૧૦

વાલ્યસગતિસગસ્ય ત્યાગે = બાલ્ય એવા લોક માર્ગો તથા સગ પ્રસગના
માર્ગમાં, ચેત્ = જે, મે પર સુખા = મને પરમ સુખ થાય છે (તો), અત
તેસગસ્ય = અતર સગતિ સગના (ત્યાગમાં), તતો અધિક = તેનાથી
૫, સુખા કિં ન ભવેત્ = સુખ કેમ ન થાય ? ૧૧

એક સાથે વીંછી બહુ ડાળે પ્રાણી પીડા લહે અપાર,
તેમ વિકલ્પો પીડે પ્રાણીને તે હોતા મુખ કયાથી લગાર ?

બાહ્યસંગતિ સંગ ત્યાગથી મુજને થદિ પરમ મુખ થાય,
અંતરસંગતિસંગ ત્યાગથી તેથી અધિક મુખ શું ન પમાય ? ૧૦-૧૧

જેન શરીર ઉપર એક સાથે અનેક વીંછીના ડાળથી અસહ્ય પીડા
વાય છે તેમ અનેક પ્રકારના વિકલ્પો પણ આત્માને વ્યાકુલ કરીને શાંતિનો
લગ કરે છે તેથી તે વિકલ્પોની હયાતીમા પ્રાણીને મુખ કયાથી હોય ?
વિકલ્પોની ગળના ક્ષેત્રા બને અથવા પણ મુખ કે શાંતિ હોતી નથી

આપે નોકમાર્ગો અને તેના સંગ પ્રસંગો ત્યાગ કરવાથી જન મને
પરમ મુખ વાય છે તો ગાદોષ અને વિકલ્પો અંતરગ પરબાસનો
ત્યાગ કરવાથી તેથી અધિક મુખ કેમ ન વાય ? અવશ્ય અધિકાપિત
મુખ વાય ૧૦-૧૧

બાહ્યસંગતિસંગેન મુખં મન્યેત મૂઢધીઃ ।

તત્યાગેન મુખીઃ શુદ્ધચિદ્રૂપધ્યાનદેતુના ॥ ૧૨ ॥

અવમોદર્યાત્સાધ્યં વિવિક્તશય્યાસનાદ્વિશેષેણ ।

અધ્યયનં સધ્યાનં મુમુક્ષુમુખ્યાઃ પરં તપઃ કુર્યુઃ ॥ ૧૩ ॥

મૂઢનતિ તો બાહ્ય નગતિ સંગવડે મુખ ગણે પ્રધાન,
તેનો ત્યાગ વિનલ ચિદ્રૂપનો ધ્યાનહેતુ મુખ ગણે ધીમાન

મૂઢધી = મોહથી મૂઢ બનેલી બુદ્ધિરાણી, અજ્ઞાની, બાહ્યસંગતિસંગેન =
બાહ્ય સંગતિના સંગથી, મુખ મન્યેત = મુખ મને (૧૨), શુદ્ધચિદ્રૂપધ્યાન-
દેતુના = ૧૩, ચિદ્રૂપના ધ્યાનો હેતુ, તત્યાગેન = તે સંગના ત્યાગ કરી
મુખી = સંગના બુદ્ધિરાણી જ્ઞાની મુખ માને (૧૩)

શુદ્ધચિદ્રૂપધ્યાન = શુદ્ધ ચિદ્રૂપના ધ્યાનથી અવમોદર્યાત્સાધ્યં = અવિવિક્ત
રૂપના સંપર્કના રોગના વિશેષ અવિચારા ધ્યાનમારુ = વિવેક કરીને વિવેક
વિવેક એકાગ્ર ત્યાગના, સધ્યાન અધ્યયન (અભ્યાસ) એકાગ્ર
લક્ષિત, અધ્યયન, સધ્યાન ૨૫, ૫૨ તરુ ઉદુ = પરમ પરમ ૨૬

તે નંગાઃ ગુણિનસ્તે ચ તે ધન્યાસ્તે વિદાવરાઃ ।
 વસંતિ નિર્જને સ્થાને યે સદા શુદ્ધચિદ્રતાઃ ॥ ૧૪ ॥
 નિર્જન સુગદ સ્થાનં ધ્યાનાધ્યયનસાધનં ।

રાગદ્વેષવિમોહાના શાતન સેવતે સુધીઃ ॥ ૧૫ ॥

તે શુણ્ણતા વદ ગણાતા ધન્ય જ્ઞાનીમા પ્રવર મનાય,
 નિર્જન સ્થાને જે જઈ વગતા ચિદ્રૂપમા અતિ રક્ત સદાય,
 નિર્જન સ્થાન અતિ સુખદાર્યા ધ્યાન તથા સ્વાધ્યાય નિદાન,
 રાગદ્વેષ વિમોહ વિનાશક સેવે તેને અતિ મતિમાન ૧૪-૧૫

યે=જેઓ, સદા=હ મેશા, શુદ્ધચિદ્રતા=શુદ્ધ ચિદ્રૂપમા રક્ત, નિર્જને
 સ્થાને વસતિ=નિર્જન સ્થાનમા વસે છે, તે વસા=તે વાળ્યા યોગ્ય, તે
 ગુણિન=તેઓ શુણ્ણવાન, ચ=તથા, તે ધન્યા=તે ધન્ય, તે વિદાવરા=તે
 તત્ત્વજ્ઞોમા શ્રેષ્ઠ છે ૧૪

સુધી=સમ્યક્ મતિમાન, જ્ઞાની, ધ્યાનાધ્યયનસાધન=ધ્યાન અને
 સ્વાધ્યાયના કારણરૂપ, રાગદ્વેષવિમોહાના શાતન=રાગદ્વેષ મોહને નાશ
 કરનાર, સુખદ નિર્જનસ્થાનં=સુખદાર્યા નિર્જન સ્થાનને, સેવતે=સેવે છે. ૧૫

જે મનુષ્યો ગુહ્ય ચિદ્રૂપમા સદાય અનુરક્ત છે, અને તેની પ્રાપ્તિ માટે જે એકાંત સ્થાનમાં વસે છે, તે વંદન કરવા યોગ્ય છે, તે ગુણવાન છે, તે ધન્યરૂપ છે, અને તે તત્ત્વજ્ઞોમાં સર્વ શ્રેષ્ઠ છે

આ નિર્જન સ્થાન અનેક પ્રકારના મુખને આપનાર ધ્યાન અને સ્વાધ્યાયના કારણે રૂપ અને રાગદ્વેષ મોહ આદિનો નાશ કરનાર છે, માટે મુક્ત જનો નિરતર સેવે છે ૧૪-૧૫

મુધાયાઃ લક્ષણં લોકા વદંતિ बहुधा मुधा ।

बाधाजतुजनैर्मुक्तं स्थानमेव सतां मुधा ॥ १६ ॥

भूमिगृहे समुद्रादितटे पितृवने वने ।

गुहादौ वसति प्राज्ञः शुद्धचिद्ध्यानसिद्धये ॥ १७ ॥

લોક મુધાનુ લલણુ જાહુધા બાળે તે તો વ્યર્થ તમામ, સત-મુધાતો જાધા જ તુ જન વિજ્ઞ નિર્જન સ્થાનનુ નામ. ભૂમિગૃહ વર સિંધુ તટ પર, રમણાન વન ગિરિ ગહરમાય, ચિદ્રૂપ ધ્યાનની સિદ્ધિ કાળે પ્રાપ્ત વસે નિર્જન સ્થળમાય. ૧૬-૧૭

લોક મુધાનુ લલણુ જાહુ પ્રકારે કહે છે, પરંતુ ખરી રીતે તે મુધાનુ લલણુ નથી સત્પુરુષો તો ઘસ મનહર, આદિની જાધા પીડા રહિત, અન્ય હવો અને મનાયોનો સસર્ગ વ્યા પરી એવા મેકાન સ્થાનને જ મુધા ગણે છે

લોકા=લોકા, મુધાયા લક્ષણ=મુધાનુ જગત, बहुधा મુધા વર્તન= જાહુ પ્રકારે વ્યા કહે છે, सतां=સત્પુરુષોને તો बाधाजतुजनैर्मुक्त=પીડા પિંચે ઉપરથી આદિની જાધા, उपवन= અને મનુષ્યો રહિત સ્થાન પદ-સ્થાન તે જ, गुहादौ=ગુહા ૧૪-૧૫

शुद्धचिद्ध्यानसिद्धये=નાર અવગણીત 'સુદૃઢ' ની રીતે, ૧૬, પ્રસ-૧૪૬૩૩૩, ભૂમિગૃહે=તેજનામા સત્પુરુષો - ૧૪૬૩૩૩, ૧૬, પિતૃવન રમણા ના, वन=અરુ-અરુ, गुहादौ=કે હુદા આદિના વન-૧૪૬૩૩૩

શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમા એકાગ્રતાઉપ સદ્ધ્યાનની સિદ્ધિ માટે જ્ઞાની-
જનો ભોયરામા, સમુદ્ર નદી આદિના તટ ઉપર, સ્મશાન ખૂમિમા, વન
ઉપવનમાં, તથા પર્વત આદિની શુદ્ધાઓ આદિ નિર્જન સ્થાનોમાં
નિવાસ કરે છે ૧૬-૧૭

વિવિક્તસ્થાનકાભાવાત્ યોગિનાં જનસંગમઃ ।

તેષામાલોકનેનૈવ વચસા સ્મરણેન ચ ॥ ૧૮ ॥

જાયતે મનસઃ સ્પન્દસ્તતો રાગાદયોઽધિલાઃ ।

તેભ્યઃ કલેશો ભવેત્તસ્માન્નાશં યાતિ વિશુદ્ધતા ॥ ૧૯ ॥

તથા વિના ન જાયેત શુદ્ધચિદ્રૂપચિતનં ।

વિના તેન ન મુક્તિઃ સ્યાત્ પરમાધિલકર્મણાં ॥ ૨૦ ॥

તસ્માદ્વિવિક્તસુસ્થાનં જ્ઞેયં સંકલેશનાશનં ।

મુમુક્ષુયોગિનાં મુક્તેઃ કારણં ભવવારણં ॥૨૧॥ ચતુઃકલ ॥

વિવિક્તસ્થાનકાભાવાત્=એકાગ્રતા સ્થાનકના અભાવથી, યોગિના=
યોગીઓને, જનસંગમ=મનુષ્યોનો સંગ પ્રસંગ થાય; તેષામ્ અલોકનેન
એવ=તેમના દર્શન થવાથીજ, ચ=તથા, વચસા સ્મરણેન=વચનની તથા
સ્મરણથી, મનસઃ સ્પન્દ=મનની ચંચળતા, જાયતે=થાય છે, તત=તેથી,
રાગાદય અધિલા=રાગાદિ સમસ્ત (દોષ થાય છે), તેભ્ય=તેથી, કલેશ=
સંકલેશ, ભવેત્=થાય, (છે), તસ્માત્=તેનાથી, વિશુદ્ધતા નાશ યાતિ=
વિશુદ્ધતા નાશ પામે છે, તથા વિના શુદ્ધચિદ્રૂપચિતન ન જાયેત=(વિશુદ્ધતા)
વિના શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ ચિતન થાય નહિ, તેન વિના=તે (આત્મ-
ચિતન) વિના, પરમાધિલકર્મણા=પરમ સમસ્ત કર્મના, મુક્તિઃ ન સ્યાત્=
મુક્તિનારૂપ મોક્ષ ન થાય ૧૮-૧૯-૨૦

તસ્માદ્=માટે, વિવિક્તસુસ્થાન=એકાગ્રતા નિર્વિજાર સ્થાન, મુમુક્ષુ-
યોગિના=મોક્ષાર્થી યોગીજનોને, સંકલેશનાશન=સંકલેશનો નાશ કરનાર,
ભવવારણ=સસાર શ્રમણને અટકાવનાર, મુક્તે કારણ=મોક્ષનું કારણ,
જ્ઞેયં=જ્ઞાણુ. ૨૧

નિર્જન સ્થાનક તણા અભાવે યોગીને જન સગમ થાય,
 તેથી દર્શન વચન સ્મરણથી મનમા ચંચલતા ચમકાય,
 ચચળતાથી રાગદ્વેષ ઇત્યાદિ દોષ સમસ્ત વિકાસ,
 તેથી ઉદ્ભવ કલેશ તણા ને વિશુદ્ધતાનો તેથી નાશ;
 વિશુદ્ધતા વિણ કદી ન થાયે નિર્મળ ચિદ્રૂપ ચિતન સાર,
 તે વિણ અખિલ કર્મથી મુક્તિ પામે નહિ જીવ લવનો પાર,
 તેથી નિર્જન સ્થળ એ જાણો, સો સંકલેશ વિનાશ ઉપાય,
 સર્વ મુમુક્ષુ યોગી જનોને લવવારણ મુક્તિપ્રદ થાય. ૧૮-૨૧

એકાંત સ્થાનના અભાવથી યોગીઓને મનુષ્યોના સમાગમના
 આવૃત્તિ પડે; તેથી તેમને જોવાથી, તેમના વચનો સાલજવાથી કે યાદ
 કરવાથી મનમા ચચળતા, વિલેપ, કે સકલ વિકલ્પરૂપ અસ્થિરતા
 થાય; તેથી રાગ દોષ આદિ સમસ્ત દોષનો વિકાસ થાય; રાગાદિ દોષ
 ટિપન થતા સંકલેશ થાય. સંકલેશ થતા વિશુદ્ધતાનો નાશ થાય; વિનુદ્ધિ
 વિના શુદ્ધઆત્મસ્વરૂપનું ચિતન કે ધ્યાન થઈ શકે નહિ. ધ્યાન વિના
 સર્વ કર્મનો લાય થઈ શકે નહિ, સર્વ કર્મના નાશ વિના મુક્તિ પદની
 પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહિ. માટે મોક્ષાર્થી યોગીજનોએ એકાંત સ્થાનને સર્વ
 સંસ્કરણો ના. કરનાર, સસાર પરિવ્રમણનો અત આણનાર અને
 મોક્ષને આપનાર દારુરૂપ જાણીને તેનો આવૃત્તિ કરી, તે એકાંત સ્થાનના
 જાનીના આરાધનના શુદ્ધાત્મ ભાવનાના એકાંત રૂપ તુલ્ય
 થતા પ્રવર્તિત થાય છે. ૧૮-૨૧

જેનું અગ્રણ્ય અમલ શિલ્પી જેવું તે સ્વભાવીત નહોતું,
આવું મુખ સ્થાપત્યોત્તર જોઈ, તે નિરુદ્ધ ઈન્દ્રિય મુખ નહોતું. ૨

એ આત્મિક સુખ જેવું જ નહોતું તો કે મનના અન્ય નામથી નિરુદ્ધ

ધર્મિયજન્ય નામ તરફ જના પાંચ પાત્રી યાત્રા કરી તમા પર જાત્રી
જરૂર રહે છે. જ્યારે આત્મિક મુખ નિર્મલ એટલે મહા કાર્મ પાત્ર પર
જન્યની અપેક્ષા મરણ છે. ધર્મિય નામ, પર પાત્રો કે ધર્મિયાની
અનુકરણને આત્મિક જોવાથી મરણીય છે. જ્યારે આત્મિક મુખ પોતાને,
આત્માને જ આત્મિક જોવાથી, રાસ છે. ધર્મિય મુખ ધર્મિયા આદિ
પર પાત્રોમાં રજુ જગ્યા છે જ્યારે આત્મિક મુખ નિમ્ન સ્તરમાં જ
રહેતું હોવાથી નિમ્નસ્થ છે. ધર્મિય મુખ ભોગતા પાત્ર તે જતાં રહેશે
ધર્મિયા બચી વૃક્ત છે જ્યારે અતીન્દ્રિય મુખમાં કંઈ પાત્ર બચ નથી
તે અભય છે, ધર્મિય મુખ અસ્પર્શ પત્રી નાસ પામી જ્યારે હોવાથી
વિનાશી છે, અતીન્દ્રિય મુખ કદાપિ નાસ પામનાર નહિ હોવાથી
નિત્ય છે. ધર્મિય મુખ જેમ જેમ ભોગતાય છે તેમ તેમ તૃણાકૃષ્ણ દાહ
વધતો જાય છે જ્યારે અતીન્દ્રિય મુખ જેમ જેમ અનુભવાય છે તેમ
તેમ પરમ તૃપ્તિ અનુભવાય છે; તેથી અસ્પર્શ પણ પર વસ્તુની ધૃતિ
સ્પષ્ટ તૃણા રહેતી નથી તેથી તે નિરીક્ષ છે. ધર્મિય મુખ પરિણામે
દુઃખરૂપ અશ્રેયકારી હોવાથી અનુભ છે આત્મમુખ ખરી મહતાવાળું
પરમ શ્રેયકારી મુખ છે તેથી તે શુભ, મગ્નકારી, કલ્યાણસ્વરૂપ છે,
ધર્મિય મુખ રાગદ્વેષ, માન, અપમાન, હાઈ, શોક, જન્મ મરણ આદિ
તથા દુઃખરૂપ વિપક્ષથી (૬૬) સહિત છે, આત્મિક મુખ એક સર્વ
૬૬થી, વિપક્ષથી રહિત છે, ધર્મિય મુખમાં અનેક પ્રકારના ઉપદ્રવો,
વિદ્વો આવી પડે છે આત્મિક મુખમાં કંઈ વિદ્વ આવતું નહિ હોવાથી
તે નિરુપદ્રવ છે. ધર્મિય મુખને કંઈ પણ ઉપમા આપો તો આપી શકાય
જ્યારે અતીન્દ્રિય મુખને યોગ્ય જગતમાં કોઈ ઉપમા નહિ હોવાથી તે
નિરુપમા છે. ધર્મિય મુખમાં આસક્તિથી કર્મ બધ થઈ સસારભ્રમણ

“પરમ પુરુષ પ્રભુ સદ્ગુરુ, પરમજ્ઞાન મુખધામઃ
જેણે આપ્યું જ્ઞાન નિજ તેને સદા પ્રમામ ”

—શ્રીમદ્ રાગચંદ્ર

તે આત્મિક મુખની પ્રાપ્તિ માટે મુમુક્ષુએ શુ કર્તવ્ય છે તે
હવેના શ્લોકમા જણાવે છે ૨

વૈરાગ્યં ત્રિવિધં નિધાય હૃદયે દિત્વા ચ સંગ ત્રિધા
શ્રિત્વા સદ્ગુરુમાગમં ચ વિમલં ધૃત્વા ચ રત્નત્રયં ।

ત્યક્ત્વાન્યૈઃ સદ્ સંગતિં ચ સકલં રાગાદિકં સ્થાનકે
સ્થાતવ્યં નિરુપદ્રવેડપિ વિજને સ્વાત્મોત્થસૌહ્યપ્રાપ્તયે ॥૩॥

ભવ તન ભોગ પ્રતિ હૃદયે વૈરાગ્ય ધરી તજી સંગ ત્રિધા,
સદ્ગુરુ ને નિર્મલ શ્રુત ભજતા, રત્નત્રયને ધારી મુદા;
અન્ય જીવોની સંગતિ તેમજ રાગાદિ તજી સઘળાને,
સુખ સ્વાત્મોત્થ ચહે તે વસતા નિર્જન નિરુપદ્રવ સ્થાને. ૩

સ્વાત્મોત્થસૌહ્યપ્રાપ્તયે=પોતાના આત્મામાથી ઉત્પન્ન થતુ (આત્મિક)
મુખ મેળવવા માટે, હૃદયે=હૃદયમાં, ત્રિવિધ વૈરાગ્ય નિધાય=સ સાર શરીર
અને ભોગ પ્રત્યે તેમજ મન વચન કાયાથી ત્રિવિધ વૈરાગ્યને ધારણ
કરીને, ત્રિધા સંગ ચ દિત્વા=તથા ચેતન, અચેતન, અને મિત્ર એમ ત્રણ
પ્રકારના પરિવ્રદ છોડીને, સદ્ગુરુ વિમલ આગમ ચ શ્રિત્વા=સદ્ગુરુનો અને
નિર્દોષ સત્તાત્મનો આશ્રય કરીને, રત્નત્રય ચ ધૃત્વા=તથા રત્નત્રયને ધારણ
કરીને, અન્યૈઃ સદ્ સંગતિં સકલ રાગાદિક ચ ત્યક્ત્વા=તથા અન્યની
સાથેની સંગતિને તથા સનસન રાગાદિ જાણોને તજીને, નિરુપદ્રવે અપિ
વિજને સ્થાનકે સ્થાતવ્ય=ઉપદ્રવ રહિત નિર્જન આગમમાં રહેતુ ૩

આત્મિક મુખની પ્રાપ્તિ કરવાની અભિલાષાવાળા મુમુક્ષુજનોએ સંસાર, સરીર અને ભોગની અસારતા, અનિત્યતા, અન્યત્વતા આદિ વિચારીને તે પ્રત્યે અંતરમાં વૈરાગ્યને ધારણ કરવો. સર્વ એતન અએતન કે મિત્ર એમ ત્રણેય પ્રકારનો સંગ મારે કાઈ કામનો નથી, માત્ર તે દુઃખનો જ હેતુ છે એમ વિચારીને તેના તથા અન્ય સર્વ પરાવલંબી ચિંતન, આશ્ર તથા માર્ગોના ત્યાગમાં જ પ્રવર્તવું સત્મુખના ધામરૂપ આત્મનાની સદ્ગુરુનો અને તેમના પવિત્ર ઓધનો અથવા તેમણે બાળાવેલા નિર્દોષ શાસ્ત્રોનો નિરંતર આશ્રય કરવો. નિર્મળ સમગ્ર દર્શન તાન ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયને ધારણ કરવાં સર્વ અન્ય સગ પ્રસંગને તથા ગંગાદિ ભાંવાને તથા, ઉપદ્રવ રહિત એકાંત સ્થાનનો આશ્રય કરી, આત્મસ્વરૂપના ચિંતનમાં એકાગ્ર થવું આ પ્રમાણે સત્પુરુષાર્થમાં પ્રવર્તતા, આત્મસ્વરૂપમાં એકાગ્રતા સાધનાર મુમુક્ષુ આત્મિક મુખને પામી કૃત-
કૃત્ય થાય છે ૩

સમુપનં ન મુપનં નૃણાં કિંત્વમ્બિલાપાશિવેદનાપ્રતીકારઃ ।
સુપમેવ સ્થિતિરાત્મનિ નિરાકુલત્વાદિશુદ્ધપરિણામાત્ ॥ ૪ ॥

ઈન્દ્રિય મુખ મુખ નહિ પણ ઈચ્છા-અગ્નિ-વ્યથા એ શાત કરે,
શુદ્ધ પરિણતિ નિરાકુળ જે આત્મસ્થિતિ મુખ તે જ ખરે ૪

ઈન્દ્રિય મુખ છે તે મનુષ્યોને સાનુ મુખ નથી; પરંતુ ઈન્દ્રિય
અતિની વેદનાને જાત કરવાનો એ ઉપાય છે સાનુ મુખ તો આત્માનો

નૃણા-મનુષ્યોનું; સમુપનં=ઈન્દ્રિય મુખ, ન મુપનં=મુખ નથી કિંતુ=
પરંતુ, સ્થિતિ પ્રપાતિ વેદનાપ્રતીકાર-પ્રતીકાર, ૫ અગ્નિની વેદનાને રાત્ર-
માંત ઉપાય, આત્મનિ સ્થિતિ-આત્માની સ્થિતિ છે તે, નિરાકુ-
લત્વાદિશુદ્ધપરિણામાત્-શુદ્ધ, નિરુપદ્રવસ્થામાં રહિત, ન
પરાવલંબી, માત્ર સત્-સ્વરૂપ, અન્યત્વ રહિત.

મહા દુર્ગ નભ માર્ગ તખૂ કે લતા મડપે જઈ વસતા,
છતાં મોહી પરસમય રક્ત તે સત્સુખ લવ નહિ પાત્ર થતા

મોહવશ જીવો પરદ્રવ્યમા રક્ત હોવાથી ગમે તો નગરમા ગામમા
જગલમા પર્વતના શિખરમા નદી કે સમુદ્રના તટ ઉપર વસતા હોય,
અથવા આશ્રમ, ગુફા, દેવાલય, સભારથાન, રથ કે મકાનમા નિવાસ
કરતા હોય, અથવા મહા દુર્ગમા કે સ્વર્ગમા, માગમા કે આકાશમા
લતા મડપમા કે તખૂમા વાસ કરતા હોય છતાં તે અદ્ય પણ સત્સુખના
ભાગી થતા નથી.

સત્ સુખના ભાગી કોણ થાય છે ? તો કે મોહનો જય કરી,
પરદ્રવ્યમાથી પ્રીતિ ઉઠાવી, નિજ નિર્મળ ચિદ્રવ્યમા જે તલીન થાય છે
તે આત્મિક સુખને આસ્વાદી મહાભાગ્યશાલી થાય છે, કૃતકૃત્ય થાય છે ।

નિગોતે ગૂયક્ષીટે પશુનૃપતિગણે ભારવાહે કિરાતે

સરોગે મુક્તરોગે ધનવતિ વિધને વાહનસ્થે ચ પદ્મે ।

યુવાદૌ વાલવૃદ્ધે ભવતિ દ્વિ સસુખં તેન કિં યત્ કદાચિત્
સદા વા સર્વદૈવૈતદપિ કિલ યતસ્તન્ન ચાપ્રાપ્તપૂર્વમ્ ॥૭॥

યત્ સસુખ=જે હન્દ્રિયગ્ગન્ય સુખ, નિગોતે=નિગોદમા, ગૂયક્ષીટે=
વિષ્ટાના કીડામા, પશુનૃપતિગણે=પશુ કે નૃપતિના સમૂહમા, ભારવાહે=
ભાર વહન કરનાર મનુરમા, કિરાતે=ભીતમા, સરોગે=રોગીમા, મુક્તરોગે=
નિરોગીમા, ધનવતિ=ધનવાનમા, વિધને=ધનહીનમા, વાહનસ્થે=વાહનમા
વિહાર કરનારમા, ચ=તથા, પદ્મે=પગે ચાલનારમા, યુવાદૌ=યુવાન
આદિમા, વાલવૃદ્ધે=યાળુ કે વૃદ્ધમા, કદાચિત્ ભવતિ=કોઈ વાર હોય છે,
પ્રતદ્ સદા વા સર્વદા એ કિલ=કદાચ એ સદા સર્વદા હોય, અપિ તેન
કિં=તેાય તેથી શું ? તેનુ મારે શું જામ છે ? યત્=કારણ કે, તત્ ચ
ન અપ્રાપ્તપૂર્વ=તે તો પહેલાં કદી ન મળ્યુ હોય એવુ અપૂર્વ નથી ૭

ગણે છે દેખે છે. સંસારી હોયો પણ જોડલી પોતાની જ્ઞાન દર્શન શક્તિ પ્રગટ છે તે પ્રમાણે જેય પદાર્થોને ગણે છે દેખે છે બનેમા તદ્વાચન એટલો છે કે સર્વ પદાર્થોને જોતા ગણતા છતાં સિદ્ધ પરમાત્મા તેમા અહંત્વ ભમત્વ ઈષ્ટ અનિષ્ટ, રાગ, દ્વેષ આદિ કંઈ ન કરતા કેવળ નિર્વિકલ્પ સ્વભાવમા જ રહે છે જ્યારે સંસારી હોયો જગતના પદાર્થોને જોતા ગણતા, તેમા અહંત્વ ભમત્વ, ઈષ્ટ, અનિષ્ટ, રાગદ્વેષ આદિ કરીને અનંત વિકલ્પોમા પ્રવર્તે છે ૮

व्याकुलः सविकल्पः स्यान्निर्विकल्पो निराकुलः ।

कर्मबंधोऽसुख चाद्ये कर्माभावः सुख परे ॥ ९ ॥

નિર્વિકલ્પ તો નિરાકુલ ને વ્યાકુલ વિકલ્પવંત સદા,
કર્મનાશ સત્સૌખ્ય પ્રથમને, કર્મ-દુઃખયુત અન્ય બધા. ૯

જ્યા સકલ વિકલ્પ છે ત્યા વ્યાકુલતા છે, અગ્રતા છે, અશાંતિ છે - ત્યા નિર્વિકલ્પતા છે ત્યા નિરાકુલતા છે, અવ્યગ્રતા છે, શાંતિ છે, તેથી વિકલ્પમય આત્માને કર્મબંધ અને દુઃખની પ્રાપ્તિ છે, નિર્વિકલ્પ આત્માને કર્મનો અભાવ અને મુખની પ્રાપ્તિ છે

बद्धन् वारान् मया भुक्तं सविकल्पं सुरां ततः ।

तन्नापूर्वं निर्विकल्पे सुरोऽस्तीदा ततो मम ॥ १० ॥

મહાવિષ્ણુ = નિઃ પાપુના, વ્યાકુલ = વ્યાકુલ, દુઃખી હોવા,
નિર્વિકલ્પ = નિર્વિકલ્પ આત્મા, નિરાકુલ = આકુળતા રહિત (મુખી) હોવા,
આગે-પ્રથમ (સવિકલ્પ)ના, કર્મભો=કર્મબંધ, ત=અને, અગુણ=દુઃખ
રહિત, પર=પાછળ (નિર્વિકલ્પ)ના દમામાત મુન=કર્મનો અભાવ અને
- ત એવા ૬

તો દેવ ૧૦-નિર્વિકલ્પ મુખને, મયા મૂર મારા મુખને ૧,
૧૦ ન નવું છે, તો તર ન અર્થ-તેથી તે અર્થ નથી, તત મમ
નિર્વિકલ્પ ૧૦ મુન-તેથી મારી નિર્વિકલ્પ મુખમા મુન ૩. ૧૦

પૂર્વ એ સવિકલ્પ સૌખ્ય મે અનુભવ્યુ બહુ વાર અહા !
તેથી તે ન અપૂર્વ મને તો નિર્વિકલ્પ સુખ વિશે સ્પૃહા. ૧૦

આક્રમણથી યુક્ત સવિકલ્પ સુખ તો મે અનુભવના પરિ-
વ્રમણના વણીવાર ભોગવ્યુ છે; તેથી તે અપૂર્વ નથી. માટે હવે તો
નિર્વિકલ્પ સુખ પ્રાપ્ત કરવાની જ મને અન્ય તત્ત્વ અભિજ્ઞાના જગી
છે ઇન્દ્રિય સુખની સર્વ સ્પૃહા વિરમી છે અને એક અતીન્દ્રિય આત્મિક
સુખની જ માત્ર અભિજ્ઞાના પ્રવર્તે છે ૧૦

લેયધાનં સરામેણ ચેતસા દુઃખમગ્નિઃ ।

નિશ્ચયઃ ચિરામેણ ચેતસા મુખમેવ તત્ ॥ ૧૧ ॥

રાગાદિયુગ ચિત્ત સહિત ને બાંધે, લેય વસ્તુ હાજર તો,
પરંતુ ને બાંધે ચિત્ત-વિરામે નિશ્ચયથી જીવને સુખ તો ૧૧

રાગીદેવી અને મોલી ચિત્ત વડે નય પદાર્થને જાણવાના પ્રાપ્તિને
હુ ખ યાય છે; પદાર્થને જાણવાનું તે જ જ્ઞાન ને રાગ આદિ રાગિ
ચિત્તથી યાય તો નિશ્ચયથી તે જ સુખ છે

પદાર્થને જાણવા તે સુખ કે હુ ખરું નથી, પરંતુ ચિત્તના રાગ
દેવ કે મોહ સહિત જે જ્ઞાન તે હુ ખનું કારણ યાય છે અને નિશ્ચય
મોહ સહિત ચિત્તથી પદાર્થનું તે જ જ્ઞાન સુખનું કારણ યાય છે ૧૧

સરામેણ ચેતસા-રાગ-રુચિ ચિત્ત રહે, તેપરમા-૫ ૫-૫૬૩ રાગ
(નાનું તે), અગ્નિ ઉપ-મે. મને હુ ખે તે, વિરામેણ ચ ચે-૫૬
રેતિ ૫૬ ૧૬, તદ્દને માત્ર, મુખમે-૫૬-૫૭-૫૮, નિશ્ચય-૫૬
મે નિશ્ચય છે ૧૧

રવેઃ સુઘાયાઃ સુરપાદપસ્ય ચિતામણેરુત્તમકામધેનોઃ ।

દિવો વિદગ્ધસ્ય હરેરસ્તર્વે ગર્વે હરન્ મો વિજયી ચિદાત્મા ॥૧૨॥

સૂર્ય સુધા સુરતરુ સુરમણિ કે સુરધેનુ સુરસદન મહા,
વિધણુ આદિના ગર્વ હરે એ પ્રખળ ચિદાત્મા વિજયી અહા ! ૧૨

ખરેખર ! ગુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ આત્મા આ જગતમા જ્યવત
વર્તે છે ।

ગુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ આત્માની કેવી અચિંત્ય અદ્ભુત અનુપમ શક્તિ
છે । તેનો પ્રભાવ, તેનું સામર્થ્ય, તેની શક્તિ, અદ્વિતીય છે જગતમા
પ્રચલિત પ્રતાપી સૂર્ય, શીતળતામય મુધાને વર્ષાવતો અને જગતને આલ્-
લાદ આનંદ-પ્રદાન કરતો સુધાકર (ચંદ્ર), તેમજ ધૃત્વિજીત વરતુઓ
આપવાને સમર્થ એવા કદંપવૃક્ષ, ચિતામણિ રત્ન, ઉત્તમ કામધેનુ, દિવ્ય
સુખના ધામ એવા સ્વર્ગલોક, કે મહાન પડિતજનો, અથવા હરિ
એટલે ઈન્દ્ર કે વાસુદેવ જેવાઓ, તે સર્વના અખંડ ગર્વ, પ્રતાપ પણ
જેના અચિંત્ય ઐશ્વર્ય આગળ તુચ્છ છે. પદ્મ ખંડાધિપતિ ચક્રવર્તી
અને ત્રિખંડાધિપતિ વાસુદેવો, તેમજ મુરારુર પતિ દેવેન્દ્રો પણ
પોતાના સર્વ વૈભવોનો ગર્વ તજીને, ગુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમા રમણ કરતા
આત્મજ્ઞાની મહાપુરુષના ચરણમા અત્યંત વિનમ્રપણે તથા પરમ ભક્તિ-
ભાવે પ્રણામ કરી તેમની સેવામા સદાય હાજર થાય છે એવા ગુદ્ધ
આત્મા સહજાત્મસ્વરૂપના અચિંત્ય મહાત્મ્યને જ્યાં મુધી જાણ્યું નથી
ત્યાં મુધી જ જીવોને સંસારિક પદાર્થોની મહત્તા લાગે છે; ત્યાં મુધી જ
તેને માટે તેમની ધૃત્વિ પ્રસર્તે છે. પણ જ્યાં આત્મઐશ્વર્યે યુક્ત

મો=હે ! (આત્મન્), ચિદાત્મા=ચૈતન્ય સ્વરૂપ ગુદ્ધ આત્મા,
રવે=સૂર્યના, સુઘાયા=અમૃતના, સુરપાદસ્ય=કદંપવૃક્ષના, ચિતામણે=ચિતા-
મણી રત્નના, ઉત્તમકામધેનો=ઉત્તમ કામધેનુના, દિવ=દેવલોકના,
વિદગ્ધસ્ય=પડિતના, હરે=વિધણુના, મર્ત્ત્વે ગર્વે હરન્=અખંડિત ગર્વને
ચક્રચૂર કરતો, વિજયી=વિજયવંત, અખંડ પ્રતાપવાન વર્તે છે ૧૨

ચિંતા એ દુઃખ સુખ શાંતિ છે એ શાંતિથી પ્રતીત બને;
નિર્મલ ચિદ્રૂપમાં લય લાગ્યે અચલ શાંતિ પ્રગટે જીવને. ૧૩

ગુદ્ધ ચિદ્રૂપમા અચલ લય લાગે છે ત્યાં અખંડ સત્શાંતિ પ્રગટે છે આ સત્ શાંતિથી જીવને એમ સમજાય છે તથા ત્રદામા દદ્વાય છે કે ચિંતા એ દુઃખ છે અને શાંતિ એ જ સુખ છે, માટે સત્સુખનું મૂળ અને સર્વ ચિંતાના અભાવરૂપ અખંડ સત્શાંતિ એ જ મુમુક્ષુનું ધ્યેય હોવાથી તે સત્શાંતિના ધામરૂપ ગુદ્ધ આત્મામા, પરમાત્મામાં, અચલ લયરૂપ પરમ તત્ત્વમયતાના અભ્યાસને સેવે છે, અને પરિણામે સત્શાંતિપ્રદ અનંત સુખમય શિવપદને પામી કૃતાર્થ થાય છે ૧૩

मुंच सर्वाणि कार्याणि संगं चान्वैश्च संगति ।

मो भव्य ! शुद्धचिद्रूपलये वांछास्ति ते यदि ॥ १३ ॥

નિર્મળ ચિદ્રૂપમાં લયની જો વાછા છે હે ભવ્ય ! તને,
તો તજ સર્વ કાર્ય, બહિરતર સગ સંગતિ અન્યજને. ૧૪

હે ભવ્ય ! જો તને તે ગુદ્ધ ચિદ્રૂપમા લય લગાવવાની ઇચ્છા હોય તો અન્ય સર્વ કાર્યોને છોડ, અન્ય સર્વ કર્તવ્યોની કલ્પનાને છોડ, કોઈ માત્રના સગ પ્રસંગોને છોડ અને તેને અનુસરતા સર્વ ચિંતનોને—આયોને માર્ગોને ચિંતામાથી દૂર કર આ મહામોક્ષા મૂલને યથાર્થ ઉપયોગ કર. ૧૪

“ निशदिन नयनमे निद न आवे, नर तमदि नारायणु पावे.”

—શ્રી મુંદરાસ

નો ભવ્ય ! = હે ભવ્ય ! યદિ = જો, શુદ્ધચિદ્રૂપ લય = ગુદ્ધ આત્મરૂપતા
નરમા, તે = તારી, વાંછા = ઇચ્છા છે, તો, માર્ગોને કાર્યાગિ = સર્વ
કાર્યોને, ન = નહીં, અન્ય. સગ સંગતિ = પર, પરિચોના ના. અને અ ૧૨
નન નસનને, નન = તથા કે ૧૬

મુક્તે બાહ્યે પરદ્રવ્યે સ્યાત્સુખં ચેત્તિતો મહત્ ।

સાંપ્રતં કિં તદાદોઽતઃ કર્માદૌ ન મહત્તરં ॥ ૧૫ ॥

મુક્ત થતાં પર દ્રવ્ય બાહ્યથી જો જીવને સુખ અતીવ હીસે,
તો પછી કર્માદિથી મુક્તને શ્રેષ્ઠ સૌખ્ય શું ના ઉદ્ભવે ? ૧૫

બાહ્ય પદાર્થો અને સગ પ્રસંગથી મુક્ત થતા જીવને જો ઉપાધિ-
બંધન વ્યાકુળતા ઓછી થતા બ્યારે બાહ્ય શાંતિરૂપ મુખની પ્રગટતા
જાણાય છે તો પછી અતરંગ કર્માદિથી મુક્ત થતા પરમ નિરાકુળતા-
રૂપ સર્વોત્તમ અતીન્દ્રિય સુખ કેમ ન પ્રગટે ? અર્થાત્ અવન્ય પ્રગટે ન ૧૫

इन्द्रियैश्च पदार्थानां स्वरूपं जानतोऽग्निः ।

यो रागस्तत्सुखं द्वेषस्तद्दुःखं भ्रांतिज भवेत् ॥ ૧૬ ॥

यो रागादिवિनिमुक्तः पदार्थानखिलानपि ।

જાનખિરાકુલત્વં યત્તાત્ત્વિકં તસ્ય તત્સુખ ॥ ૧૭ ॥

મુક્તે બાહ્યે પરદ્રવ્યે=બાહ્ય પરદ્રવ્યને તથા ફેતાં, ચેત્=જો, ચિત્ =
આત્માને, મહત્સુખ સ્યાત્=મહાન મુખ થાય છે, તદ્=તો સાંપ્રત=હવે,
કર્માદૌ=કર્માદિને (છોડતા), અત મહત્તર=આનાથી વિશેષ મહાન, જાદ
કિં ન=મુખ આત્માને કેમ ન થાય ? ૧૫

પદાર્થાના સ્વરૂપ=પદાર્થોના સ્વરૂપને, રૂદ્રિયૈઃ ચ=ઇન્દ્રિયો વડે,
જાનત અગ્નિ=ગજાતા (જોવા) જીવને, ય રાગ=(તેના) જે રાગ
છે, તત પ્રાંતિજ મુખ=તે પ્રાંતિથી વતુ મુખ, દ્વેષ=(જે) દેવ, તદ્ પ્રાંતિજ
દુઃખ=તે પ્રાંતિથી વતુ મુખ, મહત્-થાય ૧૫

પ્રાણી વસ્તુ સ્વરૂપ જાણના, માત્ર બાહ્ય ઇન્દ્રિય જ્ઞાને,
ત્યાં જે રાગ, ગણે મુખ તેને, દેવ દુષ્ણ ભ્રમમાં માને;
રાગાદિમાં મુક્ત સત્ત જે મર્મ વસ્તુ જણે તોયે,
નિરાકુસતા ત્યાં તેઓને, તેજ સૌખ્ય તાત્ત્વિક હોયે. ૧૬૧૭

હનિતા કે જે પદાર્થોના સ્વરૂપને જાણે છે એવા અજ્ઞાની છતાં
જ્યાં રાગ પામી જતા મુખ અને દેવ થાય છે ત્યાં દુષ્ણ મનાય જે
આ દુષ્ણ અને દુષ્ણ એ બંને માન્યતા મળે છે, માન્ય છે, મૂલ છે,
અસ્તિ છે. ગ્રસ્ત રાગ દેવ બનેલા પ્રવર્તતા આકૃષ્ટતા થાય છે. અને
અજ્ઞાતા એવો અસરપાતા, અસાંતિ કે દુષ્ણ જ છે માટે અજ્ઞાની-
જનો પામીને જાણતા તેમાં રાગદોષ કરીને માત્ર આકૃષ્ટતાએ, બધા
કે ૧૨૦ જેવો પુણ્ય માને છે તે પુણ્ય માનિ છે પરમાર્થે તે, બધા જ
માન્ય છે.

તે પદાર્થોને જાણતા જાતના રાગદોષ આદિ માત્ર જ્ઞાનેયના
તે પદાર્થોને નિરાકૃષ્ટતા કાળે ૧૨૦ નિરાકૃષ્ટતા એ જ માન્યતા,
તે ૧૨૦ જેવો પુણ્ય, સ્વરૂપ જે ૧૨૦.

૬ દાખા સાત્ત્વજીમાના દર્શન માત્રોચિના ।

સાત્ત્વજીમાના દર્શન માત્રોચિના દુષ્ણ દુષ્ણ ॥ ૧૨ ॥

સાત્ત્વજીમાના દર્શન માત્રોચિના દુષ્ણ દુષ્ણ ॥ ૧૨ ॥

સાત્ત્વજીમાના દર્શન માત્રોચિના દુષ્ણ દુષ્ણ ॥ ૧૨ ॥

શકે ચક્રી કે ભવનવાસીના ઇન્દ્ર તથા ઇન્દ્રિય વિષયો,
વિકલ્પકારક હોવાથી ત્યાં આકુળતા, મુખ કચાંથી કહો ?
તે મુખને તાત્ત્વિક જે માને તથા વર્ણુવે તેરૂં,
અહા ! બ્રાન્તિ મોટી તેઓને માનુ ભમાવે ભવકૃપે ૧૮-૧૯ ૧

નુરપતિ એવા દેવેન્દ્રોને, ચક્રવર્તી એવા નરેન્દ્રોને તથા ભવનવાસી
દેવોના અવિપતિ એવા અનુરેન્દ્રોને જે ઇન્દ્રિયોના વિષયો છે, તે સર્વ
અનેક પ્રકારના વિકલ્પોના સાધન હોવાથી, તથા આકુળતા વ્યાકુળતાથી
યુક્ત હોવાથી તેમાં મુખ કચાંથી હોય તે સર્વ પદાર્થોની પ્રાપ્તિમાં
અને ભોગ ઉપભોગમાં વિકલ્પ અને વ્યાકુળતા હોવાથી ત્યાં મુખ કચાંથી
સભવે ? છતાં તે મુખને જે મનુષ્યો તાત્ત્વિક મુખ ગણે છે, અને તેને
મુખરૂપે વર્ણુવે છે તે મનુષ્યો ખરેખર મોટી ભ્રમણામાં-બ્રાતિમાં-
જૂલમાં પડ્યા છે તેઓને નિરાકુળતામય સત્મુખનું જ્ઞાન કે લાભ નથી
તેથી તે દુખના બે રૂપાંતર એવા સંસારિક મુખોને સત્મુખ માનીને
તેને બે મેળવવાની તીવ્ર કામનાથી સંસાર પરિભ્રમણને બે વધારણ
માટે વિચલાણુ મનુષ્યો તો આ બ્રાન્તિને તથા દષ્ટ આત્મિક મુખને
માટે બે નિગંતર ઉદ્ધમી થાય છે ૧૮-૧૯

વિમુચ્ચ રાગાદિ નિજ તુ નિર્જને
પદે સ્થિતાના મુસમત્ર યોગિના ।

રાગાદિ વિમુચ્ચ=રાગાદિને તટ્ટને, નિર્જને પદે સ્થિતાના=નિર્જન
સ્વમમાં સ્થિતિ કરનારને, યોગિના (માધ્યેણ યાજમાત્ યોગ)=મોક્ષ સ્વયં
મેળાવું તે રાગ, સ રક્ષ સ યોગી=તે જેને હ તે યોગી) મોક્ષ સ્વયં
(મહિમાવા સાદે) બેનકાપેના યોગીઓ, વિમુચ્ચિના=૧૮ મેળાવનાર
મારૂં પિરેકરાણાઓને, શુદ્ધિદાતાઓ-સા=કુલ આત્મરૂપના સ્વયં
બીજા જેના એવાઓને, વિ=આત્મજ્ઞાનીઓને જાત=આત્મ, સ્વયં ભવ
શુદ્ધિ રૂપાત્=જેથી રીતે નિર્જ (આત્મિક) મુખ પ્રગટ છે, (નિર્જને હો
ત નામસ્થિત ન તથ=કોઈપણ (યાગ્યો) તેનું સંજ્ઞવત્તુ નહીં ...

[illegible]

સ્વાત્માનાત્માના આ કમને જે વાગે છે તે મીષમોહમદાનાઓને જે કડી થા તેમનો વાગે થા છે મોહમદાની મિષિ થાય છે, અને સદા કામ જે અસ્થિતાની અનલ અના જે રસમિષિ આત્મિકરૂપ આવી જે પ્રગટ થાય છે

સદ્ગુરુ દ્વારા નિર્જરા-ગતો મો ૧, ૧૦, ૧૦૦, બ્રહ્માના જોતે તે અનુભવની અણકતા એ ઉત્તરોત્તર અપૂર્ણ કરને આગતનાય એકો સમીપમુક્તિગામી મહાભાગ્ય મુમુક્ષુઓ જ પામે ૧૦, ૧૦૦, આરાધો છે તથા પરમશ્રેયે તે શ્રવને આરાધી કર્તાઈ વાપ છે ૧

ગૃહિણ્યો દીયતે શિક્ષા પૂર્વ પટ્કર્મપાલને ।

વ્રતાંગીકરણે પશ્ચાત્સંયમગ્રહણે તતઃ ॥ ૨ ॥

યતિભ્યો દીયતે શિક્ષા પૂર્વ સંયમપાલને ।

ચિદ્રૂપચિત્તને પશ્ચાદ્યમુક્તો વૃદ્ધૈઃ ક્રમઃ ॥ ૩ ॥

શિક્ષા દેવી પ્રથમ ગૃહીને કર્મ પદ પાલવાની,

લેવા નેણુ વ્રત પછી સ્થિતિ નયમે ધારવાની,

શિક્ષા દેવી પ્રથમ યતિને નયમે પાલવાની,

ચિદ્રૂપે ચિત્તન પછી કરે એ કર્મે જ્ઞાની-વાણી ૨-૩

ગૃહસ્થોને પહેલાં પદ કર્મ પાલન કરવાનો પછી વ્રત મદ્ય

કરવાનો અને પછી સયમ વાગ્યું કરવાનો ઉપર આપના આજ્ઞા

મુનિઓને પ્રથમ સયમ પાલન કરવાની અને ત્યાર પછી ગૃહ

ચિદ્રૂપના ચિત્તનની શિક્ષા દેવામાં આવે છે આ પ્રમાણે જ્ઞાનીઓએ

મોક્ષ મારે ક્રમ બતાવ્યો છે

દેવપૂજા, સદ્ગુરુની ઉપાસના, રાધ્યાય, સયમ, તપ અને દાન આ

છ ગૃહસ્થોના નિત્ય કર્મ છે ત્રી પદ્ધતિ પચ્ચિ નિશ્ચયા કાનુ ૭ કે —

દેવપૂજા ગુરુમસ્તિ. રાધ્યાય સયમાતપ ।

દાન એતિ ગૃહસ્થાના પટ્કર્માણિ રિતે રિતે ॥

ગૃહસ્થોએ પ્રથમ આ પટ્કર્મને પાળવા નેઈએ, પછી રિતે

ગૃહિણ્યો=ગૃહસ્થોને, પૂર્વ=પહેલાં, પશ્ચાત્સંયમગ્રહણે=અનિયત કર્મ પાળવા,

શિક્ષા દીયતે=શિક્ષા, જોય અપાય છે પશ્ચાત્સંયમગ્રહણ=પછી મોક્ષ

અંગીકાર કરેલા, તતઃ=ત્યાર પછી, ચિદ્રૂપચિત્ત=ચિદ્રૂપ

કર્મ જ્ઞાનીઓને દેવો છે ૩

પ્રમાણે વ્રતને ગ્રહણ કરવા અને અંતે મુનિવ્રત ધારણ કરવા જોઈએ. આ ક્રિયાઓને કરતા જતાં પણ શુદ્ધ આત્માને બુદ્ધિથી જોઈએ નહિ સૌથી પ્રથમ શુદ્ધ આત્મ પ્રાપ્તિનો લક્ષ રાખીને એક આત્માર્થે સર્વ કાળી કરવા યોગ્ય છે.

મુનિઓએ મહાવ્રતોના પાલનની સાથે શુદ્ધ સ્વરૂપના ચિત્તન, ધ્યાનમાં તત્પર રહી આત્મહિતને સાધવા યોગ્ય છે. ૨-૩

સંસારમોતિતઃ પૂર્વે રુચિર્મુક્તિસુખે દઢા ।

જાયતે યદિ તત્પ્રાપ્તેરુપાયઃ સુગમોસ્તિ તત્ ॥ ૪ ॥

યુગપજ્ઞાયતે કર્મમોચનં તાત્ત્વિકં સુખં ।

લયાચ્ચ શુદ્ધચિદ્રૂપે નિર્વિકલ્પસ્ય યોગિનઃ ॥ ૫ ॥

લાગ્યે ભીતિ ભવતણી, ઉગે, મુક્તિસૌખ્યે મુરુચિ,

મુક્તિ હેતુ સુગમ અતિ તે આદ્ય તે તીવ્ર રુચિ;

પામે યોગી સત સુખ અને કર્મ મુક્તિય સાથે,

નિર્વિકલ્પી યદિ લય લહે શુદ્ધ ચિદ્રૂપમાં તે ૪-૫

સમસ્ત સંસાર કારાગૃહરૂપ દુઃખદાયી જાણાય, તેનાથી નાસ છૂટે ભવનાસ દુઃખ ભય ક્લેશ અને નાસથી ભરેલો જાણાય, તેનાથી છૂટવાની ધૃતિ થાય, અને જ્યાં કોઈ પ્રકારના ક્લેશ, ભય, દુઃખ, ત્રાસ, પરા-વીનતા, આક્રમતા, કે ચિંતાનો ક્લેશ પણ નથી અને જે અનન આનન્દ ઉર્મિથી ભરપૂર છે એવું મુક્ત આત્માનું અલીન્દ્રિય સત્ત્વજ્ઞ તેના પ્રતિ

યદિ=જો, પૂર્વ=સૌથી પ્રથમ, સંસારમોતિત=સંસારના ભાગી, મુક્તિમો=મોહાનુષ્ઠમાં, દઢ શબ્દ જાયતે=દૃઢિ ઉત્પન્ન થાય, તત્, તત્=તે, તત્પ્રાપ્તે=તે (મોહાનુષ્ઠ)ની પ્રાપ્તિનો, સુગમ ક્રમથી પ્રાપ્તિ=સહેલો ઉપાય છે ।

શુદ્ધચિદ્રૂપે કયાત્=શુદ્ધ ચિદ્રૂપમાં તલીન થાયો, નિર્વિકલ્પસ્ય યોગિન=નિર્વિકલ્પ યોગીને, કર્મમાનન = તારતમ્ય (કર્મ)ની મુક્તિ અને તાત્ત્વિક સુખ, યુગપત=એક સાથે, જાયત=પ્રગટે । ૫

રુચિ, પ્રીતિ, અભિલાષા વગેરે, તો તે સમુખની અન્યત્ર તીવ્ર રુચિના મુક્તિનો સૌથી મુગમ અને સૌથી પ્રથમ ઉપાય છે.

જ્યાં જ્યાં રુચિ ત્યાં તેનું વીર્ય પ્રવર્તે છે. અનાદિથી સંસારના જ રુચિ હોવાથી તેની પ્રાપ્તિ માટે જ પુરુષાર્થ વીર્ય અવગણ્ય પ્રવર્તે છે. જાની પુરુષ કે જે મુક્તિ મુખના અનુભવને આપવાની રંગ છે તેમના દર્શન જોધ અને સમાગમે જીવે સસાગનું દુઃખમય સ્વરૂપ થયે સમન્વય છે; તેથી તેની રુચિ, ઇચ્છા નિર્વર્તે છે અને અનન્ય અતીન્દ્રિય આત્મિક મુખમા રુચિ પ્રીતિ પ્રગ્તિ વગેરે જે મુક્તિદાતા પ્રિયતા જાતી પ્રમુતા દર્શન સમાગમ અને જોધથી પોતાના મુદ્ધ આત્મમુખનો, પોતાની વાગવિક પ્રમુતાનો, પોતાની અનન્ય આત્મિક રાગિનીના ના આરે છે, જોગખાણુ વાય છે અને જોગખાણુ થતા તે પ્રત્ય અન્યત્ર મુગમ અને રુચિ વગેરે છે, જેના બળે કરી વીર્ય તેની પ્રાપ્તિ મા પ્રવર્તે છે, અને પરિણામે નિજ નિર્માણ ચિદ્રૂપમા, સંપૂર્ણ ગિર નમના જર્મ વિરાટે છે. મદાતમા શિદેશ્વરી નિર્વિનાયકા રાગના એ જ કહે છે —

પ્રન મદાત રાગ, પ્રનુ પ્રમુતા રાગ મો જાત. ૧
દ્રવ્ય તન સાધર્મ્ય અસંપત્તિ જોગમ ના જાત. ૨
જોગખના અમુગાન, સદિન મિષ્ટ વધે હો જાત. ૩
મિ અનુયાયા મી નિરજુસાર સંધ ના જાત. ૪
હોવા નિર કુલ જર્મ, રાગનુ રાગુ રસી ના જાત. ૫
ગાતા સાધર સંધિ અનુસાર જર્મ ના જાત. ૬
વર સંપૂર્ણ નિરિ રાગી સી રહે હો જાત. ૭
સંધ નિરજાદ, જનન અધારે ના જાત. ૮